

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
SOCIALINIO DARBO KATEDRA

SIMONA JAGLINSKA

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ KULTŪRINIŲ MENINIŲ
KOMPETENCIJŲ ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

Doc. dr. J. R. Šinkūnienė

VILNIUS, 2010

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
SOCIALINIO DARBO KATEDRA

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ KULTŪRINIŲ MENINIŲ
KOMPETENCIJŲ ANALIZĖ

Socialinio darbo magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 62405S204

Vadovė
doc.dr. J. R. Šinkūnienė
2010 12

Recenzentas
2010 12

Atliko
SDmns8-01 gr. stud.
S. Jaglinska
2010 12

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. KULTŪRA IR MENAS SOCIALINIAME DARBE	8
1.1 Kultūros ir meno poveikio galimybės socialiniame darbe	8
1.2. Kultūrinės meninės kompetencijos	13
1.3. Kūrybiškumo samprata	17
1.4. Socialinio darbuotojo kūrybiškumo raiška.....	21
1.5. Kūrybiškumo sąlygos, kliūtys ir ugdymo galimybės socialiniame darbe	24
2. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ KULTŪRINIŲ MENINIŲ KOMPETENCIJŲ ANALIZĖ, TYRIMAS	28
2.1. Tyrimo metodika	28
2.2. Kokybinio interviu duomenų analizė	30
2.3. Kokybinio tyrimo rezultatų aptarimas.....	64
IŠVADOS.....	73
REKOMENDACIJOS.....	74
LITERATŪRA.....	75
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	81
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	83
SUMMARY	85
PRIEDAI	Error! Bookmark not defined.

IVADAS

Aktualumas

Lietuvai tampant įvairialype ir multikultūrine valstybe, ypač po įstojimo į Europos Sąjungą (toliau ES), įsipareigojama siekti ne tik ekonominio ir socialinio vystymosi, bet ir kelti kūrybinį bei inovacinį valstybės potencialą. Kūrybingų sprendimų ir novatoriškų veiklos būdų reikalaujama ne tik iš verslo ar privataus sektoriaus, bet ir iš švietimo ar sveikatos sistemos bei socialinės politikos.

Pamažu kinta ir socialinį darbą dirbančių specialistų veiklos ribos, socialiniui darbuotojui keliami nauji uždaviniai ir reikalavimai jo profesionalumui. Socialinis darbuotojas nebėra tik bendrųjų ar specialiųjų paslaugų teikėjas, bet vis dažniau ir laisvalaikio organizatorius, meninių projektų rengėjas ir vykdytojas, rekreacinių ar meninių užsiėmimų vadovas. Minėta veikla priklauso sociokultūrinio darbo sričiai: sociokultūrinė veikla aprėpia rekreacijos, švietimo ir auklėjimo, meno ir kultūros bei bendruomenės kūrimo sritis (Spierts, 2003).

Nors Lietuvoje sociokultūrinis darbas priskiriamas bendrųjų socialinių paslaugų sričiai, pasaulyje – tai metodiškai organizuota veikla. Socialiniam darbuotojui, teikiančiam sociokultūrinės paslaugas, nebeužtenka bendrųjų profesinių kompetencijų, tarsi menininkas, jis turi sugebėti kūrybiškai taikyti skirtingus metodus ir technikas, sujungdamas juos konkrečiai situacijai tinkamiausiu būdu, kartu atskleidamas savo stilių bei autentišką braižą (Šinkūnienė, 2008). Asmenybės kūrybiškumas yra vertinamas kaip inovacijų variklis ir lemiamas asmeninių, profesinių, verslo, socialinių gebėjimų, ekonominių, politinių ir švietimo problemų sprendimo faktorius bei visos visuomenės gerovės veiksnys (European Year of Creativity and Innovation 2009). Kūrybiškumas iškyla kaip viena iš sąlygų socialiniam darbuotojui, norinčiam produktyviai veikti kintančioje politinėje, ekonominėje ir socialinėje erdvėje.

Tam, kad socialinis darbuotojas gebėtų panaudoti savo kūrybiškumą bei pasinaudoti kultūra ir menu kaip klientų aktyvinimo būdu, jam reikalingos kultūrinės meninės kompetencijos. Šias kompetencijas įgijęs socialinis darbuotojas moka pasinaudoti įvairiomis meninės raiškos formomis bei kūrybiškai jas integruoti į vykdomą veiklą, aktyviai dalyvauja kultūriniame visuomenės gyvenime bei naudojami jos produktais, siekia savo klientams ne tik suteikti paslaugą, bet padaryti ją prasmingesnę, įvairiapusiškesnę bei turinčią ugdymo elementų.

Ištirtumas

Sociokultūrinio darbo sampratą ir principus yra nagrinėjusios J. R. Šinkūnienė (2005, 2008), V. Baršauskienė ir I. Leliūgienė (2001), G. Kvieskienė (2003), M. Spierts (2003). Kūrybiškumu domėjosi ir jį tyrė J. Almonaitienė (1997, 2000), G. Beresnevičius (2007), G. Butkienė, A. Kepalaitė (1996), D. Grakauskaitė-Karkockienė (2002), Jovaiša (2002, 2007), A. Petruolytė (2001) ir kiti. Iš užsienio

mokslininkų ir tyrinėtojų, nagrinėjusių kūrybiškumo sampratą svarbu paminėti J. P. Guilford (1950, 1968), T. Amabile (2001), A. Maslow (2006), R. Sternberg (2006).

Socialinių darbuotojų profesines kompetencijas įvairiais aspektais analizavo A. Bagdonas (2001), V. Ivanauskienė ir L. Varžinskienė (2003, 2004), A. Kiaunytė ir I. Dirgėlienė (2005), tačiau kultūrinių meninių kompetencijų sritis nebuvo paliesta. Apie kultūrinių meninių kompetencijų poreikį prabilta 2002 m. Švietimo ir mokslo ministerijoje rengiant projektą „Meninio ugdymo plėtotės nuostatos ir jų įgyvendinimo priemonės“ (2002), kuriame teigiama, kad „meninė kompetencija, sąmoningas požiūris į dabarties meno, tikrovės estetinę raišką turi padėti laiduoti kultūros tęstinumą, esminės žmoniškosios patirties, žinių ir vertybių perdavimą iš kartos į kartą“ (Meninio ugdymo plėtotės, 2002, p. 4).

Kiti svarbūs dokumentai, kuriuose didelis dėmesys skiriamas kultūrinėms ir meninėms kompetencijoms yra „Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija“ (2008), „Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatai“ (2005). Apie kultūrinės kompetencijos ugdymą ir nuolatinę jos atnaujinimo būtinybę rašė A. Radzevičienė (2007, 2009), šią kompetenciją taip pat nagrinėjo A. Palaimaitė (2009). Kultūrinę kompetenciją Europos Parlamentas (toliau EP) ir Europos Taryba (toliau ET) 2006 m. priskyre prie bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų grupės (Europos Parlamento ir Tarybos Rekomendacija..., 2006).

Dažniausiai kalbant apie kultūrinės meninės kompetencijas ir būtinybę jas ugdyti, dėmesys krypsta į jaunesniojo amžiaus visuomenės piliečius, t.y. vaikus, arba į neįgaliuosius. Parašytos ir apgintos disertacijos, kuriose nagrinėjama meninio ugdymo svarba neįgaliesiems ir jų socializacijos procesu: A. Brazauskaitė (2000), A. Vilkelienė (2000), J. R. Šinkūnienė (2001), V. Aleksienė (2001), A. Vaitkevičienė (2006) ir kt. Meninės raiškos formas neįgaliųjų ar vaikų kūrybiškumo ugdymui naudojančios socialiniai darbuotojai, ir patys turi turėti atitinkamas kompetencijas bei būti kūrybiški. Pasak J. Kievišo (2008), meno poveikis įmanomas tada, kai suvokiama meno esmė, pajaučiamas kūrinys, kai atsiranda su juo individualus santykis (Meninis ugdymas..., 2008, p. 38). Todėl socialiniai darbuotojai turi patys vertinti meninę raišką, domėtis kultūriniu gyvenimu bei kūrybiškai naudotis kultūros produktais. Šiandieninėje visuomenėje socialinio darbuotojo kultūrinės meninės kompetencijos yra jo profesionalumo atspindys, todėl labai svarbu pradėti tirti šią kompetencijų rūšį, jos panaudojimo socialiniame darbe galimybes ir perspektyvas.

Problema

Svarbu pažvelgti ir išnagrinėti, kokią vietą kultūrinės meninės kompetencijos užima bendrųjų profesinių kompetencijų kontekste ir kaip yra taikomos socialinių darbuotojų veikloje. Analizuojant darbo temą kyla keli probleminiai klausimai:

- 1- ar apskritai socialiniame darbe yra suvokiama kultūrinių meninių kompetencijų svarba?

- 2- ar socialiniai darbuotojai yra pasirengę ugdyti kultūrinės meninės kompetencijas, kad galėtų jas pritaikyti teikdami socialines paslaugas?
- 3- ar yra sudarytos galimybės socialinių darbuotojų kultūrinių meninių kompetencijų ugdymui?

Objektas – socialinių darbuotojų kultūrinės meninės kompetencijos.

Tikslas – nustatyti ir įvertinti socialinių darbuotojų kultūrinių meninių kompetencijų taikymą bei jų įtaką socialinio darbo praktikos kokybei.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti kultūrinių ir meninių kompetencijų įtaką socialinio darbo kokybei.
2. Išnagrinėti kūrybiško mąstymo praktinį pritaikymą socialiniame darbe.
3. Išanalizuoti socialinių darbuotojų požiūrį į kūrybiškumą socialiniame darbe.
4. Atskleisti ir palyginti socialinių darbuotojų kūrybiškumo raiškos būdus.
5. Ištirti, kokią įtaką kultūrinės meninės kompetencijos turi socialinio darbuotojo asmenybei ir jo darbo kokybei.

Tyrimo metodologija

Pasirinktas fenomenologinio tipo kokybinis tyrimas, nes jis padeda atskleisti žmonių patyrimo įvairovę ir prasmę. Fenomenologijos tikslas – analizuojant kokybinius duomenis, pateikti kiek įmanoma vaizdesnes iliustracijas, aiškiai apibūdinti išgyvenamas žmonių patirtis konkrečiuose kontekstuose ir situacijose be išankstinių prielaidų (Bitinas, Rupšienė, 2008). Svarbus atvirumas ir pastabumas situacijai, tyrėjo įsitraukimas į bendravimą su tiriamuoju. Remdamasis šia metodologine koncepcija, tyrėjas suinteresuotas aprašyti asmens patirtį laisvai, atskleisti individualiai išreikštų žmogiškųjų fenomenų prasmę (Bitinas, Rupšienė, 2008). Fenomenologinė strategija leidžia giliau pažvelgti į subjektyvią informantų patirtį, skatina išsakyti asmeninį požiūrį, prabilti apie veiklos prasmę ir atskleisti nagrinėjamo fenomeno, t.y. kultūrinių meninių kompetencijų, raiškos būdus.

Teoriniai metodai:

1. Mokslinės literatūros, straipsnių ir dokumentų, artimų pasirinktai temai, analizė, vertinimas, lyginimas ir apibendrinimas.

Empiriniai metodai:

- 1- Kokybinis tyrimas, paremtas pusiau struktūruoto interviu metodu.

Sąvokų žodynelis

- **Kompetencija** – įrodytas sugebėjimas atlikti užduotis, veiksmus pagal sutartus reikalavimus (Europos švietimo tarybų konferencija, 2006).
- **Kultūrinė kompetencija** – asmens gebėjimas suvokti ir vertinti kultūrinės realijas, dalyvauti kultūriname gyvenime, puoselėti ir plėtoti kultūrinį paveldą, gebėjimas suvokti ir vertinti įvairias kultūros formas ir reiškinius (Vaikų ir jaunimo..., 2008).
- **Meninė kompetencija** – gebėjimas įsivaizduoti, pajusti, kurti, stebėti ir grožėtis (Dėl priešmokyklinio ugdymo..., 2003).
- **Kūrybiškumas** – tai asmens sugebėjimas atrasti nauja ir užduotyse esančią informaciją panaudoti greitai ir įvairiais būdais (Grakauskaitė – Karkockienė, 2002).

1. KULTŪRA IR MENAS SOCIALINIAME DARBE

1.1. Kultūros ir meno poveikio galimybės socialiniame darbe

Kultūra yra sudėtinė ir neatskiriama visuomenės dalis. Žmogus yra išsisknijęs kultūroje, jam būdingi tam tikri mąstymo, elgesio būdai, suvokimas, gebėjimai. „Kultūra yra žmogaus gyvenimo visuomenėje būdą įvardijanti ir formuojanti sfera, kokybinis jos matmuo, persmelkiantis buitį, kūrybiškumo pasireiškimą, savasties įprasminimą veikloje, politiką bei ekonomiką, ugdymą, meninę raišką, pačias įvairiausias žmogaus veikimo sferas“ (Aleknaitė-Bieliauskienė, 2008, p. 6). Pasak A. Pauliukevičiūtės ir A. Raipos (2010), kultūra atlieka ir socialinę funkciją: ji formuoja visuomenės narių elgseną, vertybių sistemą, o šiuose procesuose ypač svarbus tampa tapatybės ugdymas, prasidedantis dar individui jaunam esant (Pauliukevičiūtė, Raipa, 2010, p. 31).

Europoje per paskutinį dešimtmetį (nuo 2000-ųjų metų) kultūrai ir menui teikiamas ypač didelis dėmesys. Tačiau pirmasis realus žingsnis kultūros politikoje buvo žengtas jau anksčiau, 1985 m., kai ES Ministrų Taryba oficialiai patvirtino programą „Europos kultūros sostinės“ (angl. *European City of Culture programme*) ir nusprendė kasmet vis kitam Europos miestui (paprastai didmiesčiui) suteikti Europos kultūros sostinės statusą (EU funding for culture, p. 1).

Tuo tarpu nuo 2000 m. įgyvendintos šios programos ir projektai:

- 2000 m. vasarį EP ir ET paskelbė penkerių metų **Kultūros programą** (angl. *the Culture Programme*), kuria siekė skatinti kultūrinį dialogą, kūrybiškumą, domėjimąsi Europos kultūrinio paveldu, ragino menininkus ir kultūros veikėjus ieškoti naujų kultūrinės saviraiškos formų bei akcentavo kultūros socialinį ir ekonominį aspektą (EU funding for culture, p. 3).
- Pasibaigus šiai programai, jau 2006 m. gruodį tas pats EP ir ET patvirtino kitą **Kultūros programą**, kuri akcentavo ir skatino menininkų, kultūros veikėjų ir kultūrinių institucijų bendradarbiavimą (EU funding for culture, p. 4).
- 2008-ieji metai Europoje paskelbti **Europos kultūrų dialogo metais** (angl. *European Year of Intercultural Dialogue*), kai buvo raginama ne tik atidžiau pažvelgti į savo šalies kultūros paveldą, bet ir mokytis iš kitų šalių kultūrinių tradicijų (European Year of Intercultural Dialogue 2008).
- 2009-ieji metai paskelbti **Europos kūrybiškumo ir inovacijų metais** (angl. *European Year of Creativity and Innovation 2009*). Metų tikslas – padidinti visuomenės sąmoningumą ir suvokimą, kad kūrybiškumas ir inovacijos yra pagrindinės kompetencijos asmeniniam, socialiniam ir ekonominiam vystymuisi (European Year of Creativity and Innovation 2009).

Praėję 2010 m. buvo skirti kultūrai, ir ši kartą jie turėjo tarptautinę reikšmę. Jungtinių Tautų (toliau JT) švietimo, mokslo ir kultūros organizacija UNESCO 2010-uosius metus paskelbė **Tarptautiniais kultūrų suartėjimo metais** (angl. *International Year of the Rapprochement of Cultures*). UNESCO parengtame pranešime teigiama, kad kultūra apima ne tik meną ir žmones, bet ir skirtingus gyvenimo būdus, bendravimą, vertybių sistemą, tradicijas bei tikėjimą (International Year of..., 2010, p. 3).

Vertinant ir lyginant Lietuvos situaciją, galima teigti, kad dėmesys kultūrai ir menui taip pat išaugęs: 2007-ieji Lietuvoje buvo paskelbti **Vaikų kultūros metais**, o 2009-aisiais metais **Vilnius tapo Europos kultūros sostine** (kartu su Austrijos miestu Lincu). Tais metais įvyko per 1500 kultūros ir meno renginių, Vilnių aplankė daug menininkų iš kitų šalių, buvo organizuojami seminarai ir diskusijos kultūros ir meno temomis (Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009). A. Pauliukevičiūtės ir A. Raipos (2010) teigimu, Lietuvoje didėja kūrybingų, novatoriškų, visuomeniškų darbuotojų, mokančių prisitaikyti, pasižyminčių išlavintais bendravimo būdais, paklausa.

Kultūrai ir menui užimant svarbią vietą kiekvienos šalies visuomeniniame gyvenime, vis dažniau kalbama apie kultūrinį ir meninį ugdymą. JT švietimo, mokslo ir kultūros organizacija UNESCO yra surengusi dvi pasaulinio lygio konferencijas, skirtas aptarti meniniam ugdymui, jo svarbai ir galimybėms šiuolaikinėje visuomenėje:

- pirmoji konferencija „**Kūrybinių gebėjimų stiprinimas XXI amžiuje**“ (angl. *Building creative capacities for 21st century*) įvyko 2006 m. Portugalijos sostinėje Lisabonoje, kurioje buvo diskutuojama apie meninio ugdymo įtaką socialinei, kultūrinei ir akademiniai sferai (First World Conference on Art Education 2006).
- antroji konferencija „**Menai visuomenei, ugdymas kūrybiškumui**“ (angl. *Arts for society, education for creativity*) įvyko 2010 m. Korėjos sostinėje Seule. Jos metu diskutuota apie sociokultūrinį meninio ugdymo aspektą, įskaitant skaitmenines technologijas ir populiariąją kultūrą. Ypač didelis dėmesys skirtas bendradarbiavimo principams aptarti (The Second World Conference on Art Education 2010).

Svarbu paminėti, kad 2009-aisiais Europos kūrybiškumo ir inovacijų metais kovo mėnesį Briuselyje vyko konferencija, skirta jaunimo kultūrinio ir meninio ugdymo bei kūrybiškumo aptarimui (angl. *Cultural Innovation Creativity Youth – CICY*). Dvi dienas vykusioje konferencijoje, 130 specialistų iš 24 Europos Sąjungos šalių diskutavo apie dabartinę kultūrinio ir meninio ugdymo situaciją Europoje bei apie šio ugdymo perspektyvas ateityje (CICY conference..., 2009, p. 1).

EP Kultūros, mokslo ir švietimo komitetas 2009 m. liepos mėn. išleido pranešimą spaudai, kuriame teigiama, kad žinios ir kūrybiškumas šiuolaikinėje visuomenėje yra naujieji ekonominiai faktoriai, nes tik kūrybiški piliečiai sukuria naujas erdves ir realias galimybes dialogui (Cultural education..., 2009, p. 3).

Dokumente taip pat akcentuojama, kad pagrindinis kultūrinio ugdymo tikslas yra išugdyti kūrybišką, tolerantišką, organizuotą ir kritiškai mąstantį žmogų (Cultural education..., 2009, p. 8-9). Kultūrinis ir meninis ugdymas padeda išugdyti šiuos **gebėjimus**:

- *gebėjimas stebėti ir suvokti;*
- *vaizduotė, išradingumas ir vizijos turėjimas;*
- *kūrybiškumas;*
- *emocinis intelektas;*
- *komunikaciniai gebėjimai;*
- *gebėjimas išreikšti ir pasidalinti savo mintimis;*
- *gebėjimas atrinkti ir vertinti informaciją;*
- *santykių ir ryšių supratimas;*
- *kritinis mąstymas;*
- *gebėjimas savarankiškai priimti sprendimus;*
- *naujų idėjų įgyvendinimas;*
- *gebėjimas panaudoti žinias pagal specifinius poreikius (Cultural education..., 2009, p. 15).*

Aktyvus įsitraukimas į meną ar kitas kultūrinio ugdymo formas stimuliuoja kūrybiškumą, socialinį interesą, atsakomybės jausmą ir pasitikėjimą savimi (Arts education for all..., 2010, p. 55).

Žvelgiant į Lietuvą, tai svarbus strateginis dokumentas buvo priimtas jau 2005 m., kai Lietuvos Respublikos (toliau LR) Vyriausybė patvirtino Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programą (Žin., 2005, Nr. 12-391). Šios programos pirmo skyriaus ketvirtame skirsnyje rašoma, kad „švietimo misija yra padėti asmeniui suvokti šiuolaikinį pasaulį, įgyti kultūrinę bei socialinę kompetenciją ir būti savarankišku, veikliu, atsakingu žmogumi, norinčiu ir gebančiu nuolat mokytis bei kurti savo ir bendruomenės gyvenimą“ (Dėl valstybinės švietimo strategijos, 2005, p. 4). Ketvirtame skyriuje vėl teigiama, kad įgyvendinant programą turi būti „kryptingai ugdomi pagrindiniai raštingumo gebėjimai, socialinė, kultūrinė ir komunikacinė kompetencija, kritinio mąstymo ir problemų sprendimo įgūdžiai, gebėjimas mokytis“ (Dėl valstybinės švietimo strategijos, 2005, p. 10-11).

Kitas svarbus dokumentas yra Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija (toliau Koncepcija), kuri LR švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK- 43(2) buvo patvirtinta 2008 m. sausio 9 d. Šioje Koncepcijoje naujai aptariama mokinių kultūrinio ir meninio ugdymo sąveika, kultūrinių kompetencijų ugdymo nuostatos, kultūrinio ugdymo organizavimas, galimybės bei perspektyvos. Ketvirtame šios Koncepcijos skyriuje teigiama, kad „asmens kultūrinės kompetencijos teikia galimybių atskleisti asmens gebėjimus, ugdyti asmens kultūrinę komunikaciją“ (Vaikų ir jaunimo..., 2008, p. 4). Koncepcijoje

išryškinama kultūrinės ir meninės raiškos įtaka žmogui: „kultūrinė ir meninė raiška plėtoja įvairius asmens komunikacinius gebėjimus, o tai savo ruožtu padeda lengviau įsisavinti mokomąją medžiagą ir tobulina mokymosi bei saviugdų procesą“ (Vaikų ir jaunimo..., 2008, p. 3).

Iš pateiktų dokumentų matyti, kad kultūrinis ir meninis ugdymas svarbus asmeninei kultūrai, kūrybingumui, visavertei asmenybei ugdyti. Toks žmogus gali sėkmingai integruotis žinių visuomenėje, priimti iššūkius, konstruktyviai spręsti problemas, yra motyvuotas siekti pokyčio ir įgyvendinti naujoves. Šiandieninėje žinių ir modernių technologijų visuomenėje darbuotojų žinios, įgūdžiai ir požiūriai yra svarbiausi naujovių, našumo ir konkurencingumo veiksniai, jie stiprina dirbančiųjų motyvaciją ir pasitenkinimą darbu bei gerina darbo kokybę.

Socialinis darbas yra viena iš tų profesijų, kurioje pasitelkiant kultūrinės ir meninės raiškos formas galima siekti pokyčių. Meno socialinis darbuotojas gali naudotis kaip komunikacija su pasauliu, gali įtaigiai kalbėti apie socialines visuomenės problemas, gali kurti santykį su pasauliu. S. Ranta-Tyrkko (2010) teigimu, tinkamai panaudodamas meną ir kultūrą, socialinis darbuotojas gali paskatinti visuomenę giliau pažvelgti į socialines problemas, motyvuoti pokyčiui ir tam tikru būdu tarsi rekonstruoti tikrovę (rekonstrukcija (lot. *reconstruction* – atkūrimas) – esminis ko nors pertvarkymas, formų ar visos sistemos atkūrimas (Tarptautinių žodžių žodynas, 1999).

Pasak M. Bardy (2007), bendriausias meno tikslas socialinėje sferoje – atskleisti tam tikra prasme marginalizuotų visuomenės grupių gyvenimišką patirtį tiems asmenims, kurie yra valdžioje, atsako už valstybės valdymą ir yra visuomenės išrinktieji. Kultūriniais meniniais projektais siekiama ne mokyti, vertinti, pagerinti ar keisti dalyvaujančiųjų padėtį, kiek išryškinti, kuo gyvena tie žmonės ir kas jiems svarbu (cit. pagal Ranta-Tyrkko, 2010, p. 142). V. Ivanauskienė ir L. Varžinskienė (2003) nurodo, jog socialiniai darbuotojai padeda labiausiai pažeidžiamoms visuomenės socialinėms grupėms, taigi menas ir kultūra gali būti pasitelkiami įtvirtinant šių grupių egzistavimą ar organizuojant pagalbą visuomenėje.

Pasak J. Griniaus (2002), menas atlieka 5 esmines funkcijas:

- *estetinė – ugdo estetinius jausmus, tobulina žmogų ir aplinką, skatina siekti harmonijos ir grožio;*
- *pažintinė – meno kūrinys supažindina su įvairių epochų laikotarpiais aukštinamomis vertybėmis, istoriniais momentais, religija;*
- *komunikacinė – menas yra tarsi gija, puoselėjanti žmonių bendravimą. Nors ir nemokėdami užsienio kalbų, iš meno kūrinių galime sužinoti apie šalies tradicijas, kultūros ypatumus, nūdienos problemas ir siekius;*
- *auklėjamoji – menas formuoja visuomenės siekių idealus, auklėja dorą, garbingą žmogų ir pilietį;*
- *hedonistinė – meno savybė teikti malonumą (Grinius, 2002, p. 124).*

Socialinis darbuotojas, pasinaudodamas meninės raiškos formomis, gali užmegzti santykius su savo klientais (komunikacinė meno funkcija). Meninis kūrybinis darbas ugdo ir formuoja klientą (auklėjamoji meno funkcija). Kūrybinis procesas, į kurį įsitraukia socialinis darbuotojas ir jo klientas, teikia malonumą ir džiaugsmą (hedonistinė meno funkcija). Kūrybinio proceso metu sukurti darbai perteikia grožį (estetinė meno funkcija). Filmų peržiūros dienos centruose, parodų lankymas, išvykos, ekskursijos ar kitos veiklos suteikia naujų žinių (pažintinė meno funkcija).

Socialinis darbuotojas, organizuodamas kultūrinę meninę veiklą gali:

- keisti nusistovėjusius socialinius modelius, sukurti naują socialinės grupės įvaizdį;
- sukurti vienodas sąlygas dalyvauti visuomenės gyvenime (ypač toms grupėms, kurios nepajėgios dėl objektyvių priežasčių: neįgalieji, pensininkai);
- stiprinti asmenybės gebėjimą socializuotis ir resocializuotis (pavyzdžiui: bedarbiai, narkomanai) (Use or ornament, 1997).

Svarbu pabrėžti, kad kultūra ir menas socialiniame darbe yra svarbūs ir pačiam socialiniui darbuotojui. Kurdamas socialinis darbuotojas įgyja raiškos patirtį, naujų gebėjimų ir interesų, išvysto jau turimus gebėjimus. Iš to kyla aplinkos, veikimo konteksto paskirtis, prasmė bei reikšmė asmenybės brandai (Meninis ugdymas..., 2008, p. 18). Meninė kūrybinė veikla skatina tobulėti: atrandamos naujos idėjos ir įžvalgos, sukuriami nauji darbo metodai, gimsta nauji problemų sprendimo būdai. Tiesioginis ryšys su meno kūriniais (apsilankymas spektaklyje, koncerte, parodoje) ir estetiškas jo išgyvenimas nėra pasyvi elgsena, bet aktyvus procesas, turintis pažintinę ir jausminę reikšmę (Working Group on developing..., 2010, p. 13).

Meninė veikla socialiniam darbuotojui padeda tenkinti saviraiškos ir saviugdos poreikius, skatina kūrybiškumą, augina pasitikėjimą savimi. Taip yra ugdoma ne tik asmenybė, bet ir auga socialinio darbuotojo profesionalumas. Kaip pabrėžė A. Raipa (1999, 2001), svarbiausia organizacijos išteklių rūšis, teigiamai veikianti jos veiklos efektyvumą, lemianti prioritetus, keičianti paslaugų pobūdį, yra žmogiškieji ištekliai (Pauliukevičiūtė, Raipa, 2010, p. 34). Šiuo konkrečiu atveju kyla socialinio darbuotojo kaip žmogiškojo išteklio vertė ir kartu gerėja įstaigos ar organizacijos darbo kokybė. Todėl, pasak L. Liutkuvienės ir K. D. Rimkevičiaus, svarbiausias šiuolaikinės Lietuvos socialinių paslaugų sektorių prioritetas – pritraukti specialistus ir ugdyti jų talentus (cit. pagal Pauliukevičiūtė, Raipa, 2010, p. 35).

J. Kievišas (2008) teigia, kad meno poveikis įmanomas tada, kai „suvokiama meno esmė, pajaučiamas kūrinys, kai atsiranda su juo individualus santykis. Tokiu būdu atsiveria asmens vidinis pasaulis, patirtis, atsiranda santykis su veiklos konteksto kultūra, kuri veikia individualią asmens kultūrą“ (Meninis ugdymas..., 2008, p. 38). Kol socialinis darbuotojas pats nesuvokia ir neįvertina kultūros ir meno

svarbos, tol jam sunkiai sekasi integruoti meninę veiklą į savo darbą. Visų pirma, pasak J. Kievišo (2008), „turi būti užmezgamas individualus ryšys“ (Meninis ugdymas..., 2008, p. 38). Antra, pasitenkinimą ir malonumą turi teikti pats kūrybinis procesas, o ne rezultatas (Leung, 2009, p. 112). Galima daryti išvadą, kad tas socialinis darbuotojas, kuris kurdamas didžiausią dėmesį skiria procesui, darbe bus atidus savo klientams ir vertins tarpusavio bendravimą. Išryškėja tam tikri bendri bruožai tarp socialinio darbo ir kūrybinio proceso.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad kultūrai ir menui skiriant vis didesnę dėmesį tiek Lietuvoje, tiek tarptautiniu lygmeniu, kartu išauga kultūrinio ir meninio ugdymo poreikis, kuris padeda suformuoti kritiškai mąstantį, savimi pasitikintį ir savo turimais gebėjimais mokantį pasinaudoti žmogų. Socialiniame darbe tinkamai pasinaudodamas meninės raiškos formomis bei kultūros produktais, socialinis darbuotojas gali visuomenei įdomia ir įtaigia forma prabilti apie rūpimas socialines problemas. Be to, menas ir kultūra svarbūs ir paties socialinio darbuotojo kaip asmenybės ir kaip specialisto augimui.

1.2. Kultūrinės meninės kompetencijos

Kultūrinė kompetencija „Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcijoje“ (2008) apibrėžiama kaip „asmens gebėjimas suvokti ir vertinti kultūrinės realijas, dalyvauti kultūriniame gyvenime, puoselėti ir plėtoti kultūrinį paveldą, gebėjimas suvokti ir vertinti įvairias kultūros formas ir reiškinius“ (Vaikų ir jaunimo..., 2008, p. 1). Koncepcijoje teigiama, kad labai svarbu atskleisti ir plėtoti kiekvieno asmens kūrybines galias, ugdyti meninę ir estetinę kompetenciją, įsitraukti į kultūrinį bendruomenės gyvenimą, nes tai yra pagrindas žmogaus socializacijai ir integracijai.

EP ir ET 2006 m. gruodžio 18 d. patvirtinusi Rekomendacijas dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų (toliau Rekomendacijos), išskyrė **bendrųjų kompetencijų grupę**, kuriai priklauso ir kultūrinė kompetencija:

- *Komunikavimas gimtąja kalba;*
- *Komunikavimas užsienio kalba;*
- *Matematinis raštingumas ir pagrindinės kompetencijos gamtos moksluose ir technologijose;*
- *Skaitmeninė kompetencija;*
- *Mokymasis mokytis;*
- *Tarpasmeninės, tarpkultūrinės, socialinės ir pilietinės kompetencijos;*
- *Verslumas;*

- *Kultūrinė kompetencija (Europos Parlamento ir Tarybos..., 2006, p. 4).*

Rekomendacijose teigiama, kad daugelis gebėjimų persipina ir papildo vienas kitą: vienai sričiai būdingi aspektai stiprina kitos srities gebėjimus. Yra keletas sąvokų, kurios yra pritaikomos visose srityse: kritinis mąstymas, kūrybingumas, iniciatyvumas, problemų sprendimas, pavojaus įvertinimas, sprendimų priėmimas ir konstruktyvus jausmų valdymas vaidina pagrindinį vaidmenį ugdant visus aštuonis bendruosius gebėjimus (Europos Parlamento ir Tarybos..., 2006, p. 5-6).

Rekomendacijose taip pat išskiriamos **kultūrinės žinios, įgūdžiai ir nuostatos**, sudarantys kultūrinę kompetenciją:

- Kultūrinės žinios apima suvokimą apie vietos, nacionalinį ir Europos kultūros paveldą ir jo vietą pasaulyje.
- Kultūriniai įgūdžiai yra susiję su vertinimu ir raiška – tai meno kūrinių ir spektaklių vertinimas bei gėrėjimasis jais, saviraiška įvairiomis raiškos priemonėmis panaudojant žmogaus įgimtus gebėjimus. Be to, tai yra gebėjimas susieti savo kūrybišką ir išraiškingą požiūrį su kitų žmonių nuomone ir nustatyti kultūrinės veiklos socialines ir ekonomines galimybes bei jas įgyvendinti.
- Geras savo kultūros išmanymas ir tapatumo jausmas gali būti atviro požiūrio į kultūrinės raiškos įvairovę bei pagarbos jai pagrindas. Teigiamas požiūris taip pat reiškia kūrybiškumą ir norą lavinti estetinį gebėjimą, pasitelkiant meninę saviraišką ir dalyvaujant kultūriniam gyvenime (Europos Parlamento ir Tarybos..., 2006, p. 9).

Kultūrinė kompetencija, aprašyta Rekomendacijose yra pakankamai plati, nes apima tiek kultūros kaip paveldo suvokimo, tiek kultūrinio meninio produkto (spektaklio, šokio, dainos ir pan.) vertinimo, tiek požiūrio aspektus.

Vadybos teorijoje išskiriami šie pagrindiniai **kultūrinės kompetencijos elementai** (Benett, Bennet, Landis 2004):

- *žodinė ir nežodinė kompetencija;*
- *kultūrinis išprusimas ir sąmoningumas;*
- *atvirumas naujovėms ir kūrybiškumas;*
- *tolerancija ir lankstumas;*
- *prisitaikymas ir emocinė stiprybė;*
- *kultūrinė įžvalga ir gebėjimas prognozuoti;*
- *asmenybės komunikaciniai įgūdžiai. (cit. pagal Palaimaitė, Radzevičienė, 2009, p. 48).*

Pasak autorių A. Palaimaitės ir A. Radzevičienės (2009), pastarąjį dešimtmetį kultūrinės kompetencijos įvertinimas yra vis labiau taikomas personalo atrankose, ypač tokiose specifinėse srityse

kaip sveikatos apsauga, slauga, socialinis darbas, švietimas multikultūrinėse bendruomenėse. Socialiniame darbe kultūrinė kompetencija ypač svarbi dirbant su vaikais, nes padeda suformuoti vaikų tapatumą ir vystyti individualius gebėjimus, skatinti jų kūrybiškumo raišką (Cultural education, innovation..., 2009, p. 3). Pasak belgų psichiatro P. Adriaenssens (2009), jeigu vaikas turi blogai išvystytus socialinius įgūdžius, tai būtent per kūrybiškumo ugdymą – šokį, dainavimą ar kitą meninę raišką – galima padėti jam atrasti savo „vidinę kalbą“. Kultūrinė veikla talkina vaiko vertybinei orientacijai, tradicijų puoselėjimui, meninių renginių žanrinei įvairovei, susipažinimui su kultūros, literatūros ir meno veikėjais (Uzdila, Paukštienė, 2007, p. 95).

Meninė kompetencija apibūdinama kaip „gebėjimas įsivaizduoti, pajusti, kurti, stebėti ir grožėtis“ (Dėl priešmokyklinio ugdymo..., 2003). Filosofas M. Kagan (1996) išskyrė tris dvasinio aktyvumo rūšis kaip

meninės kompetencijos dedamąsias:

- *pažintinis aktyvumas (suvokimas, supratimas, įsivaizdavimas);*
- *vertinamasis aktyvumas (pajautimo, emocijų raiškos);*
- *kūrybinis aktyvumas (cit. pagal Kazragytė, 2005, p. 44).*

Pasak V. Kazragytės (2005), iš intensyvaus pažintinio, vertinamojo ir kūrybinio aktyvumo gimsta meninė raiška ir užsimezga komunikacinis ryšys.

LR Švietimo ir mokslo ministro 2002 m. birželio 24 d. patvirtintame įsakyme „Dėl priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi bendrosios programos“ (toliau Programa) meninė kompetencija detalizuojama išskiriant ją sudarančius gebėjimus:

- *Jautrumas grožiui – gamtai, žmogaus sukurtiems daiktams, meno kūriniais;*
- *Gebėjimas spontaniškai reikšti savo nuotaiką, jausmus, mintis bei santykį su pasauliu įvairiomis meninės raiškos priemonėmis;*
- *Jautrumas įvairių meno šakų raiškos priemonėmis bei jų derinimui – linijai, spalvai, formai, garsui, žodžiui, judesiui, ritmui, intonacijai, kompozicijai;*
- *Gebėjimas atrasti ir išmėginti atsipalaidavimui, emociinei iškrovai, savijautos gerinimui, bendravimui tinkančius meno kūrinius ir meninę raišką: mimiką, muzikinius derinius, judesį;*
- *Gebėjimas kurti – natūraliai, laisvai, drąsiai, savitai, įsivaizduojant, atrandant variantus, keičiant, pritaikant, pertvarkant;*
- *Gebėjimas ieškoti ir atrasti individualų suvokimą atitinkančius, asmeniškai patrauklius ir priimtinius meninės raiškos būdus bei priemones;*
- *Gebėjimas dalytis asmeniniais meninės ir estetiškos patirties įspūdžiais;*
- *Gebėjimas vertinti, kas gražu, kas ne;*

- *Jautrumas gamtos garsams, muzikos intonacijoms ir ritmams (Dėl priešmokyklinio ugdymo..., 2003).*

Programoje teigiama, kad vienas iš būdų ugdyti menines kompetencijas yra meninė veikla, kuri „laiduoja sėkmės išgyvenimą, sustiprina teigiamą savęs vertinimą, kūrybinių galių pajautimą, laisvą kalbėjimą geriau suvokiant savo išgyvenimus, svajones bei nuotaikas.“ (Dėl priešmokyklinio ugdymo..., 2003). A. Pauliukevičiūtės ir A. Raipos (2010) teigimu, kadangi švietimo sistemoje dažnai pristinga ryžto įgyvendinti nuoseklias meninio ugdymo programas, menų ir kultūros galimybės prisidėti prie socialinės – ekonominės plėtros neretai lieka neišnaudotos. Taigi šioje sferoje atsiranda erdvės socialinio darbuotojo veiklai, kuris panaudodamas savo kūrybiškumą ir turimus gebėjimus, galėtų integruoti meninį ugdymą į savo veiklą.

Vokietijos jaunimo kultūrinio ugdymo draugijų federacija (vok. *Bundesvereinigung Kulturelle Jugendbildung – Bkj*), atsakinga už formalų ir neformalų jaunimo kultūrinį ugdymą, svarbiausių kompetencijų grupei taip pat priskiria meninę kompetenciją (žr. 1 lent.).

1 lentelė. **Meninės kompetencijos elementai**

Pagrindinės meninės kompetencijos elementai	Kriterijai
Kūrybiškumas	Kūrybiškas idėjų valdymas, žinojimas, kaip įgyvendinti savo sumanymus, naujų problemų sprendimo būdų paieška. Kūrybinis kritinis mąstymas.
Išvalgumas ir ekspresija	Išvalgos turėjimas, ekspresyvumas, emocionalumas, praktinis idėjų įgyvendinimas.
Imitavimas	Gebėjimas pastebėti ir pamėgdžioti, panaudojant savo asmenines išvalgas.
Įgyvendinimas	Gebėjimas suteikti idėjoms meninį pavidalą.
Žaismingumas, inovatyvumas	Novatoriškumas ir naujovių siekimas. Mąstymas ir veikimas, peržengiant įprastas ribas.
Verbalinė kalba ir neverbalinė kalba	Gebėjimas naudoti pačiam ir suprasti kitų verbalinę ir neverbalinę kalbą.
Vaizduotė	Gebėjimas įsivaizduoti, svajoti, fantazuoti.
Estetinė išraiška	Estetinis žmonių, daiktų ir aplinkos matymas bei vertinimas. Kritinio ir kūrybinio požiūrio į meną, kultūrą ir medijas formavimas.
Jutimas, pojūčių naudojimas	Visų savo pojūčių suvokimas ir panaudojimas.

Šaltinis: Rolf Witte, Cultural Competency Record, 2005

Sprendžiant iš lentelėje išvardintų meninės kompetencijos elementų, galima teigti, kad jie yra panašūs su kitų autorių meninės kompetencijos apibrėžimais. Atsirado du nauji kultūrinės meninės kompetencijos

elementai, kurie anksčiau aptartuose dokumentuose nebuvo minimi, tai imitavimas ir pojūčiai. Taigi gebėjimas pamėgdžioti ir imituoti žmones, veikėjus, personažus ir pan. bei turimų pojūčių (regos, klausos, uoslės, lytėjimo ir skonio) panaudojimas yra dar vienas meninės kompetencijos elementas.

V. Indrašienės ir D. L. Garjonienės (2007) teigimu, kompetencija yra dinamiška, todėl reikalauja nuolatinio socialinio darbuotojo tobulėjimo: plėsti ir gilinti žinias, ugdyti įgūdžius ir remtis socialinio darbo vertybėmis. Autorės kalba apie būtinybę ugdyti kompetencijas apskritai, neišskirdamos kažkurios vienos kompetencijos, tuo tarpu A. Radzevičienė (2007) akcentuoja, kad „kultūrinės kompetencijos turi būti nuolat ugdomos ir atnaujinamos“ (Radzevičienė, 2009, p. 47). Toks ugdymas, pasak autorės, traktuojamas kaip nuolatinis cikliškas procesas, integruojantis šias **pagrindines fazes**:

- *analizuoti kompetenciją, nustatyti kompetencijos poreikius;*
- *sudaryti reikalingą kompetencijos prioritetų eilę;*
- *mokyti;*
- *įvertinti mokymo naudingumą;*
- *nustatyti kompetencijos ugdymo spragas, numatyti tobulinimo galimybes (Radzevičienė, 2009, p. 48).*

Taigi socialinis darbuotojas, siekiantis gerų darbo su aptarnaujamais klientais rezultatų ir norintis tobulėti profesinėje srityje bei ugdyti jau turimas kultūrinės meninės kompetencijas, neišvengiamai turi būti pasirengęs nuolatiniam mokymosi procesui.

Apibendrinant nagrinėtą medžiagą, kultūrinę meninę kompetenciją galima apibrėžti kaip atitinkamų žinių apie kultūrą ir meną turėjimą, gebėjimą laisvai ir drąsiai kurti, grožėtis jau sukurtais bei pačiam naudotis kultūros produktais, nuolatinį domėjimąsi ir aktyvų dalyvavimą kultūriniame šalies gyvenime, kultūrinės meninės veiklos organizavimą. Ši kompetencija yra išugdoma ir turi būti nuolat atnaujinama. Socialinis darbuotojas, turintis kultūrinės meninės kompetencijas, yra pastabesnis ir imlesnis naujovėms, darbe geba pritaikyti šiuolaikines kultūrinės inovacijas, dirba integruodamas įvairias meninės veiklos sritis, jo veikla tampa žaismingesnė ir dinamiškesnė. Kultūrinis meninis socialinio darbuotojo aktyvumas ir akiračio platumas yra ne mažiau svarbūs nei profesinė ar dalykinė patirtis, žinios bei įgūdžiai.

1.3. Kūrybiškumo samprata

Kūrybiškumui kaip vienam iš meninės kompetencijos elementui šiuolaikinėje visuomenėje skiriama vis daugiau dėmesio. 2009-uosius paskelbus **Europos kūrybiškumo ir naujovių metais**, buvo teigiama,

kad „kūrybiškumas yra inovacijų variklis – esminis faktorius ugdant asmenines, profesines, socialines ir verslumo kompetencijas bei užtikrinant visuomenės gerovę.“ (EP ir ET sprendimas, p. 4). Po metų, kai 2010-ieji paskelbti **Tarptautiniais kultūrų suartėjimo metais**, toliau pabrėžiama, kad kūrybiškumas yra pagrindinis novatoriškumo bruožas (International Year of..., 2010, p. 4).

Kūrybiškumo koncepciją pirmasis apibrėžti pabandė amerikiečių psichologas J. P. Guilford 1950 m. (Jooho, 2006, p. 1). Nuo tada kūrybiškumo fenomenas domina daugelį mokslininkų ir tyrinėtojų, tačiau iki šiol nėra prieita vieningos sampratos. Mokslininkai kūrybiškumą supranta labai įvairiai: kaip veiklos rezultata, kaip veiklos procesą, kaip kelių skirtingų veiksnių sistemą. Atsižvelgiant į požiūrių įvairovę, svarbu paanalizuoti kūrybiškumo, kaip vieno iš meninės kompetencijos elementų, sampratą.

J. P. Guilford (1950) drauge su kitu tyrinėtoju E. P. Torrance (1962) išskyrė šiuos **kūrybingos asmenybės sugebėjimus**:

- *mąstymo lankstumas, sugebėjimas lengvai pertvarkyti turimą patirtį, keisti savo požiūrį, lūkesčius ir nuostatas;*
- *sklandumas – labai laisvas naujų idėjų kūrimas;*
- *originalumas;*
- *detalumas bei išbaigtumas;*
- *jautrumas problemoms; sugebėjimas pamatyti neatitiktumus, išvelgti problemas ten, kur jų daugelis nepastebi;*
- *laki, drąsi ir numatanti vaizduotė, kuri padeda lengvai naudotis įgyto patyrimo išpūdziais ir kurti naujus (cit. pagal Steponavičienė, 2005, p. 6).*

Psichologijos žodyne rašoma: „Kūrybiškumas (rus. *креативность*, angl. *creativity*) – sugebėjimas kelti naujas idėjas, mąstyti savarankiškai, nestereotipiškai, greitai orientuotis probleminėje situacijoje, lengvai rasti netipiskus sprendimus“ (Psichologijos žodynas, 1993, p. 151). Tame pačiame žodyne toliau pažymima, kad kūrybiškumą daugiausia lemia individualios asmenybės savybės, tokios kaip vaizduotės lakumas, mąstymo greitumas, tikslumas, lankstumas, išradingumas, konstruktyvumas, smalsumas, motyvacinė įtampa, poreikis nuolat tobulinti savo veiklą (Psichologijos žodynas, 1993, p. 155).

Pagal J. Almonaitienę (2000), kūrybišku paprastai laikomas „naujas, originalus, be to, atitinkantis kontekstą (adekvatus) ir vertingas žmogaus elgesio rezultatas. Asmenybė, kurios elgesio rezultatai dažnai atitinka tokius kriterijus, vadinama kūrybinga“ (Almonaitienė, 2000, p. 85). A. Petrulytė (1995) teigia, kad vienas iš esminių kūrybiškumo bruožų – tai sugebėjimas generuoti vertingas naujas idėjas.

G. Fisher (2005) išskiria šiuos **kūrybiškumo bruožus**:

- *originalumas (originality) – kai kuriamos naujas idėjos arba jau egzistuojančios pritaikomos naujam kontekstui;*
- *išraiškingumas (expression) – vertingos tik tos idėjos, kurios yra išreikštos ir joms suteikta konkreti forma;*
- *socialinis įvertinimas (social evaluation) – tik išreikštos idėjos gali būti įvertintos, apsvaistytos ir patobulintos kitų žmonių;*
- *socialinis pripažinimas kolektyve (social appreciation within a community) – apdovanojimai, pagyrimai ir padėkos, kurios motyvuoja tolimesniam kūrybiškumui (Fisher, 2005, p. 5).*

R. J. Stenberg ir T. I. Lubart požiūriu (1996) kūrybiškumas priklauso nuo šešių atskirų, bet tarpusavyje

derančių elementų visumos:

- *intelektiniai gebėjimai – tai yra gebėjimai išvelgti ir apibrėžti problemas, numatyti jų sprendimo strategiją;*
- *žinios, kurios yra tarsi kūrybos atspirties taškas;*
- *kuriantis mąstymo stiliumi, t. y. gebėjimas kurti taisykles, o ne naudotis kitų sukurtomis ar jas kritikuoti;*
- *savybės, iš kurių ypač svarbus gebėjimas toleruoti daugiareikšmiškumą;*
- *vidinė, o ne išorinė motyvacija arba poreikis kurti ne dėl kitų žmonių įvertinimo ar palankumo;*
- *skatinanti aplinka (cit. pagal Шеффер, 2003, p. 490).*

Tyrinėtojai R. J. Stenberg ir T. I. Lubart (1996) kūrybiškumą apibūdina kaip gyvenant atsirandantį ir visą gyvenimą besivystantį žmogaus sugebėjimą kelti naujas idėjas, mąstyti savarankiškai, nestereotipiškai, greitai orientuotis probleminėje situacijoje, lengvai rasti netipiškus sprendimus (cit. pagal Шеффер, 2003, p. 497).

Vokiečių psichologas K. Urban (1988) išskyrė šiuos **kūrybiškumo komponentus:**

- *motyvacija (žinių troškimas; smalsumas; naujumo poreikis; žaismingumas; saviraiška; bendravimas; atsidavimas/pareiga; poreikis kontroliuoti; priemonių (įrankių) naudojimas);*
- *divergentinis mąstymas (jautrumas problemai; sklandumas; lankstumas; originalumas; detalumas);*
- *tolerancija neapibrėžtumui (dviprasmybei) - (nebijojimas rizikuoti, nekonformizmas; atvirumas patirčiai, adaptacija ir atsparumas; humoras);*
- *sugebėjimas atlikti užduotį (atkaklumas, ištvėringumas; dėmesio koncentracija; produkto sukūrimas; atsidavimas; relaksacija);*
- *specialiosios žinios, gebėjimai ir įgūdžiai;*

- *bendrosios žinios (atviras / platus suvokimas; konvergentinis, loginis mąstymas; analizė; sintezė, mąstymas, atmintis) (cit. pagal Beresnevičius, 2006).*

T. Amabile (1998), tyrinėdama kūrybiškumo ir motyvacijos ryšį, nustatė, kad mažiau kūrybingiems žmonėms įtaką daro išorinė motyvacija (*extrinsic motivation*). Tokie tiriamieji savo kūrybinius pasiekimus pagerino, kai jiems buvo siūlomas piniginis atlygis. Tuo tarpu kūrybingi tiriamieji dirbo skatinami vidinės motyvacijos (*intrinsic motivation*). Tokius žmones motyvavo susidomėjimas, pasitenkinimas ir paties darbo keliami iššūkiai, o ne materialinis atlygis. Tačiau toliau T. Amabile (1998) teigė susidūrusi su dviprasmybe, nes kai kuriems tiriamiesiems, priešingai, išorinė motyvacija tik paskatino kūrybingumo lygį. Todėl besiremddama savo tyrimu, ji padarė išvada, kad kūrybingumą skatina tiek vidinė, tiek ir išorinė motyvacija. Asmeninis pasitenkinimas ir patirtas malonumas kuriant, vėliau tampa vidine motyvacija kūrybinėje veikloje (Amabile, 1998, p. 4). Pasak tyrinėtojos, **kūrybiškumą sudaro:**

- *kompetencija (expertise), kurią sudaro techninės, procedūrinės, intelektinės ir kitos žinios;*
- *kūrybinio mąstymo įgūdžiai (creative thinking skills);*
- *motyvacija (motivation) (Amabile, 1998, p. 2).*

G. Fischer (2008) suskaido kūrybiškumą į individualų ir socialinį. Autorius teigia, kad individualus kūrybiškumas pasireiškia per asmens gebėjimą spręsti tam tikras problemas pasinaudojant savo unikalia patirtimi, žiniomis ir įgūdžiais. Vis dėlto individualus kūrybiškumas yra ribotas, nes tą sąlygoja pati žmogaus prigimtis (Fisher, 2008, p. 2). Apibūdindamas socialinį kūrybiškumą, G. Fisher (2008) akcentuoja tai, kad didžioji dalis žmonių kūrybiškumo kyla iš veiklų, vykstančių socialiniame kontekste ir tik sąveikoje su kitais žmonėmis, t.y. individualus ir socialinis kūrybiškumas gali ir turi papildyti vienas kitą.

Kūrybišką žmogų galima pažinti iš jo kūrybinio mąstymo, kuriam būdingi tam tikri bruožai. Lietuvos psichologė A. Petruolytė (2001), besiremddama kitų autorių tyrimais, išskiria šias **kūrybinio mąstymo dimensijas:**

- *Mąstymo **sklandumas** – tai labai laisvas naujų idėjų kūrimas, jų gausumas;*
- *Mąstymo **lankstumas** – gebėjimas greitai ir lengvai pereiti nuo vienos reiškinų rūšies prie kitos, lengvai pertvarkyti turimą patirtį, keisti savo požiūrį, nuostatas;*
- *Mąstymo **originalumas** - tai idėjų retumas, neįprastumas, tam tikras mąstymo savitumas, nestandartiškumas;*
- *Kūrybinio mąstymo **detalumas** pasireiškia gebėjimu išplėtoti idėją bei ją įgyvendinti;*
- ***Jautrumas** kūrybinei problemai pasireiškia gebėjimu išvelgti prieštaravimus, problemos esmę (Petruolytė, 2001, p. 56).*

Pasak L. B. Johnston (2009), kūrybinis mąstymas socialiniui darbuotojui padeda rasti naujus sprendimus įsisenėjusioms problemoms. Toks mąstymas yra apibūdinamas angliška idioma „*think outside the box*“. Tai mąstymo būdas, kai pasitelkiama vaizduotė, ieškoma naujų idėjų, nesiremiama suformuotais šablonais ar normomis, bet kuriami savi metodai (International Centre for Creativity and Imagination). Socialinis darbuotojas, kuriam būdingas kūrybinis mąstymas, geba įprastus dalykus pamatyti iš naujos perspektyvos, įprasminti savo kasdienę veiklą, išklaudyti ir paremti kitų sugalvotus sumanymus ir yra atviras naujiems pasiūlymams.

Apibendrinant galima teigti, kad kūrybiškas žmogus išsiskiria originaliomis idėjomis, kūrybišku mąstymu, jautrumu problemoms, žaismingumu, aktyvumu bei pasitikėjimu savo jėgomis. Socialiniams darbuotojams kūrybiškumas padeda išlaikyti motyvaciją darbe, prisitaikyti prie netikėtų situacijų, lanksčiai reaguoti į pokyčius bei kantriai siekti užsibrėžtų tikslų. Kūrybiškas mąstymas socialiniui darbuotojui padeda problemose pamatyti naujas galimybes ir atrasti pozityvius jos aspektus.

1.4. Socialinio darbuotojo kūrybiškumo raiška

XX a. 6-ajame dešimtmetyje buvo pripažinta, kad socialinis darbas ir kūrybiškumas yra tarpusavyje susiję. L. Rapoport (1968) akcentavo kūrybiško mąstymo reikšmę socialinio darbo intervencijai. Socialinio darbuotojo kūrybiškumą buvo siūloma laikyti svarbiausiu veiksnium, skatinančiu darbuotojus pasinaudoti turimais meniniais gebėjimais (cit. pagal Leung, 2009, p. 30). Kaip teigia L. C. Johnson, pats socialinių paslaugų teikimas yra kūrybiškas pažinimo procesas, nes socialinis darbuotojas įsiklauso ir bando suprasti klientą, nustato problemą ir kuria jos sprendimo strategiją (Johnson, 2001, p. 96).

Kūrybiškumas ypač reikalingas kultūrinės ir sociokultūrinės paslaugas teikiantiems socialiniams darbuotojams. Sociokultūrinė veikla, pasak M. Spierts (2003) aprėpia *rekreacijos, švietimo ir auklėjimo, meno ir kultūros* bei *bendruomenės kūrimo* sritis. Socialinio darbuotojo tinkamai organizuota rekreacinė ar meninė veikla gali tapti integracijos į visuomenę priemone. Pasak J. R. Šinkūnienės (2005), tokiam socialiniui darbuotojui reikalingas kūrybingumas ir domėjimasis kultūriniame šalies gyvenime vykstančiais procesais. Nekenkia ir „lengvo avantiūrizmo“ laipsnis – nebijoti eksperimentuoti, kurti projektus, gebėti lanksčiai prisitaikyti prie kintančios aplinkos bei sąlygų. Tinkamai panaudodamas savo kūrybiškumą, socialinis darbuotojas gali patraukti skirtingų socialinių grupių žmones prasmingai ir turiningai veiklai (Think and be heard..., 2007, p. 3).

Socialinio darbuotojo kūrybiškumas naudingas dirbant su bet kuria amžiaus grupe. Dirbdamas su vaikais, socialinis darbuotojas gali stiprinti ir ugdyti jų emocinius gebėjimus, skatinti pažinimą, ugdyti

vaikų kūrybiškumą, žadinti jautrumą aplinkai, plėtoti jų socialinę bei kultūrinę patirtį. Pasinaudodamas meninės raiškos priemonėmis, socialinis darbuotojas sukuria palankią emocinę atmosferą, sudaro sąlygas vaikų saviraiškai, skatina ieškoti savitų sumanymo atlikimo būdų ir per tai padeda pažinti save.

Dirbdamas su pagyvenusiais žmonėmis, socialinis darbuotojas gali padėti jiems iš naujo atrasti savo talentus ir gebėjimus, kurie buvo užslopinti darbingo gyvenimo laikotarpio metu. Taip pat jis gali padėti suformuoti pozityvų požiūrį į senatvę, susitaikyti su ligomis bei iš naujo atrasti gyvenimo prasmę (Think and be heard..., 2007, p. 4).

Dirbdamas su neįgaliaisiais, savo kūrybiškumą socialinis darbuotojas gali panaudoti jų integracijai į visuomenę. Vangūs, nebendraujantys, nesavarankiški, nesugebantys dirbti asmenys, ilgainiui per meninę veiklą gali išsiugdyti savarankiškumą, didesnę pasitikėjimą savimi. Pasak E. Katz (2002), kūrybiškas socialinis darbuotojas gali padėti neįgaliajam:

- padidinti pasitikėjimą savimi;
- pasijusti vertingam ir mylimam;
- atrasti ir vystyti turimus gebėjimus;
- išreikšti savo vidinius jausmus ir nuotaiką (Katz, 2002).

Į socialinio darbuotojo kūrybiškumą galima pažvelgti per pirminį, antrinį ir integruojantį kūrybiškumo lygmenius, kuriuos išskyrė A. Maslow (1968). Pirminis kūrybiškumas, pasak A. Maslow, tai įkvėpimo fazė, kai kūrybiškumas pasireiškia be jokių pastangų, kaip spontaniška asmenybės raiška (cit. pagal Karkockienė, 2006, p. 49). Taigi spontaniškai ir intuityviai naujas idėjas generuojančiam socialiniui darbuotojui būdingas pirminis kūrybiškumo lygmuo.

Antrinį kūrybiškumą A. Maslow apibūdina kaip intensyvų, nuolatinį ir sunkų darbą, įgūdžių tobulinimą. Tai trunka, kol pasiekiami norimi rezultatai. Be to, tam reikia užsispyrimo, sunkaus darbo ir kantrybės (cit. pagal Karkockienė, 2006, p. 49). Socialiniame darbe antrinis kūrybiškumas būdingas tiems socialiniams darbuotojams, kurie sistemingai siekia numatytų rezultatų, pavyzdžiui, vesdami dailės ar muzikos terapijos užsiėmimus. Čia kūrybiškumas pasireiškia kaip intensyvus procesas, kuris reikalauja atitinkamo pasiruošimo, nuolatinio stebėjimo ir vertinimo bei didelių laiko sąnaudų.

Trečiasis kūrybiškumas, kaip jį apibrėžia A. Maslow – tai integruojantis kūrybiškumas, kuris apima pirminį ir antrinį kūrybiškumą (cit. pagal Karkockienė, 2006, p. 49). Šis kūrybiškumas būdingas tiems socialiniams darbuotojams, kurie galėtų save pavadinti „menininkais iš prigimties“, o kūrybiškumas jiems yra tiek gyvenimo būdas, tiek profesionalumo dalykas.

Jungtinės Karalystės Aukštojo mokslo akademijos (angl. *The Higher Education Academy*) Socialinės politikos ir socialinio darbo fakultetas (angl. *Social Policy and Social Work*) 2007 m. atliko tyrimą, kuriuo

buvo siekiama iširti socialinio darbo studentų ir socialinių darbuotojų praktikų kūrybiškumą bei jo įtaką vykdomai veiklai (Reflections on creativity..., 2007, p. 1). Apklausti 24 respondentai ir atlikta jų pasisakymų kokybinė turinio analizė. Apibendrinus tyrimo rezultatus, prieita prie šių išvadų:

- socialinio darbuotojo kūrybiškumas yra skatinamas ir nukreipiamas į visuomenės vienaip ar kitaip pažeistų socialinių grupių gyvenimo ir sąlygų pagerinimą;
- didžiąją dalį kūrybiškumo socialinis darbuotojas panaudoja norėdamas suprasti ir išspręsti socialinę problemą arba tarpininkaudamas;
- socialiniai darbuotojai, panaudodami savo kūrybiškumą ir padėdami klientams išeiti iš susiklosčiusių situacijų, tarsi padeda jiems atkurti (angl. *re-create*) asmeninius gyvenimus;
- komunikacija tarp socialinio darbuotojo ir kliento vyksta lengviau, kai yra pasitelkiama meninė raiška (muzika, piešimas ir pan.);
- socialinių problemų sprendimas arba tarpininkavimas jas sprendžiant didele dalimi priklauso nuo socialinio darbuotojo gebėjimo ir kūrybiškumo panaudoti turimus išteklius;
- kūrybiškam socialiniui darbuotojui lengviau užmegzti ir palaikyti santykius su kitais socialiniais partneriais, įstaigomis ar organizacijomis (Reflections on creativity..., 2007, p. 4).

Iš pateiktų išvadų matyti, kad kūrybiškumas yra labai svarbus socialinio darbo komponentas ir socialinis darbuotojas kartais gali net nesuvokti, kad šį savo gebėjimą panaudoja, nes tai persmelkia kiekvieną atliekamą užduotį. Pagrindiniai kūrybinio mąstymo ir veikimo stimulatoriai yra realaus pasaulio problemos ir iššūkiai, su kuriais socialinis darbuotojas susiduria kiekvieną dieną, todėl kasdien jis turi galimybių panaudoti savo kūrybiškumą.

Intuityvus socialinio darbuotojo elgesys taip pat yra jo kūrybiškumo požymis. Intuicijos ir kūrybiškumo tarpusavio priklausomybę nagrinėjusi S. Ringel (2004) teigia, kad kūrybiškumas yra intuityvaus proceso dalis. Šis intuityvus procesas, pasak autorės, susideda iš dviejų dalių: pirminio ir antrinio proceso. Pirminį procesą sudaro vaizduotė ir fantazija, o antrinį – supratimas, analizavimas ir racionalus mąstymas. Pasak S. Ringel (2004), kai elgiamasi intuityviai, yra nutolstama nuo antrinio proceso ir priartėjama prie pirminio.

Intuityvaus elgesio socialiniame darbe reikšmę nagrinėjo ir kiti užsienio mokslininkai: Raines (1990), Gorman (1993), Richards and Bergin (1997), Damianakis (2001) (cit. pagal Leung, 2009, p. 32). Jie visi priėjo išvadą, kad intuityvus elgesys būtent ir yra socialinio darbuotojo kūrybiškumo indikatorius. Intuityvus elgesys yra greito mąstymo proceso, asociacijų būdu sujungiančio skirtingą informaciją ir randančio priimtinausią sprendimą, rezultatas (Leung, 2009, p. 34).

E. Steponavičienės (2005) teigimu, vienas svarbesnių veiksnių, skatinančių kūrybiškumą, yra turtinga ir įvairi aplinka, skatinanti tyrinėti, eksperimentuoti bei kurti. Kuo turtingesnis žmogaus patyrimas, tuo daugiau peno jis teikia jo vaizduotei. Kita vertus, kūrybiškumas, pasak Y. Martens (2008), yra spirale vykstantis procesas su pasikartojančiais intensyviais ir pasyviais periodais. Kai išgyvenama „idėjų sausra“, net pati palankiausia aplinka negali sužadinti kūrybiškumo. Šią būseną reikia priimti ir jos nevengti (Martens, 2008). Jeigu socialinis darbuotojas patiria „idėjų sausrą“, jis gali pasinaudoti savo anksčiau įgyvendintomis idėjomis ir pritaikyti jas naujam kontekstui.

Kūrybingo darbo procese sukuriamas kūrybinis produktas. Kūrybinis produktas plačiąja prasme suprantamas kaip produktas, pagamintas kūrybinių industrijų (tai industrijos, besiremiančios kūrybine individo veikla: reklama, architektūra, menas, dirbiniai, dizainas, mada, filmai, muzika, scenos menai, leidyba, mokslo tyrimai ir technologijos, žaislai ir žaidimai, televizija ir radijas, kompiuteriniai žaidimai (Howkins, 2010, p. 13) ir atnešantis pridėtinę vertę. Tačiau siaurąja prasme, tai yra bet koks meno kūrinys, sukurtas žmogaus kūrybos procese (Beresnevičius, 2006, p. 58). Socialiniame darbe kūrybiniai produktai yra sukurti rankdarbiai, nupiešti piešiniai, suvaidinti vaidinimai ir kt. Nors šie produktai neturi ekonominės vertės, bet daug svarbesnė jų moralinė vertė ir pasitenkinimas, kurį suteikė kūrybinis procesas.

Apibendrinant galima teigti, jog socialinio darbuotojo kūrybiškumas pasireiškia per spontanišką elgesį, situacijos pajautimą bei intuityvų sprendimo priėmimą, rekreacinės, meninės ir kultūrinės veiklos organizavimą. Dirbdamas su skirtingomis socialinėmis klientų grupėmis, socialinis darbuotojas siekia skirtingų tikslų, o kūrybiškumas padeda tuos tikslus pasiekti. Ryšių su kitais socialiniais partneriais užmezgimas ir palaikymas didžiąja dalimi taip pat priklauso nuo socialinio darbuotojo kūrybiškumo.

1.5. Kūrybiškumo sąlygos, kliūtys ir ugdymo galimybės socialiniame darbe

Kad socialinis darbuotojas gebėtų panaudoti turimus meninius gebėjimus, jis turi būti pasiruošęs mokymosi visą gyvenimą procesui bei pasiryžęs įveikti kliūtis, trukdančias kūrybiškai ir kokybiškai veiklai. Socialiniam darbuotojui labai svarbu sekti naujoves bei domėtis savo profesine sritimi, tačiau nereikėtų apsiriboti vien tik savo specialybe ar artimiausia socialine aplinka. Pasak K. H. Brandenburg (2009), tiems asmenims, kurie norės išmanyti tik savo specialybės dalykus ir jų pažangą, nepasiseks būti kūrybiškais (Kūrybiškumas ir inovacijos, 2009, p. 9). Kūrybiškumas būtent ir pasireiškia gebėjimu originaliai suderinti skirtingus dalykus, greitai reaguoti į pakitusią situaciją, kritiškai vertinti visuomenėje

vykstančius įvykius ir turėti savitą požiūrį bei nuomonę politiniais, ekonominiais ar socialiniais klausimais. Kaip teigia L. M. Kouzes ir B. Z. Posner (2003), „niekas negali pasiekti geriausių rezultatų vengdamas pokyčių, todėl pagrindine išgyvenimo sąlyga tampa ne sprendimas reaguoti arba nereaguoti į pokyčius, o sprendimas kaip reaguoti į permainas, kada ir kaip įgyvendinti reformas“ (cit. pagal Pauliukevičiūtė, Raipa, 2010, p. 32).

Pasak A. Vilkelienės (2003), būtina kūrybos proceso sąlyga – emocinis įsitraukimas, emocijų skatina kūrybiškumą. Jei socialinis darbuotojas savo pareigas atlieka atmetinai ir paviršutiniškai, pasiektas rezultatas neatneša nei pasitenkinimo, nei siekiamo rezultato. Tuo tarpu emocinio įsitraukimo metu sukurti darbai ar priimti sprendimai ne tik suteikia pasitenkinimą, bet ir formuoja tokias vertybes kaip tiesa, grožis, tobulumas, laisvė ir pilnatvė (Karnilienė, 2006).

Kita svarbi sąlyga kūrybiškumui atsirasti yra asmens ir sociokultūrinio konteksto sąveika. Pasak J. Engeström (2001), kūrybiškumas kyla tik sąveikoje tarp asmens ir sociokultūrinio konteksto, kuriame jis gyvena arba/ir dirba (cit. pagal Fischer, 2005, p. 4). Socialinis darbas yra paremtas sąveikomis: tiek su klientais ar bendradarbiais, tiek su kitomis įstaigomis ar organizacijomis, taigi šiame kontekste ir formuojasi kūrybiškumas. Vis dėlto, kūrybiškumo raiškai dažnai trukdo netinkama darbinė aplinka. G. E. Mathissen ir S. Einarsen (2004) išskyrė pagrindinius **veiksnius, sąlygojančius kūrybiškumą**:

- *aiškiai suformuluoti ir apibrėžti siekiai;*
- *keitimasis nuomonėmis ir idėjomis;*
- *konstruktyvios diskusijos, ginčai;*
- *pasitikėjimas ir saugumas;*
- *komandinis įsitraukimas ir dalyvavimas bei bendras idėjų generavimas;*
- *atviri ir palaikantys santykiai tarp bendradarbių (cit. pagal Martens, 2008, p. 309).*

Socialinis darbuotojas, dirbantis įstaigoje ar organizacijoje, kurioje nėra aiškių tikslų ir bendro jų siekimo, kurioje nevyksta vidinė komunikacija ir nėra pasitikėjimu grįstų santykių, susiduria su kliūtimis pritaikyti savo kūrybiškumą. K. Robinson (2008) pripažįsta, kad kūrybiškumą galima ne tik remti, skatinti ir ugdyti, bet ir silpninti, slopinti ar netgi užgniaužti. Jo teigimu, „mes mokomi tapti gerais darbuotojais, o ne kūrybingais mąstytojais“ (Mokymasis visą gyvenimą..., 2008). Socialinis darbuotojas, kuris sąžiningai atlieka jam pavestas užduotis ir griežtai laikosi pareigybinių instrukcijų, yra geras darbuotojas, tačiau nebūtinai kūrybiškas darbuotojas.

Amerikiečių psichologai G. Lindsėjus, K. Holo ir R. Thompsonas įvardino tokias kūrybiškumo kliūtis: konformizmas, naujų idėjų baimė, mąstymo rigidiškumas, noras nedelsiant rasti teisingą atsakymą, nekritiškas žavėjimasis savo idėjomis, laiko stygius idėjoms subręsti, nerimo ir įtampos vengimas, menkas savęs įvertinimą bei nesėkmės baimė (cit. pagal Grakauskaitė-Karkockienė, 2003). Pasak A. Vilkelienės

(2003), kūrybiškumo trukdžiai yra stresas, rutina, neteisingai suformuoti lūkesčiai, ego, baimė, stiprus savikritiškumas.

T. Amabile (1998) teigia, kad vidinei kūrybinei motyvacijai susidaryti trukdo prievarta ir kontrolė, silpni, kritiški, neigiami ar konkuruojantys tarpusavio santykiai, nenuoseklūs reikalavimai, direktyvinis vadovavimas, pažeminimai ir kritika, mokymo turinio nereikšmingumas, atsakomybė be valdžios.

Tuo tarpu aplinkinių nuoširdus pagyrimas, grįžtamasis asmens kūrybiškumo ryšys sustiprina pasitikėjimą jo kūrybinėmis galiomis (Steponavičienė, 2005, p. 3). Pasak L. Bagdonienės (2004), darbuotojams perdavus įgaliojimus arba suteikus atitinkamas galias, jie skatinami produktyviau, kūrybiškiau, atsakingiau dirbti, didinama jų savivertė ir pasitenkinimas darbu (cit. pagal Šinkūnienė, Katkonienė, 2010, p. 67). D. Grakauskaitės-Karkockienės (2003) nuomone, kūrybiškumo vystymuisi didelę įtaką turi palankios socialinės, psichologinės ir ekonominės sąlygos.

Galima teigti, kad tas socialinis darbuotojas, kuris darbo vietoje gauna palaikymą bei nuoširdų grįžtamąjį ryšį, turi sudarytas tinkamesnes psichologines sąlygas kūrybiškumui reikštis nei tas, kuris darbe jaučia stresą ir nuolatinę įtampą. Pasak J. R. Šinkūnienės ir A. Katkonienės (2010), socialinio darbo įstaigose, kaip ir kitose organizacijose, gerą darbo klimata sudaro pagarba, supratimas, palaikymas, savarankiškumas ir pozityvus bendravimas. Autorės taip pat pabrėžia, kad santykiai su vadovu bei kolegomis yra vienas pagrindinių faktorių, lemiančių gerą ir darbingą atmosferą darbo vietoje (Šinkūnienė, Katkonienė, 2010).

Kūrybiškai mąstyti ir veikti gali ne kiekvienas socialinio darbo specialistas. „Kūryba – tai drąsus aktas, troškimas rizikuoti, nebijojimas tapti juokingu, nesuprastu ar patirti nesėkmę” (cit. pagal Grakauskaitė-Karkockienė, 2000, p. 88). Socialinio darbuotojo rengimo standarte (2008), antros dalies, 5.5 skirsnyje nurodoma, kad sėkmingą socialinio darbuotojo darbą lemia tokios asmeninės savybės kaip komunikabilumas, kūrybingumas, greita orientacija, kruopštumas, sąžiningumas, darbštumas, pareigingumas, dėmesingumas, optimizmas, humaniškumas, ryžtas, drąsa, empatija (Socialinio darbuotojo rengimo standartas, 2008). Vis dėlto kasdieninėje socialinio darbuotojo veikloje kūrybiškumas neretai užleidžia vietą standartizuotam užduočių atlikimui bei monotoniškam pareigybės vykdymui. Ilgainiui parandama tiek vidinė, tiek išorinė motyvacija, ir socialinis darbuotojas gali patirti profesinio perdegimo sindromą.

Tam, kad socialinis darbuotojas išmokytų panaudoti savo turimus gebėjimus, jis gali lankyti kūrybinio koučingo kursus (angl. *creativity coaching trainings*). Kūrybinis koučingas (angl. *creativity coaching*) yra parama asmeniui įveikiant savo baimes, nerimus, abejones ir pagalba išlaisvinant viduje slypintį potencialą bei kūrybines galias individualiuose susitikimuose su asmeniniu treneriu (Creativity Coaching Association). JAV 2005 m. buvo įkurta Kūrybinio Koučingo Asociacija (angl. *Creativity Coaching*

Association), kuri rengia specialius kursus, organizuoja konferencijas, atlieka tyrimus. Asociacijos internetiniame puslapyje teigiama, kad kūrybinis koučingas skirtas ne tik menininkams, dailininkams ar rašytojams, bet visiems, kurie nori išmokti išreikšti savo kūrybiškumą, kūrybiškiau spręsti problemas, įveikti baimes ir išlaisvėti (Creativity Coaching Association).

Tokie kūrybinio koučingo kursai galėtų būti didelė pagalba socialiniam darbuotojui, dirbančiam sociokultūrinį darbą, nes Lietuvoje nėra tokių ar panašių kursų, mokančių pasinaudoti turimais meniniais gebėjimais. V. Indrašienės ir D. L. Garjonienės (2007) teigimu, Lietuvoje socialiniams darbuotojams yra organizuojamos kvalifikacijos tobulinimo programos, kurias rengia ir vykdo socialinio darbo metodiniai centrai, socialinio darbo mokymo įstaigos bei kitos įstaigos, įmonės, organizacijos (Indrašienė, Garjonienė, 2007). Svarbu pabrėžti, kad šios programos skirtos kelti kvalifikaciją arba suteikti profesinių socialinio darbo žinių, tačiau ne kultūrinių meninių kompetencijų tobulinimui.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinio darbuotojo kūrybiškumui ypač svarbi darbinė aplinka, kolegų ir bendradarbių palaikymas bei pozityvus grįžtamasis ryšys. Tuo tarpu didele kliūtimi tampa kritika, neigiami ar konkuruojantys tarpusavio santykiai, baimė ir noras įtikti. Lietuvoje kol kas nėra sudarytų programų, kuriose dalyvaudami socialiniai darbuotojai galėtų lavinti ir tobulinti turimus meninius gebėjimus, išbandyti skirtingas meninės raiškos formas ir mokytis pritaikyti savo kūrybiškumą.

2. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ KULTŪRINIŲ MENINIŲ KOMPETENCIJŲ ANALIZĖ, TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika

Pasirinktas **kokybinis tyrimas**, nes jis leidžia giliau pažvelgti į atskirą socialinių darbuotojų kompetencijų rūšį, būtent – kultūrines menines kompetencijas, išanalizuoti ypatybes organizuojant kultūrinę meninę veiklą socialiniame darbe bei ištirti pačių socialinių darbuotojų požiūrį į kūrybiškumą, meninių gebėjimų naudą ir poreikį praktiniame socialiniame darbe.

Pasirinkta **fenomenologinė tyrimo strategija** padės aprašyti socialinių darbuotojų patirtį, atskleisti jų požiūrį, vertybes ir kultūrinių meninių kompetencijų suvokimą. Fenomenologinė strategija akcentuoja vykdomos veiklos kasdieninę raišką, gilinasi į šios veiklos prasmę, jos subtilybių atskleidimą (Bitinas, Rupšienė, 2008, p. 126). Dėmesys sutelkiamas į informantą, bandant kuo giliau suprasti jo patirties esmę.

Tyrimas vykdytas Vilniaus mieste ir rajone. Buvo apklausta 10 socialinių darbuotojų iš trijų tipų socialinių įstaigų:

- vaikų dienos centrų (apklausti 5 socialiniai darbuotojai);
- neįgaliųjų dienos centrų (apklausti 4 socialiniai darbuotojai);
- pagyvenusių žmonių dienos centrų (1 socialinis darbuotojas).

Tyrimo metu siekta gauti kokybinių duomenų apie socialinių darbuotojų kūrybiškumą, jo raišką, meninius gebėjimus bei pačių informantų požiūrį į kūrybiškumą ir jo naudą socialiniame darbe.

Duomenų šaltiniai – informantai, t.y. socialiniai darbuotojai, pateikiantys savo asmeninę nuomonę, požiūrį bei atskleidžiantys savo patirtį. Visos tyrime dalyvavusios socialinės darbuotojos yra moterys.

Tiriamųjų parinkimo būdas. Taikoma tikslinė imties vienetų atranka: kriterinė atranka. Pats tyrėjas nusprendžia, kuriuos informantus įtraukti į tyrimą. Tyrimui atrinkti socialiniai darbuotojai, atitinkantys šiuos kriterijus:

- turi ne vienerių metų socialinio praktinio darbo patirtį;
- savo darbe taiko kūrybinius darbo metodus, veikia kūrybiškai, organizuoja kultūrinius meninius renginius;
- užsiima kita sociokultūrine veikla.

Pagrindinis tyrimo įrankis – pusiau struktūruotas interviu. Interviu padeda suvokti informantų požiūrius, nuomones, įsitikinimus (Bitinas, 2008, p. 152). Buvo iš anksto paruošti pagrindiniai klausimai, tačiau jų eiliškumas nebuvo išlaikytas, pokalbio metu spontaniškai užduodami papildomi klausimai.

Interviu klausimai pateikti prieduose (žr. 1 priedas). Buvo sukurta neformali atmosfera, kas leido laisviau ir atviriau bendrauti su informantėmis, todėl gauta išsamesnė informacija.

Tyrimo organizavimas. Kiekvienam interviu ruošiasi iš anksto. Telefonu arba elektroniniu paštu su pasirinktomis informantėmis buvo suderinamas laikas ir vieta.

Tyrimo etika. Visos informantės pradžioje supažindinamos su tyrimo tikslu, pobūdžiu bei organizavimu. Tyrėjas patikina išlaikysiąs konfidencialumą bei anonimiškumą. Gavus tiriamųjų sutikimą, pokalbis įrašomas į diktofoną. Keturios socialinės darbuotojos iš dešimties atsisakė pokalbį įrašinėti, todėl interviu metu jų atsakymai buvo fiksuojami tyrėjo užrašuose. Vėliau užrašai buvo sutvarkyti, suredaguoti ir sistemingai surašyti.

Tyrimo eiga

Tyrimas buvo atliekamas 2010 m. liepos – spalio mėnesį. Kiekvienai socialinei darbuotojai buvo paaiškinti tiriamųjų pasirinkimo kriterijai, pristatyta nagrinėjama tema ir prašoma atvirai ir kiek galima išsamiau atsakinėti į klausimus interviu metu.

Informantų duomenys:

1 – interviu su socialine darbuotoja, ketverius metus dirbančią Grigiškių vaikų dienos centre. Ši socialinė darbuotoja taip pat yra teatro būrelio vadovė. Interviu vyko jos darbo vietoje, kartu dalyvaujant centro direktorei. Interviu trukmė – 1 valanda.

2 – interviu su socialine darbuotoja, muzikos studijos vadove, kuri septynerius metus dirba Markučių dienos veiklos centre su negalią turinčiais žmonėmis. Interviu vyko informantės namuose po darbo, interviu trukmė 1 val. 40 min.

3 – interviu su socialine darbuotoja, kuri dvejus su puse metu dirba Markučių dienos veiklos centre ir vadovauja neįgaliųjų teatro studijai. Interviu vyko vasaros atostogų metu parke, interviu trukmė 36 min.

4 – interviu su socialine darbuotoja, šešerius metus dirbančia Vilniaus arkivyskupijos Carito vaikų ir paauglių dienos centre. Interviu vyko informantės darbo vietoje ryte prieš darbą. Interviu trukmė 1 val. 26 min.

5 – interviu su socialine darbuotoja, ketverius metus dirbančia pagyvenusių ir asmenų, turinčių negalią, dienos centre. Interviu vyko informantės darbo vietoje per pertrauką poilsio kambaryje, interviu trukmė 1 val.

6 – interviu su socialine darbuotoja, dirbančia Bernardinų neįgaliųjų dienos centre. Darbo patirtis – ketveri metai. Interviu vyko sutartoje vietoje po darbo, interviu trukmė 58 min.

7 – interviu su socialine darbuotoja meno terapijai ir užimtumui, ketverius metus dirbančia Nemenčinės neįgaliųjų dienos užimtumo centre. Interviu vyko informantės darbo vietoje per pertrauką. Interviu trukmė – 40 min.

8 – interviu su Pilaitės vaikų dienos centro socialine darbuotoja, dirbančia su vaikais ir rizikos šeimomis ir turinčia pusantrų metų darbo patirtį. Interviu vyko informantės darbo vietoje per pertrauką tarp konsultacijų. Interviu trukmė – 45 min.

9 – interviu su socialine darbuotoja, ketverius metus dirbančia Šeškinės vaikų dienos centre. Interviu vyko informantės darbo vietoje tą dieną, kai informantė neturėjo užsiėmimų, interviu trukmė – 53 min.

10 – interviu su socialine darbuotoja, dirbančia Antakalnio vaikų dienos centre ir turinčia dvejų su puse metų darbo patirtį. Interviu vyko informantės darbo vietoje, ryte prieš užsiėmimus, dalyvaujant informantės bendradarbei. Interviu trukmė – 1 val. 12 min.

Duomenų analizė:

Interviu duomenys analizuojami kokybinės turinio analizės būdu. Pokalbis su informantėmis įrašomas į diktofoną. Vėliau kiekvienas interviu įrašas paverčiamas tekstine išraiška, t.y. transkribuojamas. Tekstiniai duomenys analizuojami keliais etapais.

Pirmas analizės etapas – esminių aspektų išskyrimas. Informančių žodžiai, sakiniai sutraukiami į reikšminę mintį.

Antrasis analizės etapas – kodavimas. Reikšminės mintys apibendrinamos, išskiriami kodai ir įvardinami. Išanalizavus visus interviu šiais dviem etapais, visi interviu bendrai kategorizuojami.

Trečias analizės etapas – kategorizavimas. Išskiriamos kategorijos, jos aprašomos, cituojama informantų kalba. Interpretacijos lyginamos tarpusavyje.

Ketvirtas analizės etapas – empirinis ir teorinis generalizavimas. Kategorijų buitinė kalba paverčiama moksline. Jos apibendrinamos ir, siejant su teorija, pateikiamos išvados.

2.2. Kokybinio interviu duomenų analizė

Trečiasis analizės etapas – kategorizavimas. Šiame etape visų informančių pasisakymai yra apibendrinami ir pagal temas išskiriamos kategorijos. Kiekviena kategorija dar suskaidoma į subkategorijas. Aprašymas atliktas remiantis sudaryta lentele, kurią galima rasti prieduose (žr. 2 priedą). Informančių mintys yra lyginamos tarpusavyje, analizuojami jų panašumai ir skirtumai, daromos išvagos. Visos interpretacijos ir išvagos yra grindžiamos informančių teiginiais iš transkribuotų interviu.

I tema – Kūrybiškumo poreikis socialiniame darbe

Kategorija – Socialinio darbuotojo santykio su savo profesija įvertinimas.

Analizuojant informančių mintis apie darbo pasirinkimo motyvus, išryškėjo, jog dauguma pasirinko šį darbą dėl galimybės suderinti pagalbą kitam asmeniui ir savirealizaciją. Keturios informantės pabrėžė, kad joms svarbu, jog jų darbas susijęs su kūryba:

„Mane visada žavėjo kūryba ir be galo norėjau dirbti su vaikais. Kai atsirado galimybė suderinti tuos du dalykus, supratau, kad tai kaip tik tai, ko taip troškau visą gyvenimą“.

„... jaučiuosi čia esanti reikalinga ir kartu panaudoju savo kūrybiškumą ir galiu kurti.“, „... tai labai yra įdomi terpė. Na tai yra kitaip, pats jau darbas būt su vaiku, jau yra kūrybiškas“.

„Iš tikrųjų, tai va labiausiai man ir patinka tas darbas, kur reikia savo kūrybiškumo įdėti“.

„Nu tai aš tokia kūrybinė, siūlau idėjas...“

Viena socialinė darbuotoja, net 18 metų išdirbusi ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje, apsisprendė pakeisti darbą, kad galėtų save labiau realizuoti ir padėti sunkumus patiriantiems žmonėms:

„Išsisėmiau tenai, man trūko vietos, kur galėčiau daugiau save išskleisti, trūko savirealizacijos. Taigi pasirinkau socialinį darbą. Esu idealistė. Galvojau „Aha, gal tu gali tam padėti, gal čia gali daugiau padaryt. Taip ir pasirinkau“.

Dabar ji jau antri metai dirba konsultacinį darbą su rizikos šeimomis ir tris kartus per savaitę veda dienos užimtumo grupes vaikams. Svarbu pastebėti, kad informantė su didele meile ir užsidegimu kalba apie veiklą dienos centre, tik apgailestauja negalinti daugiau laiko skirti vaikams, nes didžioji dalis laiko skiriama konsultavimui. Vis dėlto informantė pripažįsta nesigailinti pakeitusi darbą, nes socialinis darbas teikiantis didesnę pasitenkinimą ir čia yra galimybė padėti žmonėms, panaudojant savo kūrybiškumą.

Kita informantė pabrėžė, jog motyvas dirbti socialinį darbą atsirado dėl to, kad *„teko viską pradėti nuo nulio. Tai tas motyvas ir buvo, kad tas mūsų centras yra mūsų pagimdytas. Mes visos 4 viską padarėm pačios. Bet mes esam labai užsidegusios ir tikrai atsidavusios šiam centrui“.* Informantė pabrėžė, jog per visą centro kūrimo procesą, ji pamažu atsiskleidusi kaip kūrybiška asmenybė ir tai pasitarnavo steigiant centrą.

Kalbant apie iššūkius, su kuriais dažniausiai tenka susidurti dirbant kūrybinį socialinį darbą, pusė apklaustųjų (penkios iš dešimties) įvardijo tą iššūkį kaip žmogų (ar tai būtų neįgalus, vaikas, ar pagyvenęs) ir santykį su juo. Pasak informančių, atsižvelgiant į žmonių skirtumus, su vienais reikia mokėti tiesiog būti ir išklaustyti, kitus reikia nuolat sudominti kažkuo nauju ir turėti pasiūlyti ką nors įdomaus:

„Nesustoti ir nuolat sudominti vaikus kažkuo nauju, kažkuo netikėtu, dar nematytu, nepatirtu dalyku. Tai yra bene sudėtingiausia“.

„Turbūt išmokti būti kartu. Išmokti būti. Iš tikrųjų pagrindinis iššūkis yra santykis su žmogum“.

„Man asmeniškai didelis iššūkis leisti, kad klientai patys darytų, o aš likčiau tik stebėtoja ir padėjėja“.

„...Žmogus. Nes kiekvienas žmogus yra skirtingas ir prie kiekvieno reikia prieiti skirtingai“.

„Man didžiausias iššūkis yra žmonės. Kai dirbi su žmonėmis, niekada nežinai, kokie jie bus ir kokios nuotaikos. Ir ar jiems patiks“.

Dar dvi informantės pabrėžė, kad joms iššūkiai yra darbas su tėvais ir santykiai su vadovybe bei administracija. Pirmoji informantė akcentavo, kad labai dažnai tėvai nėra linkę bendradarbiauti ir keisti savo gyvenimo būdą:

„Pas vaikus eiti yra daugiau vilties, o tie žmonės (tėvai) yra susiformavę, jie nenori keistis, jie yra visiškai nemotyvuoti keisti savo buitį, žiūrėti į savo problemas“.

Antroji išreiškė nepasitenkinimą, kad neįgaliųjų dienos centro vadovybė nesupranta, jog stengiamasi ir dirbama dėl centrą lankančių žmonių, o ne dėl pinigų. Ir didžiausias iššūkis, pasak jos, yra *„Įrodyti centro administracijai, kad tu nesi kvailas ir tie patys centro lankytojai – neįgalieji – jie nėra visiškai debilai. Antraip tada nelabai supranti, tai kam tas darbas yra rašomas“.* Informantė prisipažino jaučianti didelę nuoskaudą, jog dienos centrui vadovauja žmonės, nesuprantantys savo darbo esmės ir dirbantys tik dėl finansinio atlygio.

Vertinant ir lyginant socialinių darbuotojų pasisakymus apie veiklas, kurios darbe labiausiai patinka ir yra priimtinausios, išryškėja dominuojantis atsakymas, jog daugumai (aštuonios informantės) patinka pats kūrybos procesas ir visa, kas su juo susiję: nuo idėjų generavimo iki jų įgyvendinimo:

„Labiausiai patinka įgyvendinti kilusias idėjas“.

„Repeticijos gal man labiausiai patinka. Ir tas kūrybos procesas... Pats tas procesas visas, kaip viskas atsiranda, o ne rezultatas“.

„Man iš tikrųjų patinka kažką organizuoti ir padaryti. [...] Patinka ir įgyvendinti, nes kai tu įgyvendini, pamatai, kad labai daug spontaniškumo būna tame. Ir kad išeina visai kitaip. Tai iš tikrųjų tie du dalykai: nuo idėjinio lygmens iki to įgyvendinimo“.

„Man labiausiai patinka bandyti visokias dailės technikas: piešti guašu, akvarele, daryti koliažus, grotazus, piešti natiurmortus“.

„Užsiėmimai su vaikais, nes aš galiu tiek daug iš jų išmokti, nes mes galim kartu realizuoti bendras idėjas“.

„...Tai man įdomiausia tai tie susitikimai su vaikais. Tai čia labai daug reikia kūrybiškumo. [...] Na ir suorganizuoti renginį ar kokį gimtadienį ir visą laiką bandyti ieškoti kažko naujo arba to, kas dar nedaryta. Tai tas labai įdomu bet kokiu atveju“.

„Kai reikia ką nors sugalvot, suorganizuot su vaikais, tai va tas ir įdomiausia – sugalvot“.

Svarbu pabrėžti, jog kalbėdamas apie joms patinkančias veiklas, socialinės darbuotojos stengėsi detaliam viską nupasakoti, prisimindamos ir iškeldamos tuos dalykus, kuriuos joms tikrai patinka daryti, naudojo daug neverbalinės kūno kalbos (gestikuliacija, veido mimika, šypsena), taip pat rodė savo padarytus darbus.

Likusios socialinės darbuotojos įvardijo kolektyviškumą ir suteiktą laisvę kaip labiausiai patinkančius darbo komponentus. Jos teigė supratusios, kad kūrybiškumas gali būti produktyviai panaudojamas tik tada, kai visame darbuotojų kolektyve vyrauja palaikymas ir pasitikėjimas vienas kito jėgomis, kas sukuria kūrybinę atmosferą:

„...Man labai patinka tai tas mūsų kolektyviškumas, kuris pas mus yra. Mes juk visi kartu dirbam, visada tariamės, derinam, kalbamės tarpusavyje. Mūsų darbo kolektyvas labai draugiškai čia gyvena ir visa tai jaučiama, tas netgi kūrybiškumui pasitarnauja, nes sukuria labai palankią, saugią, atpalaiduojančią atmosferą. O tokioj atmosferoj gera ir dirbti, ir kurti, ir būti“.

„...Man asmeniškai tai yra labai svarbu, kad mūsų direktorė leidžia patiems organizuoti veiklas, vykdyti ir duoda visišką laisvę. [...] Tai vat iš tikrųjų aš už tai esu labai dėkinga“.

„Tas patinka, kad mes čia esam kaip namie. Ir kiekvienam klientui sakome, kad jie jaustųsi kaip namie. Mes visada sakome: „Jauskitės kaip namie. Čia jūsų antrieji namai“, tai tas ir patinka, kad sukūrėm tokią namų aplinką, kai nesijauti, jog esi darbe“.

Analizuojant šiuos atsakymus, galima daryti išvadą, kad tinkamos atmosferos sukūrimas kolektyve prisideda prie kūrybiškumo raiškos. Informantės, kurios akcentavo namų aplinkos sukūrimo svarbą darbe, ne tik apie tai kalbėjo, bet taip pat rodė patalpas, vedė į įvairius užimtumo kambarius, taip stengdamos bent išoriškai pagrįsti savo atsakymų svarumą.

Kalbant apie problemas, su kuriomis dažniausiai susiduria informantės, išsiskiria 3 problemų grupės:

- **problemos, kylančios dėl netinkamų išorinių sąlygų ir laiko stokos:**

„Nes visiškai nėra sąlygų: mažos patalpos, mažai laiko. Juk mano pagrindinis darbas yra su rizikos šeimom, tų šeimų konsultavimas, lankymas. O tie vaikai... kaip aš norėčiau žymiai daugiau jiems laiko skirti ir daug daugiau kartu nuveikti, bet persiplėst neišeina“.

„...Nes nėra kažkokių priemonių arba patalpos mažos“.

„Mus patalpos labai riboja... Kai mus perkėlė į šias „dideles“ patalpas, tai be galo sumažėjo galimybės Čia juk viskas yra: ir mūsų ofisas su kompiuteriais ir dokumentais, ir vaikų žaidimų

kambarys, ir užsiėmimai vyksta. O dar kai praktikantai ir savanoriai sueina, tai net nėr kur apsisukt“.

- **problemos, kylančios dėl ribų tarp darbuotojo ir kliento išlaikymo:**

„...tai tas ribų išlaikymas. Ir nuolat galvoji, kad tu pats neperžengtum ribos ir klientas neperžengtų. Kad mokėtum pasakyti „Ne, dabar aš negaliu Jūsų priimti“.

- **problemos, kurias sąlygoja neigiamas administracijos ir/arba kolegų požiūris:**

„Vat tas administracijos nepalaikymas, tas labiausiai stabdo dirbti. Atrodo, stengies stengies, darai darai, o kaip jie nesupranta, kad darai ne dėl savęs, o dėl jų“.

„Centre atrodo, kad tų renginių tai reikia tik man ir dar kokiom trim darbuotojom. kažkaip yra renginys ir taip atrodo, kad čia mes neturim ką veikti, mum čia nuobodu, tai sugalvojom renginį. Ir kai sakai kolegom „Na tai darom tą ir tą“, o iš jų girdi „Ai... ir vėl...“

Iš tų informančių, kurios pagrindine problema įvardijo patalpų netinkamumą, vis dėlto kelios sugebėjo šioje situacijoje išvelgti ir teigiamą pusę:

„...kai esi apribotas, tai visą laiką kūrybiškiau žiūri į viską ir bandai ieškoti tų išeičių“.

„Bet kas gerai, kad bent jau stadioną už lango turim, tai vasarom galim ten kažkokių užsiėmimų prigalvot, daugiau laiko praleist“.

Svarbu pastebėti, kad šios socialinės darbuotojos viso pokalbio metu stengėsi ieškoti pozityvių dalykų ir akcentuoti teigiamus situacijos aspektus. Dvi informantės teigė pastebėjusios, kad per pastaruosius dvejus metus (maždaug nuo 2009-ųjų metų), kai dienos centrai pajuto valstybę apėmusios finansinės krizės įtaką ir sumažėjo jų finansavimas, teko būti ypač kūrybiškoms ir, turint nedaug lėšų, ieškoti būdų padaryti įdomias ir patrauklias programas savo klientams. Informantės pripažino atradusios, kad kūrybiškumas tuo metu ypač padėjęs:

„Žinoma, lengviausiai būtų kažką pasikviesti ir kad ten jie tau programą parodytų. Bet ką reiškia pasikviesti?! Pinigų mes neturim. Tai ką, tada tenka pačioms sukurti ir viską kurti. Kartais atrodo, jau kiek čia galima iš savęs kurti. Atrodo, kad kitais metais tai mes jau nieko nesugalvosim, bet žiūrėk, ateina tie kiti metai, ir kažkaip vėl sukuri“.

Šį fenomeną galima būtų pavadinti „kriziniu kūrybiškumu“, nes jis pasireiškė būtent finansinės krizės laikotarpiu ir pareikalavo iš socialinių darbuotojų turimų gebėjimų pritaikymo. Iš informančių pastebėjimų galima daryti išvadą, kad socialiniams darbuotojams, dirbantiems kūrybinį socialinį darbą finansinė krizė turėjo teigiamą įtaką ta prasme, kad skatino panaudoti savo kūrybiškumą ir meninius gebėjimus.

Analizuojant pasisakymus, kuriuose atsiskleidžia požiūris į dirbamą darbą, galima teigti, kad informantės savo darbą suvokia kaip darbą dėl kito:

„Man svarbu, kad žmogus gerai jaustųsi, savim pasitikėtų ir būtų laisvas“.

„Tai labai svarbu, kad tiems, kam darai užsiėmimus, kad jiems irgi tas patiktų, ne tik tau pačiam“.

„Juk darai, kad tiems žmonėms būtų geriau“.

Viena informantė nedvejodamas prisipažino, kad dirba ne remiantis naudos principu, bet idėjiškumu:

„Aš esu idėjinis žmogus. Aš tai dirbu ta idėja, kad darai ne sau, o dėl jų, o kiti dirba sau, o ne dėl jų“.

Kita informantė įvardijo savo darbą kaip tarnystę:

„Aš tai manau, jeigu aš įvardiju, kad aš ateinu tarnauti tiem žmonėm, tai man yra labai svarbūs jų poreikiai“.

Dar kita akcentavo bendradarbiavimo principą:

„Bet va esmė yra tas bendradarbiavimas, kad tas neįgalusis ir socialinis darbuotojas yra kaip viena komanda. Ir jeigu ta komanda dirba kaip tandemas, tai tada yra ir rezultatas“.

Dvi informantės nuolat pabrėždavo, kad klientai ir darbuotojai sudaro tarsi mažą bendruomenę, kurioje gera ne tik dirbti, bet ir būti:

„Kad esam kaip bendruomenė. Ir daug labai daug galim padaryti, kai dirbam visi išvien“.

„Iš viso, mano tai toks principas yra, kad tai yra maža bendruomenė“.

Vertinant šiuos pasisakymus, galima teigti, kad pozityvus požiūris į savo darbą stimuliuoja kūrybinę socialinio darbuotojo energiją ir skatina ieškoti naujų veiklos formų, nes dirbama siekiant suteikti klientams kuo kokybiškesnę paslaugą ir patenkinti jų poreikius:

„Mes stengiamės daryti netradiciškai. Mes ieškom žmonių, kurie su mumis nebijotų šnekėti“.

„...mes esam labai užsidegusios ir tikrai atsidavusios šiam centrui. Norim, kad senas žmogus būtų ne vienišas, kad užsiimtų kažkokia veikla. Kiekvienam klientui mes norime suteikti, ko jie nori. [...] Kartais atrodo, kad ir gėda ten tau klouną vaidinti, bet va kažkaip tą jausmą perlauži ir toliau darai“.

„...kiekvienas užsiėmimas jis yra tikslingas ir kad kažką duoda vaikui, ir lavinami tam tikri gebėjimai. Tai tiesiog kokybiškiau žiūri į tą darbą“.

Apibendrinant galima teigti, jog tyrime dalyvavusios socialinės darbuotojos yra patenkintos pasirinkusios būtent šią socialinio darbo sritį, jos dirba siekdamos patenkinti savo klientų poreikius, bendradarbiaudamos su jais ir į darbą, visų pirma, žiūri kaip į galimybę padėti kitam ir kartu realizuoti save. Šių sričių – socialinės ir kūrybinės – suderinamumas yra bene pagrindinis darbo pasirinkimo motyvas. Didžiausią nusivylimą kelia neigiamas vadovybės, kartais kolegų požiūris, kai jie nesistengia palaikyti, paremti ir įvertinti teikiamų paslaugų naudos. Kitos problemas sukeliančios situacijos yra santykiai su tėvais ir ribų su klientais išlaikymas.

Kategorija – socialinio darbuotojo kūrybinės veiklos sritys.

Kalbėdamos apie veiklas, kurias socialinės darbuotojos organizuoja dienos centruose su vaikais, neįgaliaisiais ar pagyvenusiais asmenimis, visos informantės pabrėžė, kad kūrybinė veikla yra pagrindinė dienos centro dalis ir labai svarbu, kad ta veikla sudomintų klientą ir teiktų pasitenkinimą pačiam darbuotojui. Analizuojant informančių pasisakymus, galima išskirti šias kūrybinių veiklų rūšis:

- Pamokų ruošos grupės;
- Socialinių įgūdžių grupės;
- Išvykos, ekskursijos, stovyklos;
- Rankdarbių užsiėmimai;
- Dailės užsiėmimai;
- Muzikos užsiėmimai;
- Teatro užsiėmimai, vaidinimai;
- Kalendorinių ir kitų švenčių, koncertų organizavimas;
- Kiti būreliai (kulinarijos, mankštos, fotografijos).

Išsamiau apie pamokų ruošos grupių organizavimą kalbėjo tik viena informantė. Pasak jos, pamokų ruošą yra labiausiai vaikams nepatinkanti veikla, todėl reikia būti kūrybiškam, kad tuos užsiėmimus padarytum įdomius ir kartu motyvuojančius:

„Tai čia irgi galima įžvelgti socialinio darbuotojo kūrybiškumą, kaip tu tą vaiką motyvuoji. Tai ką aš darydavau, tai tiesiog sakydavau: „Tai vieną raidę tu rašai, o kitą – aš“. Kartais tiesiog eini žaisti su jais per pamokų ruošą, pavyzdžiui, dėliot kokias tai raides, prašai sudėlioti savo vardą ar dar kažką. Arba kalbiesi apie mėgstamiausią girdėtą pasaką arba matytą multiką. Bandai kažkaip užkabinti tas sritis, kas jį vežtų“.

Socialinių įgūdžių grupes savo darbe organizuoja ir veda 4 informantės. Planuodamos šias grupes, jos didžiausią dėmesį teikia patyriminiam ugdymui, per kurį socialiniai įgūdžiai lavinami geriausiai:

„Socialinius įgūdžius lavinam per praktiką, patyrimą. Einam į miestą, į parduotuves, kad jie pačiupinėtų“.

„Tai ten nuvažiuojam, mokomės ten apsipirkti, tai McDonalde užsisakyti maisto ar dar kokioj kavinėj, boulingą žaidžiam, boulingo turnyrus organizuojam tarp centrų [...] Mes irgi pasiimam adialiukus ir važiuojam prie Baltojo tilto atsigerti arbatos“.

„Kažkada darėm tokį žaidimą: valgėm apelsinus. Na, tiesiog toks patyriminis. Mes imam apelsinus, mes juos uostom, kuo čia jie kvėpia, lyginam formą (panašūs/nepanašūs). [...] Ir gale pasakom kažkokį

palyginimą, kad pavyzdžiui, mes irgi visi panašūs, atrodo ir mūsų amžius panašus, bet va skonis kiekvieno apelsino skirtingas ir nėra tokio identiško, tai taip ir su vaikais. Ir būtent tokį dalyką tu bandai pasakyti per tokią veiklą, kad įjungtum visus pojūčius ir parodytum vaikams, leistum pačiuoipinėti“.

Patyriminis ugdymas, pasak informančių, ypač naudingas dirbant su vaikais ir neįgaliaisiais. Iš pasisakymų matyti, kad jos linkusios taikyti ne tik žinomus metodus, bet ir pačios kurti naujas programas ar žaidimus:

„Esu sukūrusi tokią programėlę „Fėjų fiesta“ apie tai, kaip reikia laukti svečių, ruošti jų priėmimui, padengti stalą, priimti svečius, išlydėti. Tai vaikams irgi labai patinka“.

„Kiekvienas užsiėmimas turi savo tikslą, nes, pavyzdžiui, jeigu mokomės atsiprašyti, tai darome per žaidimą. [...] Pernai mokėmės išreikšti pyktį. Tai turėjom tokį minų lauką, kurį reikėjo pereiti. Tai kiekvienas laiptelis simbolizuodavo tai, kad tu negali praeiti, kol nežinai, ką daryti, kaip suvaldyti pyktį“.

Išvykos ir ekskursijos, apie kurias kalbėjo socialinės darbuotojos, dažniausiai organizuojamos siekiant pažinti Lietuvą ir istorines jos vietas:

„Jau esam buvę Televizijos bokšte, važiavome ekskursijoje po Vilnių su geltonu autobusiuku, aplankėm Gedimino kalną, Arkikatedrą“.

„Buvom Kryžių kalne, Europos parke“.

„Buvom Trakuose pažintinėj kelionėj. [...] Taip pat esam buvę Trijų kryžių kalne, Belmonte, taip pat ėjom prie Verkių malūno“.

Tik viena informantė pabrėžė kartą suorganizavusi išvyką ir į kaimyninę šalį Lenkiją:

„...bet dar taip pat buvom ir Lenkijoje“.

Analizuojant informančių pasisakymus apie stovyklas, galima daryti išvadą, kad jos kaip įprastai yra organizuojamos vasaromis: išvažiuojama į kitą miestą ar miestelį arba rengiamos dienos stovyklos tame pačiame dienos centre (dažniausiai jos organizuojamos vaikams). Viena informantė, dirbanti dienos centre su vaikais, teigė, kad vienoje dienos stovykloje pati vaidinusi vaikišką personažą – Karlsoną:

„Dar mes darėm stovyklą apie Karlsoną. Karlsonas yra toksai, kuris labai pasitiki savimi, moka išsisukti iš visokių situacijų. [...] O kadangi Karlsonas yra toks didelis ir daug vežantis personažas, tai jį vaidinau aš. Ir iš tikrųjų šis personažas yra daug duodantis ir suaugusiam, nes jisai, aš galvoju, turi tokį mąstymą, kad kaip būtų gerai, jei suaugę turėtų tokį mąstymą“.

Pasak informantės, jai pavyksta įsikūnyti į vaikams skirtus personažus (nes prieš tai yra tekę vaidinti Pepę), nauji vaidmenys suteikiantys daugiau laisvės ir galimybių save labiau pažinti. Socialinei darbuotojai būdingas kūrybiškas mąstymas, nes ji stengiasi originaliai ir išbaigtai įgyvendinti kilusias idėjas, neapsistoja ties esamomis, bet ieško naujų raiškos formų.

Rankdarbių užsiėmimai, organizuojami dienos centruose, pasižymi didele įvairove:

„Tai tiesiog per rankdarbius išbandomas lipdymas, piešimas, konstravimas. Tai yra tai, kas įeina į rankdarbius plačiąja prasme“.

„Tai mes ten per rankdarbių užsiėmimus viską darom: ir mezgam, ir kerpam, ir ant šilko išmokom piešti. Be to, ir veliam, ir siuvinėjame, darėm ir atvirutes“.

„Dar mes turėjome keramikos užsiėmimus. [...] Atviručių dar gamyba yra. Ir papuošalų gamyba buvo“.

„Mes darom rankdarbius, darom iš molio, piešiam, tada veliam iš vilnos, dekupažą darom, iš keramikos lipdom“.

Šis platus rankdarbių spektras padeda išvengti monotonijos, derinant įvairias rankdarbių rūšis tarpusavyje. Viena informantė, dirbanti su vaikais, teigė atradusi, jog labai svarbu naudoti tas medžiagas, su kuriomis vaikai nedirba mokykloje, nes tai vaikus labiau sudomina ir motyvuoja:

„Labai stengiausi vengti popieriaus, nes vaikai dirba su popierium mokykloje ir jiems tai yra atsibodę. Tai vat jeigu tu randi kažkokį rankdarbį, nežinau, tiesiog, ar tai būtų siūlai, ar tai būtų molis, ar modelinas, arba ten tie su stiklu, arba ant akmenukų piešti. Tiesiog stengdavomės vengti tų dalykų, kuriuos jie mato dažnai mokykloje“.

Informantės, kalbėdamos apie meninius užsiėmimus, pažymėjo, kad labai svarbu nuolat turėti kūrybinių idėjų ir juos įgyvendinti, nes tuomet užsiėmimai sudomina ir patraukia. Analizuojant informančių pasisakymus išryškėjo, kad meniniai užsiėmimai išsiskiria į tris grupes: dailės, muzikos ir teatro. Teatro užsiėmimai yra patys populiariausi (apie juos kalbėjo 6 informantės), tuomet seka dailės (4 informantės) ir muzikos (2 informantės). Socialinė darbuotoja, dirbanti muzikos studijoje su neįgaliaisiais, pabrėžė, kad ji nenurodinėjanti, ką groti, bet leidžianti patiems pasirinkti. Gerbdama klientų laisvę, ji padeda ugdyti pasitikėjimą savimi, o viskas, ką galinti padaryti, tai harmonizuoti muzikos kūrinį:

„Pagrindas yra improvizacija. Bet aš nesakau, kas ką turi daryti. Tembrus ir tai, ką jie groja, jie groja patys. Mano funkcija visame tame yra uždėti tą harmoniją su pianinu arba gitara, kita kolegė prisideda dar kitais instrumentais“.

Informantė akcentavo, kad yra patenkinta muzikos studijos darbu, o kartu su neįgaliaisiais jau yra įrašyti keturi muzikiniai albumai:

„Mes turime įrašę 4 savo kompaktinius diskus: įrašę savom lėšom, savom namudinėm sąlygom“.

Informantė ne tik dalijosi patirtimi, bet ir pakvietė pasiklausti muzikinių improvizacijų iš kiekvieno albumo, norėdama pademonstruoti, kokią muziką kuria jos klientai ir kokia akivaizdi pažanga jau padaryta.

Socialinės darbuotojos, kalbėdamos apie dailės užsiėmimus, pabrėžė, jog jie integruoja tokias veiklas kaip:

- **parodų lankymas:**

„Mes vis tiek pirma aplankom parodas, kurios yra, kad pamatyti, kad pasirinktų mėgstamą paveikslą, kad galėtume vėliau piešti“.

- **naujų dailės technikų išbandymas:**

„Taip pat vaikai labai mėgsta naujas technikas pažint. Viena iš naujausių ir mėgstamiausių technikų, kurią neseniai išmokom yra „lygintuvo technika“.

„Kai būna piešimo užsiėmimai, tai bandom visokias piešimo technikas: su akvarele, su guašu. Įvairiomis technikomis mes čia dirbam“.

- **gamtos stebėjimas ir medžiagų, esančių gamtoje, rinkimas:**

„...Rudenį einame į parkus, renkame lapus, kankorėžius, po to dailės užsiėmimų metu lipdom iš plastilino, klijuojam, karpom ir kartu panaudojam tas rastas gamtoje medžiagas“.

Dvi informantės pabrėžė, kad visada stengiasi iš sukurtų darbelių surengti parodas:

„Va ir parodą pasidarėm“.

„Va neseniai turėjom parodėlę ir vaikų darbeliai kabėjo koridoriuje“.

Kita informante pažymėjo, kad vedant dailės užsiėmimus, ji galėjo pritaikyti patirtį, įgytą prieš keletą metų būnant užsienyje:

„Tą techniką aš išmokau dar Vokietijoje. 2005 ar tai 2006 metais buvau Jaunimo dienose Vokietijoje ir ten buvo įvairūs užsiėmimai, kuriuose buvo galima kažko išmokti“.

Analizuojant informančių pasisakymus apie teatro užsiėmimus, išryškėjo dvi kategorijos:

- užsiėmimai, kuriems informantės kuria scenarijus ir dekoracijas;
- užsiėmimai, kurių metu informantės ir pačios vaidina.

Pirmajai kategorijai priklauso trys informantės. Jos dalijosi savo asmenine spektaklių kūrimo patirtimi ir teigė, kad pačioms tenka kurti scenarijų, režisuoti, sukurti dekoracijas:

„O tuos vaidinimus sukuriu pačios: viena darbuotoja atsakinga už scenarijų, kita – dar už kažką, o aš – už dekoracijas. [...] Visada noriu, kad būtų gražus vizualinis vaizdas ir kad būtų gilesnė prasmė.“

„Dabar mes patys kursim jau trečią spektaklį“.

„Na, jeigu yra pastatytas spektaklis, tai parepetuojam jį 3 kartus per savaitę. O jeigu neturim spektaklio, tai kuriam. Mes 3 tokius spektaklius esam didelius pastatę“.

Viena informante pasidalijo savo svajone ateityje sukurti pantomimos spektaklį:

„Turime svajonę – norime sukurti su pantomimos meistru A. M. pantomimos spektaklį“.

Į antrąją kategoriją patenkančios informantės teigė ne tik kuriančios, bet ir pačios vaidinančios ir dažniausiai atliekančios pagrindinius vaidmenis:

„Tai žinokit visada tenka vaidinti. Aš tai tiktai vaidinu, o kita socialinė darbuotoja, tokia I., kuria scenarijų ir režisūrą. Tai mes vaidinam tokius mini spektakliukus. [...] Kartą mes turėjom būti klounais... tai aš tada, pavyzdžiui, nieko nekalbėjau, aš tiktai maiviausi“.

„Susitikimas su mažaisiais yra paremtas tokiais teatriniais elementais ir paskutiniu metu mes įgyvendinom „Pepės ilgakojinės“ programą. Tai ateidama į vaikų užsiėmimą, aš būdavau Pepė“.

Svarbu pastebėti, jog informantės mielai prisimena savo atliktus vaidmenis ir teigiamai juos vertina, nes kiekvienas vaidmuo padėjęs išlaisvėti, nugalėti baimes ir labiau save pažinti. Informantės pabrėžė, jog įvairių vaidmenų atlikimas padėjo joms atskleisti tą savo asmenybės dalį, kuri iki tol buvo užslopinta.

Remiantis informančių pasisakymais apie kalendorinių ir kitų švenčių bei koncertų organizavimą, išryškėjo, jog dienos centruose švenčiamos tradicinės kalendorinės šventės, iš kurių dažniausiai buvo minimos Kalėdos ir Velykos, taip pat sutinkami gimtadieniai:

„Toliau pas mus kasmet sutinkamos Kalėdos, Velykos“.

„Ir švenčiam čia visokias šventes: ir Velykas, ir Kalėdas“.

„Be to, švenčiam gimtadienius, Užgavėnes, Kalėdas“.

„...švenčiam gimtadienius, būna Kalėdų sutikimas“.

„Tada švenčiam tas kalendorines šventes: Kalėdas, Velykas, Mindaugo karūnavimą švenčiam“.

„Tradicija tai tikrai yra Kalėdiniai sutikimai“.

Viena informante pabrėžė, kad dar organizuoja ir kitokio pobūdžio šventes:

„...dar va organizuoju sporto šventes, [...] Rudenėlio šventes ir Centro gimtadienius, kurių metu būna didelis koncertas“.

Kita informante akcentavo, jog visada stengiasi įnešti naujovių ir surengti šventes kiek kitaip, netradiciškai:

„Pas mus netgi šventės yra rengiamos ne šiaip sau. Pavyzdžiui gimtadienis: tai nėra tik, kad pas tau kažkas ateina ir atneša dovaną, bet kad ir tu kažką padovanoji. Kad tai nebūtų tiktai maždaug „Atėjau, paėdžiau ir išėjau“, bet kad būtų kažkas daugiau. Jeigu gimtadienis, tai tą gimtadienį mes ruošiam visi. Mes puošiam savo studiją. Patys atsidėkodami padarom kokią dovaną, pagrojam. [...] Mes stengiamės daryti netradiciškai“.

Apklaustos socialinės darbuotojos taip pat organizuoja ir kitokio pobūdžio kūrybinius užsiėmimus, pavyzdžiui, fotografijos užsiėmimai:

„Dar va darėm tokį fotografijos užsiėmimą, o va gruodį mes darėm fotografijų parodą „Pasaulis mano akimis“ [...] Turėjom vieną paskaitą su kolega fotografu, kurioj jis aiškino, kas tai yra fotografija, būtent ta meninė fotografija, kaip veikia tas fotoaparatas“.

„Fotografijos irgi užsiėmimai tokie, kad svarbu stebėti aplinką, kitus, save. Viskas yra orientuota ir struktūruota pasirenkant temas. Mes iš savo nuotraukų padarėm parodą, padarėm 2 albumus“.

Viena informante pabrėžė, jog jau kelis metus sėkmingai veda kulinarijos popietę:

„Šiaip dar pas mus yra kulinarijos popietė, kurioje mes keičiamės patirtim. Tai vieną dieną, sakykim, klientai gamina, o kitą kartą – darbuotojos. Ir po to mes visi kartu sėdim ir pietaujam“.

Dar dvi informantės pažymėjo, kad teko vesti mankštas, kurias irgi stengėsi pajvairinti:

„Be to, vedėm ir visokias mankštas. 3 kartus per savaitę. Bet tai vyko labai žaisminga forma, kadangi mes nesame medikai. Tai mes ir muziką pasileisdavom, ir smagiai pasijuokdavom“.

„Mes pradėjom lankyti sporto salę, kartu mankštinamės“.

Viena socialinė darbuotoja akcentavo, jog kartais idėjas savo užsiėmimams „pasiskolinanti“ iš tuo pačiu metu mieste vykstančių kultūrinių renginių:

„Tai ką mes darom: žiūrim, kas vyksta mieste, va pavyzdžiui, Mados infekcija, tai pas mus irgi kasmet būna „Mados infekcija“ tuo pačiu metu. Tai va, burbuliatorius prasidėjo, tai mes irgi susigalvojom, kad reikia išmokti burbulų tą masę pasidaryti ir pūst burbulus. Na ir darom“.

Apibendrinant informančių mintis apie veiklas ir užsiėmimus, kurie organizuojami dienos centruose, galima daryti išvadą, jog meninių veiklų spektras yra labai platus ir nėra vienos dominuojančios veiklos. Daugelis informančių ne tik planuoja, organizuoja ir veda užsiėmimus, bet ir pačios aktyviai juose dalyvauja, pavyzdžiui, vaidina spektakliuose. Svarbu akcentuoti, jog informantės nori ne tik suteikti paslaugą (šiuo atveju praveisti užsiėmimą), bet siekia, kad ta paslauga neštų prasmę ir naudą pačiam klientui, todėl nuolat ieško naujų idėjų ir sumanymų.

Kategorija - požiūris į kūrybiškumą.

Kalbantis su informantėmis apie meno ir kultūros svarbą, jos vienareikšmiškai sutiko, kad menas ir kultūra padeda atsipalaiduoti, išlaisvėti, peržengti stereotipinio mąstymo ribas ir ugdyti savo asmenybę:

„Pavyzdžiui, teatras tai yra toks ugdantis asmenybę, padedantis išlaisvėti. Tai bet kokiu atveju, jeigu ugdomi tavo asmenybė, tai ten, kur tu prisilieti, tai tau vis tiek palengvina. Tavo asmeninė erdvė prasiplečia ir tu gali būti ir toks, ir toks, ir tas laisvumas pasilieka, nes tu tą išgyvenai, tu tą patyrei“.

„Kūryba daug pasako apie žmogų, kiek mes daug išsikalbam per savo rankdarbių užsiėmimus. Žmonės kurdami, užsiimdami kažkokiais menais tada atsipalaidavę yra, jie nestresuoja, daug lengviau atsiveria. Menas išlaisvina žmogų“.

„Ir menas tam ir yra, kad padėti žmogui augti. Jeigu žmogus domisi, tai jis turtės, jis auga kaip asmenybė, kaip žmogus, kaip specialistas. Tu ir pats atsiskleidi ir pamatai, kaip kitas žmogus atsiskleidžia. Tai moko tave atvirumo“.

„Menas, kūryba – tai žmogaus laisvės kelias, neapribotas išorinių pasaulio nuostatų. Menininkas kuria savo pasaulį. Kūryba išlaisvina. Kuo žmogus tampa laisvesnis, tuo labiau jis geba kurti, tuo daugiau pamato galimybių aplink. Menas atveria galimybes“.

Tarp informančių buvo tokių, kurios akcentavo estetinę meno pusę, ir teigė, kad menas turi būti gražus bei skleidžiantis gėrį. Informantės nepritarė požiūriui, kad iš visko galima sukurti meną:

„Menas – tai tas grožio pajautimas. Ir jo neturi būti daug, jis gali būti visai subtilus. [...] juk kiekybė dar nereiškia grožio“.

„...Menas man yra tai, kas kažką dūšiai duoda, kas ją atgaivina, kad tu gauni kažką. Man yra žiauru, kai negalios žmogus pasirodo scenoje ar dar kažkur ir jis teikia gailestį. [...] mane šokiruoja tas šiuolaikinis menas, kai neįgalus asmuo ar tai nufilmuotas, ar tai nufotografuotas tokioj apgailėtinoj būsenoj, kai stovi keli lauko tualetai, ant grindinio padėti teptukai ir jie ten kažką paišalioja. Man tas yra tragedija, tikrai ne menas“.

Kita informantė akcentavo kūrybos ir meno prasmės aspektą:

„Man tai kūryba, menas turi būti prasmingi. Jeigu matai, kad tame yra prasmės ar kažkas gero, tai valio“.

Dar viena informantė pabrėžė, kad jos meno suvokimas pakito, pradėjus dirbti su neįgaliaisiais:

„Pradžioje aš norėjau, kad centro lankytojai viską darytų taip, kaip mums reikia, taip, kaip aš galvoju [...] Po kokių metų ar dviejų pradėjau suprasti, kad kiekvienas turi savo įsivaizdavimą, savo talentą ir kiekvienam sniegas irgi gali atrodyti skirtingos spalvos. Taigi čia ir yra menas. Kūrybos negalima primesti, ji tikra tik tada, kai eina iš vidaus“.

Kita informantė akcentavo menui būdingo natūralumo ir spontaniškumo požymius:

„Nereikia nieko specialiai daryti, kad intum ir sugalvotum meną, tas natūraliai gimsta. [...] Menas susikuria gyvenant, iš tavo kasdienybės netgi“.

Analizuojant informančių pasisakymus, svarbu pastebėti, jog viena informantė iš visų kalbėjusiųjų išsiskyrė tuo, kad jaučia užmezgusi ypač artimą ryšį su menu, o meną bei kūrybą suvokia kitam, dvasiniam lygmeny:

„Menu tu pamaitini savo sielą. [...] Aš manau, tai iš tikrųjų yra turtas, jis yra kitokiam matmeny. Jis dvasinis yra, kitaip matuojamas, kitaip apčiuopiamas. Ir jisai visai ką kitą suteikia, ne materialus dalykas... Kaip ir meilė. Žmonės kuria vis tiek iš meilės vienas kitam“.

Ši informantė kūrybą įvardija kaip procesą, vykstantį tarp žmogaus ir aukštesnės už jį jėgos – Dievo:

„Juk kūryba – tai žmogaus ir Dievo procesas, kuriame nėra ribų“ (informantė savo kalboje vartojo daug metaforų ir palyginimų, kalbėjo labai švelniu tonu ir susižavėjusi, pateikus klausimą, giliai susimąstydavo, darė ilgesnes pauzes, stengėsi atsakyti prasmingai ir iškelti iš praeities svarbias patirtis).

Kalbantis apie kūrybiškumo svarbą socialiniame darbe, visos dešimt informančių nedvejodamos pabrėžė, kad kūrybiškumas socialiniam darbuotojui yra būtinas. Remiantis jų pasisakymais, galima išskirti tokius kūrybiškumo aspektus:

- **kūrybiškumas kaip būdas dirbti su vaikais, organizuoti laisvalaikį:**

„Be galo, ypač svarbus darbe su vaikais, nes čia kūryba yra tavo kasdienė duona. Nebūsi kūrybiškas – nebūsi vaikui įdomus“.

„Aš galvoju, kad su vaikais tai čia yra betarpiškai ir vienas iš esminių dalykų“.

„...dirbant tokį darbą su vaikais, tai kūrybiškumas yra būtinas“.

„Nebūsi kūrybiškas, negalėsi dirbti. O ypač dar socialinis darbuotojas, kuris atsakingas už užimtumą, laisvalaikį, grupes. Čia kūryba yra būtina“.

- **kūrybiškumas kaip bendravimas:**

„...bet apskritai netgi mezgant santykį reikia būti kūrybiškam“.

„Per kūrybiškumą mes galime giliau pažvelgti į žmogų. Natūraliai jį pajauti. Tai aš manau, kad tas kūrybiškumas ne tik save padeda suvokti, bet ir kitą šalia esantį“.

- **kūrybiškumas kaip būdas išvengti monotonijos darbe:**

„O be to, ir tau pačiam tavo darbas greit įgris, pavirs monotonija ir rutina, jei nežiūrėsi kūrybiškai“.

„Jeigu tu ateini dirbti darbą tik pagal nurodytas pareigybes, tai ir tu pats labai greitai prarasi motyvaciją, tau atsibos labai greitai, ir nebematysi kažko gero, o va kai esi kūrybiškas, tai visko susigalvoti gali“.

„Ir tam žmogui darbe sunkiau, jeigu jis neaugina tų gebėjimų“.

„Kai būna rutina, tai visada turi kažkaip kūrybiškai, naujai pasižiūrėti į tam tikrus dalykus, kad ir į veiklą, ir į santykį, ir į tą patį darbą, kurį atlieki. Labai svarbu atrasti kažką naujo“.

Analizuojant informančių požiūrį į savo kolegų bei bendradarbių kūrybiškumą, išskyrė dvi grupes:

- pirmajai grupei priklauso informantės, pastebinčios kolegų ir bendradarbių kūrybiškumo stoką:

„Pastebiu kūrybiškumo stoką. Nueinu apsilankyti į kitus dienos centrus, o ten sienos tuščios, ant stalo stovi kelios pieštukinės, padėta keletas popieriaus lapų, neva „Tegul papaišo, kai užsinori“. Vaikai žaidžia kažkur sau, socialinės darbuotojos sėdi sau... Liūdna dėl to...“

„Žinokit pas mus centre yra stoka visko, nes atrodo, kad tų renginių tai reikia tik man ir dar kokiom 3 darbuotojom. Kažkaip yra renginys ir taip atrodo, kad čia mes neturim ką veikti, mum čia nuobodu, tai sugalvojom renginį“.

- antrajai grupei priklauso informantės, teigiančios, kad kūrybiškumo nei kolegoms, nei bendradarbiams netrūksta, priešingai, visi yra pakankamai kūrybiški, dalinasi sumanymais ir pasiskirsto atsakomybėm, todėl darbas vyksta vieningiau ir produktyviau:

„Kai kurie labai šaunūs yra ir prisijungia, ir tu žinai, kad gali jais pasitikėti“.

„...Pas mus darbe yra svarbu, kad mes žinom, jog vieni darbuotojai yra labiau idėjiški, kai reikia kažką sukurti, o kiti yra tie, kurie yra labiau praktiški ir sugalvoja, kaip viską įgyvendinti, kaip realizuoti. Ir mūsų ta komanda yra stipri dėl to, kad yra įvairiapusiai žmonės“.

„Mūsų kolektyve, žinokit, kūrybiškumo netrūksta, tai tuo galima tik pasidžiaugti. Nes visada turim idėjų, ne viena darbuotoja, tai kita. Tai viena kažką pamato, tada pasidalina darbe. O paskui bendrai žiūrim. Taigi žinokit, mūsų kolektyvas tikrai kūrybiškas susirinkęs“.

„Tai va dar yra mano tokia kolegė I., kuri irgi turi tą meninę gyslelę [...] tai mes kartu kažkaip susidirbusios, viskas tarp mūsų vyksta su pasitarimais“.

„...va viena mano draugė dirba panašioj srity, tai galiu pasakyt, kad jai kūrybiškumo netrūksta“.

„Tiek, kiek aš esu susitikusi, tai tikrai tie žmonės yra kūrybiški“.

„Kiek teko dirbti šitam dienos centre tiek su viena kolege, kiek su kita, tai tikrai to kūrybiškumo netrūksta“.

Viena informantė teigė pastebėjusi, kad nors darbe yra kūrybiškų žmonių, bet dėl savo užimamų žemesnių pareigų jos nedrįsta pasidalinti savo mintimis:

„Va dabar bendrauju su keliom vyresnio amžiaus darbuotojom, jos irgi pilnos idėjų, tik jos bijo sakyti, nes jos padėjėjos yra“.

Tokiu atveju, pasak informantės, svarbu pačiai žengti pirmą žingsnį ir paskatinti bei motyvuoti tokius žmones prisijungti prie bendros kūrybinės veiklos:

„Tik taip pat labai svarbus postūmis [...] tai dabar nueinu pas jas ir sakau „Darom tą“, tai jos labai entuziastingai sako „Darom darom, man labai patinka!“ Ir nebūtinai tas paskatinimas turėtų būti ta pinigine išraiška, bet kažkokie tokie susirinkimai, pagyrimai, kurie motyvuotų tave dirbti“.

Apibendrinant informančių mintis, atskleidžiančias požiūrį į meną, kultūrą bei kūrybiškumo svarbą socialiniame darbe, galima daryti išvadą, kad visos informantės vertina meną ir kultūrą ir vienareikšmiškai sutinka, kad kūrybiškumas socialiniame darbe labai reikalingas. Kūrybiškumas ypač svarbus dirbant su vaikais, organizuojant laisvalaikį arba vedant užsiėmimus. Kūrybiškumas pačiam socialiniam darbuotojui

taip pat yra naudingas, nes padeda išvengti monotonijos ir neperdegti darbe. Svarbu pastebėti, jog apklaustos socialinės darbuotojos džiaugiasi savo darbo kolektyvais: aštuonios informantės teigė dirbančios kūrybiškame kolektyve ir jaučiančios kūrybinę atmosferą. Tik dvi informantės pripažino, kad tenka dirbti su kūrybiškumo stokojančiais bendradarbiais.

II tema – Kūrybiška socialinio darbuotojo asmenybė

Kategorija – kūrybiško žmogaus savybės.

Kalbantis su informantėmis apie savybes, kurias jos priskirtų kūrybiškam žmogui, didžioji dauguma (devynios informantės) paminėjo entuziazmą, laisvumą ir drąsą būti kitokiu:

„Pirmiausia tai laisvė, nebijojimas, noras“.

„Entuziazmas, laisvumas, drąsa būti kitokiu“.

„Idėjiškumas, laisvumas, nebijojimas kvailai pasirodyti prieš kitus. Nebijojimas būti tuo kvailėliu ir negalvoti, ką žmonės pasakys apie mane“.

„Laisvumas, saviraiška ir savęs priėmimas, nes tu nebijai būti kūrybiškas. [...] Nes reikia tos drąsos išimti iš savęs kažkokią tai mintį ir ją įgyvendinti“.

„Aš manau, kad turėtų būti drąsa būti kitokiam, nebijojimas kritikos, laisvas žmogus“.

„Drąsa ir tikėjimas tuo, ką darai bei entuziazmas, nes juo gali užkrėsti visus kitus aplinkui“.

„Entuziastas. Turi plačią vaizduotę“.

„Sakyčiau, kad drąsus žmogus turėtų būti...“

„Nes jeigu tu gali daryti tai, ką tu nori ir nebijai to daryti...“

Viena informantė, kalbėdama apie kūrybiškumą, akcentavo proceso, o ne galutinio rezultato svarbą

„...ta prasme, kad tu nesieki rezultato, bet mėgaujiesi procesu, tai yra kūrybiškumas“.

Dalis apklaustųjų socialinių darbuotojų pabrėžė, kad joms kūrybiškas žmogus yra svajotojas:

„Įdomus, linksmas, svajojantis, keistas“.

„...būdingas svajingumas“.

„Tai žmogus fantazuotojas“.

Dvi informantės paminėjo, kad kūrybiškas žmogus turėtų būti „truputį išprotėjęs“:

„Reikia būti truputį išprotėjus“.

„...nebijoti pakvailioti, nebijoti lengvabūdiškumo truputį“.

Dar viena informantė išskyrė tokias kūrybiško asmens savybes kaip spontaniškumas bei lankstumas:

„Spontaniškumas, lankstumas, neįsipareigojančiai žiūrėti į tam tikrus dalykus. Nebijoti į tam tikrus dalykus žiūrėti naujai, kūrybiškai, iš kito kampo“.

Tik viena informantė iš visų apklaustųjų išsiskyrė tuo, jog nesutiko, kad kūrybiškumą galima išugdyti, nes pasak jos, tai yra duotybė, kurią asmuo gali turėti arba ne:

„Čia yra visuma. Tai yra visų savybių visuma. [...] Ir labai sudėtinga paaiškinti, nes tai turi būti visuma. Žmogus turi pajusti, ką ne kiekvienas gali. Turi žiūrėti ir pamatyti tai, ką irgi ne kiekvienam duota pamatyti. Sakyti, ką jauti. Aš tai galvoju, kad iš vidaus turi eiti. Aš manau, kad išmokti būti kūrybišku yra neįmanoma. Bet koks universitetas gali ruošti, bet kūrybiško žmogaus neparuoš. Čia yra duota: yra arba ne“.

Ši informantė viso pokalbio metu siekė pabrėžti, kad vienos meno rūšies išmanymas dar neįrodo tą žmogų esant kūrybišku:

„Mokėjimas piešti dar nereiškia, kad esi kūrybiškas. Tai yra tik labai siaura tavo gebėjimų sritis. Nes tu gali mokėti piešti, bet nebūti kūrybišku“.

Kategorija - laisvalaikio praleidimas.

Kalbantis apie laisvalaikį, informantės vardijo daugybę veiklų ir užsiėmimų, kuriems skiria savo jėgas ir laiką. Analizuojant pasisakymus, galima išskirti šias veiklų kategorijas:

- Dalyvavimas kultūriniuose renginiuose (teatras, kinas, parodos, koncertai);
- Knygų skaitymas;
- Rankdarbiai;
- Išvykos, kelionės, stovyklos;
- Sportas, šokiai;
- Kita veikla.

Šios veiklos nebuvo tolygiai pasiskirsčiusios tarp informančių, ir nė viena negalėjo išskirti dominuojančio užsiėmimo, kuriam skirtų visą laisvalaikį. Dažniausiai skirtingos veiklos yra derinamos tarpusavyje. Septynios informantės teigė, kad esant galimybei, visada lankosi teatruose, kine, koncertuose:

„Gal dabar kiek rečiau, bet kai tik yra galimybė, lankausi teatre, einu į koncertus, kažkokius vaidinimus, parodas“.

„Ir dabar vis atrodo, va nenuėini kokius 3 mėn. į teatrą, tai kažko ir trūksta gyvenime. Tai teatras tapo tokia kaip ir gyvenimo dalimi“.

„Aplankau parodas. O va paskutinis spektaklis, kurį žiūrėjau, buvo „Maskaradas“.

„Laisvalaikiu aš einu į kiną, į teatrą“.

„Be to, mėgstu vaikščioti į teatrą, į kiną, parodas ir galerijas. Kartais išeina taip, kad į kiną galiu eiti 3 dienas iš eilės, o kartais atsiranda ilgesnė pertrauka“.

Viena informantė pastebėjo, kad kartais jau neberandanti ją dominančių spektaklių, nes juos mačiasi po kelis kartus:

„...kiek prisimenu prieš kokius 2 metus, tai vos ne kiekvieną savaitę į teatrą. Tai dabar pažiūriu Keistuolių repertuarą ir nebeturiu kur eiti, nes visus spektaklius jau po 2 kartus mačiasi“.

Iš kalbėjusiųjų socialinių darbuotojų dvi prisipažino, kad mažos pajamos pakoreguoja jų laisvalaikį, todėl tenka rinktis ir ne visada gali sau leisti nueiti į teatrą:

„Na dabar kai krizė, tai rečiau nueinu...“

„Į teatrus dabar jau mažiau vaikštau dėl finansinės krizės, nes mano atlyginimas siekia tik 1000 Lt, tai jau nebegaliu“.

Svarbu pastebėti, kad kelios informantės ne tik eina žiūrėti spektaklių, bet ir pačios vaidina. Viena informantė teigė priklausanti frankofoniško teatro trupei ir vaidinanti spektakliuose prancūzų kalba:

„O šiaip gyvenime, tai visai neseniai (nuo sausio mėn.) dalyvauju tokioj trupėj ir mes vaidinam. Tai yra frankofoniškas teatras prancūzų kalba. Tai mes taip susibūrėm ir turėjom vieną spektaklį, ir Menų spaustuvėj jį pristatėm, darėm premjerą. Čia yra grynai mano laisvalaikio sritis“.

Interviu metu išryškėjo, kad ši informantė gebėjimą vaidinti atrado dirbdama socialinį darbą. Tuo tarpu kita informantė teigė padedanti savo kolegoms iš Naujosios Vilnios, kurie turi subūrę bendruomenę ir joje kuria spektaklius:

„Dar va Naujojoj Vilnioj yra tokia bendruomenė, o kadangi jie mano draugai, tai kartais paprašo mano pagalbos ir aš vaidinu spektakliuose“.

Viena informantė prisipažino turinti idėją pastatyti pantomimos spektaklį, nes teigė atradusi, kad kūnu žmogus gali daug pasakyt (*informantė pokalbio metu pati pademonstravo keletą pantomimos figūrų*).

Knygų skaitymui kaip mėgstamiausiai veiklai savo laisvalaikį skiria dvi socialinės darbuotojos, rankdarbiams – viena. Svarbu pastebėti, kad knygos pasirenkamos atsižvelgiant į būseną:

„Laisvalaikį iškeičiu gerai knygai. Niekas negali manęs atitraukt nuo skaitymo. Net jeigu ir labai pavargus esu, vis tiek imu į rankas knygą ir skaitau. O knygas renkuosi pagal savo būseną“.

„Vat man labai svarbu skirti laiką grynai sau, pavyzdžiui, skaitymui. O pasirinkimas priklauso nuo mano jausenos, taigi labai skirtingai“.

Rankdarbiais laisvalaikiu užsiimanti informantė pabrėžia, jog jai svarbu tą daryti su savo šeima:

„...šiaip tai laisvalaikiu mėgstu ir pamegsti, ir su dukra kažkokių darbelių pasidaryti. Va dabar madingas tas dekupažas, tai mes abi juo užsiimam. Ir su vašku piešiam“.

Analizuojant informančių pasisakymus, kuriuose jos kalba apie keliones, išryškėja, jog vienos informantės pasitenkina išvyka į gamtą, kitos – kelione prie jūros, trečios tuo tarpu lanko užsienio valstybes:

„Aš labai myliu gamtą. Tai nuvažiuojam į mišką su šeima, o aš visą laiką prisirenku kažkokių pagaliukų, lapukų, šakelių, samanų“.

„Aš tiesiog mėgstu keliauti. [...] Kartais užtenka vien nuvažiuoti prie jūros“,

„Man patinka keliauti. Va kaip tik praeitą savaitę grįžau iš trumpos kelionės, buvau išvykusi keliom dienom su draugais į Lenkiją“.

Viena informantė pabrėžė laisvalaikio ieškanti savanoriavimo galimybių, kur galėtų ir kitam padėti, ir pati pasisemti idėjų:

„Savanoriauju įvairiose stovyklose. Pavyzdžiui, vasarą važiuavau į Pakutuvėnus savanoriauti šeimų stovykloje. Ten paskui buvo ir menininkų stovykla, tai teko filmo „Neregėta Lietuva“ pristatyme dalyvauti, matyti, kaip kuriamas buvo tas filmas. [...] Nes tada tu tarnystę atlieki ir gali mėgautis tuo galutiniu rezultatu. Tu matai patį kūrybinį procesą ir galutinį rezultatą“.

Dvi informantės savo laisvalaikį skiria šokiui:

„Dar tiesa pati dėl savęs dvejus metus lankiau pilvo šokius“.

„Aš šiaip laisvalaikio šoku lotynų šokius“.

Tarp apklaustųjų buvo ir tokių, kurios laisvalaikį skiria valgio gaminimui kaip savo mėgstamai veiklai:

„Dar man tai tikrai patinka gaminti. Tai laisvalaikio gaminu“.

Gėlių priežiūra užsiima viena informantė:

„Man taip pat patinka rūpintis gėlėmis ir komponuoti puokštes“.

Dar viena informantė laisvalaikio mėgstanti lankytis viešosiose paskaitose:

„Vaikštau į įvairius pristatymus. Dabar buvau pristatyme, kur menotyrininkė pristatinėjo freskas iš pranciškonišku bažnyčių“.

Kita socialinė darbuotoja pabrėžė, kad jai svarbu išbandyti ir atrasti naujas veiklas:

„Dar man patinka kažką naują išbandyti, tai va neseniai išbandžiau jodinėjimą“.

Dvi informantės prisipažino savo laisvalaikį skiriančios profesiniam tobulėjimui:

„Ta muzikos terapija yra daugiau profesinis interesas, nors vyksta laisvalaikio metu. Pradėjau dirbti ir pradėjau lankytis tuose seminaruose. Ir užsikabinau, pradėjau labiau domėtis ta muzikos terapija“.

„Pradėjau lankyti anglų kalbos kursus, nes noriu tobulėti. Antradieniais – dailės mokykla, nes aš toliau specializuojus, bet dabar individualiai“.

Svarbu paminėti, jog viena informantė pripažino, kad jos pomėgis kartą atnešęs sėkmę:

„Va net kartą teko floristikos konkurse sudalyvaut. [...] Jis buvo skirtas socialinio darbuotojo dienai paminėti. Tai aš kartu su savo kolege, floriste profesionalė, kartu sukūrėm puokštę, kuri užėmė 3-iąją vietą“.

Kategorija - socialinio darbuotojo kūrybiškumo raiška.

Analizuojant informančių pasisakymus apie veiklą darbo dienos metu, galima išskirti keletą sričių, kuriose labiausiai pasireiškia kūrybiškumas:

- Idėjų generavimas;
- Darbo metodai;
- Pokyčiai ir stabilumas;
- Konfliktų valdymas;
- Emocionalumas ir nuotaika;
- Bendravimas;
- Naujovių diegimas;
- Neverbalinė kalba.

Idėjų generavimas. Kalbantis su informantėmis apie tai, kaip joms gimsta naujos idėjos ir kur semiasi minčių naujiems sumanymams, išryškėjo, jog šis procesas nereikalauja daug laiko, nes visos idėjos iškyla spontaniškai ir be didelių pastangų:

„Viskas vyksta akimirksniu. Va akis užkliūna už kažko ir sugalvoju“.

„Tai taip eini kažką galvoji ir „oplia“ sugalvoji kažką“.

„Tai viskas tarp mūsų vyksta spontaniškai su pasitarimais įvairiais“.

„Tai tiesiog eini, matai, girdi, klausai, stebi, užuodi, jauti. Va per visą tai ir gimsta, dažniausiai tu pats net nesuvoki, kur, kada ir kaip“.

„Man idėjos... bet kada ir bet kur gimsta. Elementariai žiūrint „Teletabius“ 16 val., skaitant knygą, vartant paveikslukus, bet kur“.

„Viskas pas mane vyksta spontaniškai, netikėtai, tiesiog galva yra pilna minčių, kurios ima ir iškyla. Idėjos pačios ateina“.

„Kažkaip tos idėjos pačios ateina, net nereikia specialiai kažką daryti, kad imčiau ir sugalvočiau, tas natūraliai gimsta. Vat šauna man į galvą ir darau“.

Šešios informantės pripažino, kad labai dažnai generuoti idėjas padeda teatrų, kino, parodų lankymas, televizijos žiūrėjimas, knygų ar žurnalų skaitymas, kartais internetas:

„Dar pasisemti idėjų man tai padeda teatras, koncertai, vaidinimai kokie... Kartais kažkokia dekoracija patraukia akį, kartais – koks nors rūbas, įdomi sagė ar pan.“.

„...arba va eini į koki spektaklį... Anksčiau tai eidavai į spektaklį žiūrėti koki veiksmą, o dabar tai ką, nueini į spektaklį, tai žiūri visus rūbus, scenografiją, kaip čia tos dekoracijos čia važinėja, kaip čia kas ką daro. Nu taip pradedi analizuoti iš kito kampo“.

„Idėja gimsta, kai žiūri filmuką arba skaitai knygą. Man tai yra toks kaip lobynas“.

„Žinoma, ir žurnaluose, ir televizijoje galima pasigauti kokią nors mintį. Kopijuoti aš nemėgstu, bet kažką pritaikyti galiu“.

„Tai vat pati stengiuos kokią parodą aplankyti, bet dažniausiai tai iš žurnalų, iš interneto, iš rankdarbių matytų“.

„Pasigauti idėją gali per televiziją, arba teatre, arba kine, arba internetu tiesiog kažką skaitai ir sugalvoji“.

Viena informantė pabrėžė, kad jos kūrybiškumas susiformavo per patirtį:

„Kadangi aš 18 metų išdirbau ikimokyklinėj ugdymo įstaigoj, tai man idėjos... bet kada ir bet kur gimsta“.

Kitai informantei didžiausias idėjų šaltinis yra gamta:

„O labai labai dažnai iš gamtos ateina“.

Kalbantis apie idėjų generavimą, viena informantė pripažino patirianti tokius laikotarpius, kai jai nekyla jokių naujų sumanymų. Susidūrusi su šia būseną, informantė bando *„kažkaip save labai motyvuoti ir dirbtiniais būdais save skatinti, kad reikia.“*. Vis dėlto geriausiai tokiu atveju padeda anksčiau įgyvendintų sumanymų pritaikymas:

„Kai būna „idėjų sausra“, aš dažnai taikau kažką iš savo patirties, kokius jau esu vedusi užsiėmimus arba renginius. Aš juos truputį modifikuoju ir pritaikau iš naujo. Tai irgi yra būdas, kai neturi idėjų“.

Penkios tyrime dalyvavusios socialinės darbuotojos pabrėžė, jog daug vertingų patarimų ir minčių sulaukiančios iš savo kolegų, draugų, savanorių ar praktikantų:

„...dar būna mūsų susitikimai. Ir tada labai svarbus kito žmogaus žvilgsnis, nes tai labai praturtina. Tos visos mūsų idėjos turi susitikti ir tada jos išsikristalizuoja. Aš kartais galvoju, kad viena, tai gali į aklavietes kokias patekti“.

„Aišku, dar bendrauju su drauge dailininke, su grafike, ir kalbam, ir parodas lankom. Ta patirtis praturtina“.

„Bet ir pačiam mūsų kolektyve kyla daug ir įvairių idėjų, tai mes dalinamės, tariamės, derinam“.

„Bet va dar mano draugė dirba panašioj srity, tai su ja irgi dalinamės, apsišaukiu idėjom“.

„Arba pasipildomos idėjos iš kitų žmonių, kurie su manim turi kažką sukurti, arba dar kažkokiose knygose pasiieškot galima papildymui. [...] Savanoriai arba praktikantai, kurie lanko kažkokias

papildomas mokyklas, tai jie labai papildo ir praturtina mane. Jie suteikia kažkokių žinių ar idėjų meta. Nes jie ateina ir savo patirties labai daug atsineša“.

Viena informantė sutiko, kad jai didelę įtaką turi ir visuomeninis gyvenimas, kuris nukreipia ir parodo, kaip pritaikyti savo idėjas:

„Ir dar visą laiką centre žiūrime, kas dabar madinga, kaip sakoma „ant bangos“. Va kai buvo Vilniaus dienos, tai irgi domėjomės, kas ten yra, ką mes galim daryti“.

Kita akcentavo, kad idėjos turi būti „subrandintos“ ir tik paskui įgyvendintos:

„Ir iš tikrųjų kiekvieną idėją reikia subrandinti. Tai iš tikrųjų toks kūrybinis procesas, kuris neapribotas darbo valandom“.

Iš visų apklaustųjų išsiskyrė viena informantė, kuriai idėjas sukelia ne gražūs dalykai ar pakylėti jausmai, bet patirti išgyvenimai ir sukrėtimai:

„Pradeda suktis galvoj idėjos, kai jau kokį šoką patiriu, kai mane kažkas užknisa. Nes man yra labai žiauru, kai žiūriu kokius neįgaliųjų pasirodymus [...] jie pasirodo scenoj ar dar kažkur ir teikia gailestį. Man tas yra tragedija. Tai man čia toks impulsas užgimsta“.

Darbo metodai. Analizuojant informančių pasisakymus apie metodus, taikomus darbe su klientais, galima išskirti šias grupes:

- **Individualūs ir grupiniai:**

„Grupinis ir individualus darbas“.

„Kartais tie metodai yra tokie individualūs“.

„...vyksta darbas grupėse...“

„Tai ką, grupinius ir individualius dažniausiai taikom“.

- **Patyriminiai:**

„Socialinius įgūdžius lavinam per praktiką, patyrimą. Einam į miestą, į parduotuves, kad jie pačiupinėtų“.

„O šiaip tai, dabar ką labiausiai taikome tai yra patyriminis ugdymas. Pirmiausiai, mes turim patirti ir tada galim tą daryti. Jeigu neišbandai, kas kaip veikia, tai tu negali to ir suvaidinti ar kažko padaryti“.

„Su vaikais tai daug patyriminio ugdymo“.

- **Dramos ir teatro:**

„...dar draminius taikom, nes mes vaidinam“.

„Būna taip pat dramos ir teatro metodai“.

„Taip pat dar teatro elementai“.

„Na vat, tai pradedant kalbančiom lėlėm, paskui tiesiog duodant vaikams vaidinti ir suteikiant jiems vaidmenį, kad jie galėtų labiau atsiverti, išsikalbėti. Tai gali būti ir burtų lazdelės suteikimas, stebuklingo rakto davimas ir pan. Tai yra tas metodinis momentas, kai tu vaikui suteiki vaidmenį ir jie jį labai labai priima“.

- **Žaidybiniai:**

„...dar ir žaidybinius metodus tenka taikyti“.

„Arba sugalvojam kažkokį personažą ir per šitą žaidimą siekiam ugdyti vaikus“.

„Jeigu mokomės atsiprašyti, tai darome per žaidimą arba per kažkokią užduotį“.

- **Aktyvūs metodai:**

„Arba kažkokie aktyvūs metodai: orientaciniai, kai eini iš vieno taško į kitą“.

- **Paskatinimo:**

„Naudojam tokius paskatinimo metodus. Turim tokią plusų-minusų lentelę, kur kiekvienam vaikui dienos pabaigoje yra uždedami plusai arba minusai. Vaikai patys pasako, kas nusipelnė šiandien minuso, o kas pluso. Tada kelių savaitių, ar mėnesio pabaigoje, daugiausiai plusų surinkę vaikai vežami į išvyką“.

„Mes įvedėm tokią motyvacinę sistemą vaikams, kai jie renka plusus ir minusus: už kiekvieną pasisveikinimą-atsisveikinimą, gražų elgesį ir pan. jie gauna pliusiukus“.

- **Muzikiniai ir dailės terapijos:**

„O jeigu grynai muzikiniai, tai pas mane yra improvizacija, na ir dainavimas dar. Bet pagrindas yra improvizacija“.

„...ir dailės terapijos keli metodai“.

- **Konsultavimas:**

„Su šeimom yra konsultavimas“.

Kalbantis apie darbo metodus, viena informantė savo darbe taikomą konsultavimą pavadino „kūrybiniu konsultavimu“:

„Kai žmonės ateina į konsultaciją, jie neturi jaustis, kad yra konsultuojami, pamokomi. Čia irgi reikia kūrybiškumo. Aš turiu taip apsukti tą pokalbį, kad jie suprastų, ką reikia padaryti, kad išėję imtųsi veiksmų. Štai jum ir kūrybinis konsultavimas“.

Remiantis šiuo informantės pastebėjimu, svarbu pabrėžti, kad savo kūrybiškumą galima panaudoti kiekvienam metodui, o viskas priklauso tik nuo socialinio darbuotojo požiūrio bei siekių.

Pokyčiai ir stabilumas. Analizuojant informančių mintis, kuriose išreikštas požiūris į pokyčius ir stabilumą, galima pastebėti, kad keturios informantės teigiamai vertina pokyčius:

„Kadangi esu aktyvi, tai kartu ir nepastovi. [...] pokyčiai mane traukia. Pokyčiai visada į naudą manau, nes tiek tu save išbandai naujam vaidmeny, tiek vaikus mokai prisitaikyti“.

„Man tai reikia pokyčių, nes kasmet aš noriu sukurti kažką nauja“.

„Žinoma, geriausiai tai būtų tas stabilumas, bet nieko su savim negaliu padaryt. Tokia jau esu, man reikia tos dinamikos“.

„Manau, kad socialiniame darbe visą laiką reikia derintis prie pokyčių“.

Tik viena informantė pripažino nesusidurianti su dideliais pokyčiais, nes tai nulemia pati darbo specifika – darbas su neįgaliaisiais:

„Tai kad tie pokyčiai labai minimalūs. Nes vis tiek darbas su neįgaliaisiais tai labai daug nesikeičia. Tą pokytį juose labai sunku pamatyti. Ir pats dirbi ir atrodo nieko nepadarei, nieko nepasikeitė“.

Dvi informantės pabrėžė, jog svarbu tam tikrus dalykus palikti stabilius ir nepakitusius:

„Aišku yra tokie dalykai, kai tu matai, kad vaikams jie teikia saugumą, ir prasminga yra juos palikti“.

„Stabilumas suteikia kažkokį tai pastovumą ir ramybę. Tu jau žinai, kad ta technika ar metodas veikia, nes per daugelį metų išdirbta ir taip yra gerai“.

Konfliktų valdymas. Kalbant su informantėmis apie jų reakcijas į konfliktus ir būdus juos suvaldyti, dauguma pripažino, jog tokiais atvejais tenka derinti skirtingus būdus. Iš informančių pasisakymų galima išskirti 3 dažniausiai naudojamus metodus konfliktams valdyti :

- **Kalbėjimasis** (akcentavo penkios informantės):

„Aš kalbuosi“,

„Tai man kūrybiškumas čia ne kartą padėjo prakalbinti vaikus, išsiaiškinti jų vidinius jausmus, pakalbėti apie problemas, baimes“.

„Tai mes kalbam, aiškinamės problemą ir pan.“.

„Ir svarbu pasakyti vaikui, kaip tu pats jautiesi“.

„Kalbi su vaiku, bendrauji ir iš to viskas išplaukia“.

- **Klausymasis** (akcentavo viena informantė):

„O ir šiaip labai svarbu įsiklausyti, nerėkti. Mes taip gerai mokame kalbėti, o visai nemokam klausytis. Jeigu daugiau klausytume ir išgirstume vieni kitus, ir tų konfliktų mažiau būtų“.

- **Ramumas, ribų išlaikymas** (akcentavo keturios informantės):

„Šiaip tokiose situacijose reikia daug šaltumo ir ramumo. Tai du pagrindiniai dalykai“.

„Dažniausiai išlieku rami, nes mano jau toks būdas“.

„Svarbu nepamiršti, išlaviruoti, išlikti ramiai ir šaltai, neleisti klientų manipuliuojamai, išlaikyti šaltą protą ir svarbiausia, neperžengti ribos, kada tu esi draugas, o kada darbuotojas“.

„...tai aš manau, kad iš tikrųjų labai svarbu yra susitvarkyti, išlaikyti pusiausvyrą ir kiek įmanoma laikyti tą šaltą protą įjungus, kuris sugalvotų, kaip padaryti taip, kad ir kitiems būtų gera“.

Viena informantė pripažino nesistengianti kažkaip dirbtinai slopinti konfliktų, bet pozityviai į viską reaguojanti. Teigiamas požiūris yra būdas konfliktams spręsti:

„O šiaip tai aš viską darau su šypsena, tai gal tai ir konfliktus padeda lengviau išspręst arba paprasčiau į juos žiūrėt“.

Dar dvi informantės tiesiogiai įvardijo kūrybiškumo teikiamą naudą konfliktų sprendimui:

„Va tas kūrybiškumas ir yra, kad tu turi labai žiūrėti į kiekvieną situaciją, kokia ji yra“.

„...kiekviena situacija yra skirtinga ir nėra dviejų vienodų. Gali būti panašios, bet vienodos – niekada. Man čia irgi pasitarnauja kūrybiškumas, nes padeda“.

Emocionalumas ir nuotaika. Analizuojant informančių pasisakymus išryškėjo, kad keturios informantės linkusios valdyti savo emocijas ir kurį laiką jas slėpti nuo savo klientų:

„Bet tas emocijas valdyti tai labai gerai, nes jie tada pamato, kad tu nepamiršai“.

„Bet šiaip aš lengviau galiu užsidėti kaukę ir išbūti“.

„Žinot kaip yra, kada dirbi su žmonėmis, tai tu palik savo emocijas už durų. [...] Bet aš manau, kad tiems žmonėms tu negali rodyti kažkokio pykčio ar susierzinimo, jiems ir taip yra sunku išgyventi savo emocijas ir jausmus, ir jie jaučiasi. Tai tokias neigiamas emocijas aš nedirščiau, neleisčiau sau išreikšti“.

„Tai aš visada stengiuosi jų neparodyti, bet ne visada pavyksta“.

Penkios informantės pabrėžė, kad būnant prastos nuotaikos ar esant susirūpinus, svarbu išsikalbėti, nes tai sukuria pasitikėjimu grįstą atmosferą:

„Aš labai pasisakau bendradarbiams, ir tai labai palengina. Ir tą dieną būna tiesiog sunku. Bet man labai svarbu yra pasakyti arba netgi paprašyti pagalbos. Ir labai sveika vaikams pasakyti, kad man liūdna, nes vaikai neturi patyrimo, kad suaugęs kalba apie savo jausmą“.

„Bet aš galiu taip pat kalbėti apie savo jausmus, aš galiu pasakyti grupei „aš blogai jaučiuosi“, ir jie viską supranta...“

„Man tai labai svarbu, kad aš galiu pasikalbėti su savo kolege“.

„Tai aš tiesiog kalbuosi su vaikais ir vaikai labai supranta“.

„Bet kalbėjimas su kitu žmogum man labiausiai padeda“.

Viena informantė teigė turinti labai konkretų atsipalaidavimo būdą, kurį taiko ne tik namuose, bet ir darbe – tai yra muzika ir šokis:

„Man tai muzika padeda išlikt geros nuotaikos. Aš ateinu ryte į darbą, tai įsijungiu muziką, išsišoku scenoje ir tada palengvėja“.

Kita informantė pabrėžė, kad būdama atvira su savo klientais, ji skatinanti ir juos būti atvirus, taigi sulaukiamas grįžtamasis ryšys:

„Bet taip pat labai svarbu pasisakyti vaikams, nes tada tu sulauki grįžtamojo ryšio ir kitą kartą, kai tiem vaikam kažkas negerai, jie patys ateis ir tau pasipasakos, jie ima tavim pasitikėti, nes ir tu parodei pasitikėjimą prabildamas apie savo sunkumus“.

Bendravimas. Kalbant su informantėmis apie tai, kaip vyksta bendravimas su klientais, išryškėjo, jog socialinių darbuotojų kūrybiškumas padeda prisitaikyti prie kiekvieno asmens, pajauti tą žmogų ir rasti su juo bendrą kalbą:

„Taip pat kūrybiškumas man padeda su kiekvienu vaiku rasti tokią kalbą, kurios tuo metu būtent jam labiausiai reikia. Gal vienam reikia pasiūlyti papiešti, o kitam išeiti į kiemą, kurį laiką stebėti gamtą, o tada grįžti ir pasipasakoti“.

„Ir su kiekvienu klientu reikia bendrauti jo lygiu, ir mokėti prisitaikyti, prisiderinti prie kiekvieno atėjusio“.

„Bendravimas labai gerai vyksta per tuos rankdarbių užsiėmimus. Moterys atsipalaiduoja, atsiveria. Arba va ta mūsų kulinarijos popietė irgi tokia labai sėkminga. Nes mes pagaminam, kartu pavalgom, o po to labai ilgai bendraujam. Tai su tom moterim jau toks geras ryšys pasidarė, taip susibendravom“.

Trys informantės paminėjo, jog bendraujant svarbios tokios žmogaus savybės kaip nuoširdumas, paprastumas, žaismingumas (pastarąją ypač akcentavo informantės, dirbančios su vaikais):

„Svarbiausia su vaiku būti nuoširdžiam ir visai paprastam, nesijausti, kad tu čia darbuotojas, o prieš tave – tavo klientas. Tai aš tiesiog stengiuosi sukurti jaukesnę atmosferą, tą vaiką kažkiek pakalbinti“.

„Ir man tai atrodo, kad čia svarbus žaismingumas ir paprastumas. Kad aš paprastai tave priimu [...] Ir tai gali būti momentas iš kur atsiranda kontaktas“.

„Bet svarbiausia nebijoti to žmogaus ir elgtis su juo paprastai, kad tą neįtakojamos atmosferą išsklaidyti“.

Dar viena informantė pabrėžė, kad kūrybiškumas labai svarbus norint užmegzti santykį su žmogumi:

„Aš manau, kad net prieiti prie žmogaus reikalingas kūrybiškumas“.

Šios informantės nuomonė nuo kitų kalbėjusiųjų išsiskyrė tuo, kad ji pirmenybę teikia ne anksčiau išvardintoms žmogaus savybėms (kurias akcentavo kitos informantės), bet apskritai gebėjimui bendrauti:

„...dar daugiau reikia gebėjimo bendrauti su žmogumi. Bendrauti taip, kad jis tave suprastų. Tai, mano manymu, ir yra kūrybiškumas. Nes tu gali turėti visas tas anksčiau išvardintas savybes, bet žmogus vis tiek nesupras, apie ką tu su juo kalbi“.

Naujovių diegimas. Analizuojant informančių mintis apie tai, ar jos savo darbe linkusios diegti naujoves, išryškėjo teigiamas požiūris į inovacijas. Dvi informantės pripažino, kad ilgą laiką užsitęsusi monotonija neatneša teigiamų pokyčių:

„Šiaip tai aš esu už naujoves, juk sakoma „stovintis vanduo ima gesti, žaliuoti“, panašiai ir darbe, kai metai iš metų darai tą patį, tai ir pačiam pabosta, ir tavo metodas nebeveikia, ir viskas ima gesti“.

„Aš kažkaip teigiamai į tai žiūriu, nes kai monotonija atsiranda darbe, tai nieko gero nežada. Ir vaikams labai greitai atsibosta tas pats per tą patį“.

Kitos dvi informantės akcentavo, kad naujų dalykų paieška joms pačioms asmeniškai yra labai svarbi:

„Man pačiai irgi labai svarbu, kad būtų nauja, nes man tas teikia energijos“.

„Man tai patinka išbandyti vis kažką naujo“.

Tik viena informantė, dirbanti dienos centre su seneliais, pabrėžė, kad pati jos darbo specifika reikalauja pastovumo, o ne nuolatinių pokyčių:

„...pati darbo specifika su seneliais yra tokia, kad geriau tuos pačius metodus taikyti, nes seneliai yra ta žmonių grupė, kurie yra pastovūs, nesikeičiantys. Nebent tuos metodus kažkiek patobulinti, pakoreguoti, bet geriau ypač didelių naujovių nedaryti“.

Svarbu paminėti, jog viena informantė, kalbėdama apie naujoves, pavartojo sąvoką „dvigubas kūrybiškumas“ ir paaiškino, kad naujus sumanymus, kuriuos ji nori pasiūlyti savo klientams, visų pirmą turi pati perdirbti ir pritaikyti prie kiekvieno kliento individualių poreikių ir galimybių, o tik paskui leisti savo klientui išbandyti. Toks suvokimas atėjęs per darbo su neįgaliaisiais patirtį:

„Bet va čia buvo toks patyrimas, kad kiekviena naujovė, kurią aš noriu įdiegti, irgi negali būti grynai įgyvendinta, kaip aš tą įsivaizduoju. Aš nuolat turiu taikytis, stebėti, darbus dalinti į tam tikrus segmentus, daryti šablonus, pagal kuriuos jiems būtų lengviau atlikti tą darbėlį. Tai žinot, čia toks dvigubas kūrybiškumas išeina: kiekvienam naujam darbeliui turi sukurti šablioniuką, padaryti jį kaip ruošinį ir tik paskui duoti lankytojui, kad jis galėtų ant to ruošinio savo darbėlį daryti“.

Neverbalinė kalba. Analizuojant informančių mintis apie neverbalinę kalbą ir jos reikšmę darbe, išryškėjo dvi pozicijos:

- **Neverbalinės kalbos supratimas** (akcentavo šešios informantės):

„...nes neverbaline kalba žmogus pasako daugiau negu 50 procentų nei tai, ką jis ištaria. Tik va reikia mokėti skaityti tarp eilučių. O iš neverbalikos matai, kai klientas sako viena, o jo kūnas kalba visai ką kitą. Bet čia svarbu būti atidžiam“.

„...kūno elgesys išduoda kartais kažkokių niuansų...“

„Neverbaline kalba neabejotinai mes pasakom didelę ir labai svarbią dalį informacijos. [...] o tau reikia būti atidžiam ir stebėti“.

„Aš galvoju, kad labai svarbi yra neverbalinė kalba, ypač vaikams, kurie yra labai sužeisti ir kurie labai dažnai didžiąją savo informacijos dalį pateikia neverbališkai. Ir tik iš vaikų mimikos ar gesto tu gali kažką suprasti. Tai tiktai per stebėjimą ir bandymą suvokti tuo signalus, kuriuos jie siunčia“.

„Ypač vaikai daug ką pasako savo kūnu: ar liūdna, ar pikta, ar priešingai, pernelyg didžiulis džiaugsmas. Svarbu tik juos stebėti ir pastebėti“.

„...aš tada tiesiog matau, kaip lankytojai reaguoja, ar jiems patinka tai, ką daro“.

- **Neverbalinės kalbos panaudojimas** (akcentavo trys informantės):

„Aš ir pati dažnai naudoju neverbaliką: kai noriu kažką pasakyti, tai man užtenka tik pasižiūrėti ir būnu suprasta“.

„...kartais nereikia nieko sakyti, o tiesiog ateiti ir paglostyti, arba paimti už rankos ir kažkur nusivesti. Mes, pavyzdžiui, stovykloje darom taip, kad prieš miegą vaikams yra glostomos galvos ir kai kurie vaikai virsta visai kitais žmonėmis“.

„Kartais užtenka vien žvilgsnio, kad vaikai suprastų, kad kažką blogai padarė arba kažko nepadarė, arba kad juokaut negalima“.

Visos socialinės darbuotojos patvirtino, kad neverbalinei kalbai darbo metu reikia skirti nemažą dėmesį, nes kartais tik iš tam tikrų gestų galima suprasti, kas vyksta ne taip, kaip turėtų. Nors „skaityti tarp eilučių“ nėra paprasta, bet kartais tai pajaučiama intuityviai.

Apibendrinant visų pasisakymus galima daryti išvadą, kad informančių kūrybiškumas pasireiškia tiek darbo, tiek laisvalaikio sferoje. Laisvalaikiu socialinio darbo specialistės lanko kultūrinius renginius, skaito knygas ar kuria rankdarbius, keliauja, šoka, sportuoja ar užsiima kita kūrybine ir menine veikla. Tuo tarpu darbo metu kūrybiškumą pritaiko valdydamos konfliktus, bendraudamos, generuodamos idėjas, bandydamos įgyvendinti naujoves. Svarbu pabrėžti, kad informantės pripažino besielgiančios spontaniškai daugelyje dalykų, tvirtino esančios emocionalios ir mėgstančios naujoves.

III tema – Socialinių darbuotojų kultūrinių meninių kompetencijų ugdymas

Kategorija – kūrybiškumo prigimtis.

Kalbantis su informantėmis apie kūrybiškumo, išryškėjo trys skirtingi požiūriai:

- kūrybiškumas paveldėtas iš tėvų ir senelių;
- kūrybiškumas nulemtas vaikystės patirčių;
- kūrybiškumas kaip būdo bruožas ir charakterio savybė.

Pirmajam požiūriui pritaria penkios informantės, kurios teigė pastebėjusios, kad jų šeimoje ar giminėje būta kūrybiškų žmonių ir pritaria teiginiui, kad savo kūrybiškumą bus paveldėjusios:

„Mano senelė buvo labai kūrybiškas žmogus. Niekada nepraeidavo pro numestą popierėlį, paimdavo, kokią gėlytę iš jo suformuodavo ir ką nors pagražindavo. O kai kepdavo pyragus, tai visada įdomiai, su idėjom. Kiekvienas jos kepinys buvo tikras meno kūrinėlis“.

„Mano mama piešė, močiutė dainavo, tėtis grojo“.

„Nu mano teta tenais jinais siuvinėja“.

„...mano mamytė piešė, bet kaip piešė, visai elementariai...“

„Mano senelė buvo labai kūrybinga: ji siūdavo ir visokias technikas siuvimo išmanė. Taip pat šeimoj buvo ir kalvis, kuris be galo gražiai kaldavo“.

Antrąjį požiūrį atstovauja dvi informantės. Jų teigimu, vaikystės patirtys ir palanki aplinka turėjusios didžiausią įtaką kūrybiškumo formavimuisi:

„Iš tikrųjų aš galvoju, kad tai galėtų būti iš vaikystės. Šiaip aš esu augusi su mama, ir mano mama buvo tikrai namų šeimininkė, kuri visada popino ir ten, žodžiu, užsiiminėdavo ir t.t. Ir labai daug būdavo su manim. [...] ir ten rašydavom, ir kartu su manim piešdavo. Ir dar manau labai svarbi buvo mano pradinė mokykla, kuri buvo tokia kaimo mokykla [...] tokia daraktariška iš tikrųjų, kaip būdavo senovėj [...] Tai ta pradinė mokykla manyje yra tikrai pasilikusi taip labai giliai giliai. Labai stiprus gamtos pajautimas...“

„...o man jau nuo vaikystės patiko kurti, piešti. Aplinka buvo tam tinkama, esu kaimo vaikas. O kaime juk tiek laisvės, žalumos, gyvybės. Man visada patikdavo gamta, visko prisirinkdavau, dėliodavau, žiūrėdavau, kas iš to išeina“.

Trečiajam požiūriui pritaria taip pat dvi informantės, kurios savo kūrybiškumą suvokia kaip tam tikrą būdo bruožą ar charakterio ypatybę:

„...kad jautri, emociinga esu, ir labai norisi tas emocijas išreikšti. Kai tu esi jautrus, tau labai sunku pasakyti. Bet tada tu nori kažkaip tuo pasidalinti taigi bandai per kūrybą“.

„...ta meninė gyslelė visada buvo...“

Apžvelgus visus tris požiūrius galima teigti, kad vyraujantis požiūris tarp informančių yra pirmasis, kuris akcentuoja paveldėjimo įtaką kūrybiškumui. Jam pritarė pusė, t. y. penkios, informantės.

Kategorija – kultūrinių meninių gebėjimų lavinimo būdai.

Kalbantis su informantėmis apie tai, kas padėjo ir iki šiol padeda ugdyti kultūrinius meninius gebėjimus, išryškėjo keli būdai:

- papildomos menų mokyklos;
- kursai, seminarai, stovyklos;
- mokykla ir studijos;
- saviugda;
- patirties perėmimas iš draugų, kolegų, bendradarbių.

Papildomos menų mokyklos. Iš apklaustųjų socialinių darbuotojų papildomas menų mokyklas yra lankiusios trys darbuotojos:

„Sakykim vaikystėj šokau baletą. Prašokau keturis metus...“

„Esu baigus muzikos mokyklą, kurią lankiau 7 metus. Mokiausi grot fortepijonu“.

„Esu baigusi Vienožinskio dailės mokyklą. Aš užbaigiau visą kursą – ketverius metus ir diplominį darbą padariau“.

Viena socialinė darbuotoja teigė tiesiogiai nepanaudojanti įgytų žinių, bet pritarianti netiesioginei baigtos meno mokyklos įtakai:

„Tas buvo svarbu mano kaip asmenybės vystymuisi. Tiesiogiai šiame darbe dabar visiškai nepanaudoju savo muzikinių gebėjimų, bet manau, kad tai turi netiesioginės įtakos. Nes iš dalies tai, kokia dabar esu, padėjo suformuoti ir muzika. Jeigu esi jautrus muzikai, garsui, tai tampa jautrus ir žmogui ir tam, ką jis sako“.

Kita informantė taip pat pripažino, kad anksčiau įgytos žinios labai pasitarnauja dabartiniam darbui:

„Tai va dabar viską, ką ten gavau, ir pritaikau savo darbe. Tai neįkainojama“.

Kursai, seminarai, stovyklos. Tos informantės, kurios nėra lankiusios papildomų meno mokyklų, savo gebėjimus ugdo lankydamos įvairius kursus, seminarus ar paskaitas. Viena informantė, dirbanti muzikos studijoje su neįgaliaisiais, pripažino, kad nuolat stengiasi lankytis seminaruose ir tobulėti savo profesinėje srityje:

„Pradėjau dirbti ir pradėjau lankytis tuose seminaruose. Ir užsikabinau, pradėjau labiau domėtis ta muzikos terapija ir kažkaip jau nuo 2000 m. Man tas yra labai įspūdinga, nes tu per tuos seminarus gauni ir sau be proto daug, bet ir labai daug gauni žinių apie tuos neįgaliuosius“.

Kita informantė teigė nuolat besidominti, o prieš kelerius metus ir pati lankiusi psychodramos kursus:

„Tai aš dar lankiau psychodramos kursus“.

Dar viena socialinė darbuotoja pabrėžė dalyvaujanti seminaruose, kuriuos organizuoja Lietuvos vaikų ir jaunimo centras:

„Iš tikrųjų, tai aš paprastai susirandu seminarus ir juose dalyvauju. Paprastai būna, kad Lietuvos vaikų ir jaunimo centras organizuoja“.

Likusios informantės randa kitokių veiklų, per kurias gali ugdyti savo meninius gebėjimus:

„Tai kad ir tie dekupažo kursai, tai irgi buvo tų gebėjimų ugdymas“.

„Aš pati dalyvavau dailės terapijoje, ir tikrai pati bandžiau, ir domėjausi“.

„...o pati tai gal labiausiai stovyklose pasikraunu...“

Mokykla ir studijos. Analizuojant informančių mintis, galima pastebėti, kad mokykla ir studijos taip pat turėjo didelę įtaką kultūrinių meninių kompetencijų ugdymui. Dvi informantės yra baigusios aukštąsias menų mokyklas:

„Esu baigusi muzikos konservatoriją, muzikos mokytojos specialybę, vokalinių pratybų vadovė“.

„Aš baigiau pedagoginį universitetą Baltarusijoje, dailės mokytojos specialybę“.

Viena informantė pripažįsta studijų metais buvusi aktyvi renginių dalyvė:

„Studijų metais labai aktyviai dalyvavau visuose renginiuose“.

Mokyklos teigiamą įtaką pabrėžia penkios informantės, kurios buvo aktyvios pamokų metu ir noriai dalyvaudavo užklasinėje veikloje:

„...mokykloje labai daug pasisėmiau... Kiek prisimenu, visada su užsidegimu ruošdavausi kažkokiems pasirodymams“.

„Tai mokykloje lankiau piešimo būrelį, siuvimo būrelį. Dar lankiau minkštų žaislų būrelį“.

„Aš mokykloje lankiau chorą“.

„Be to, daug gavau ir iš mokyklos, nes mokykloje esu be galo gerą dailės mokytoją turėjusi. Ir dalyvaudavau konkursuose ir nemažai esu laimėjusi“.

„Aš baigiau Panevėžy Juozo Miltinio mokyklą, tai mes turėjom teatrą, dramą. (...) Mums ten dėstydamo du iš Miltinio teatro aktoriai. (...) Tai buvo įvairūs susitikimai su aktoriais, ekskursijos į teatrą ir pan.“.

Saviugda. Socialinio darbo specialistės pripažįsta, kad ir pačios pagal galimybes stengiasi tobulėti. Dažniausiai saviugdai yra pasitelkiamos knygos, žurnalai, laikraščiai bei internetas:

„Knygos, žurnalai, laikraščiai. Einu į biblioteką, vartau knygas, semiuosi kažkokių technikų, metodų“.

„...pati pradėjau domėtis, žurnalus skaitau“.

„...internete žiūri nuorodas, jei kas ką atsiunčia“.

„...taip pat internetas, nes iš jo galima irgi labai pasipildyti idėjom. Arba pavartau kažkokių vaikų žurnalus ir atrandu darbelius, kuriuos galėčiau pritaikyti“.

„Ir skaitydavau, ir mėgau visada kūrybą...“

Viena informantė pažymėjo, kad kartais ir šeimos nariai papildo idėjomis:

„Dar padeda mano pačios vaikai: kartais pasako kokią mintį, parodo įdomesnę naujovę, kartais kokį straipsnį atneša“.

Kita informantė teigė, kad visada ieško galimybių savęs ugdymui. Ji akcentavo mokymosi visą gyvenimą ir tobulėjimo svarbą:

„Ir sakau, visada ieškai galimybių. Vis tiek galų gale žmogus mokaisi visą gyvenimą, ir aš manau, kad visada atsiras tų galimybių, kur tobulėti, tik kad laiko būtų“.

Patirties perėmimas iš draugų, pažįstamų. Analizuojant informančių pasisakymus, pastebėta, kad bendravimas su draugais, kolegomis bei pažįstamais taip pat prisideda prie kultūrinių meninių gebėjimų ugdymo, nes tuo metu yra dalinamasi patirtimi arba duodami patarimai. Tokiai nuomonei pritarė keturios informantės:

„Aš manau, kad labai padėjo kolegos, su kuriais dirbau. Nes daugiausiai išmokau įsiziūrėdama į juos. [...] Taip pat mes labai daug kalbam [...] tai susėsdavom ir kalbėdavom“.

„Tada mano viena draugė dirba mokykloje, su ja dažnai dalinamės gerąja patirtimi, ji man duoda literatūros, vertingų žurnalų. Su kitais pažįstamais kalbėjau“.

„Tai kad mes labai daug savo kolektyve dalinamės. Norime, kad tai, ką pačios turime, dar ir kitiems pasakyti, pasitarti. Ir man tai labai padeda, kai aš išgirstu, kaip kolegė tvarkosi, kaip darbelius daro, kokias technikas taiko“.

„Taip pat man svarbu turėti realią galimybę susitikti su draugėm ir kažką veikti, tarkim dekupažą ar iš vilnos gaminti, arba burbulus pūsti. Per tą praktinę patirtį aš iš tikrųjų irgi daug ką atrandu“.

Viena informantė teigė pastebėjusi, kad jai ypač padedantys savanoriai ir praktikantai, ateinantys į dienos centrą:

„Ir, pavyzdžiui, savanoriai arba praktikantai, kurie lanko kažkokias papildomas mokyklas, tai jie labai papildo ir praturtina mane“.

Kita socialinė darbuotoja pabrėžė, kad didelę įtaką jos asmeniniam tobulėjimui turi pažintys ir bendravimas su draugais, kurie yra profesionalūs aktoriai:

„Ir yra draugai aktoriai, žmonės, kurie studijavo klubininkystę, tada aktorystę, tai daug bendrauta su tais žmonėm. Aišku dar bendrauju su drauge dailininke, su grafike, ir kalbam, ir parodas kartu lankom, aptariam. [...] Tai irgi dalinasi ta patirtim. Va mano draugai menininkai daro skulptūras iš akmens, ir aš buvau, tai jie tiesiog rodo, dalijasi tuo kūrybos procesu“.

Kategorija – socialinių darbuotojų kultūrinių meninių kompetencijų ugdymo perspektyvos.

Kalbantis su informantėmis apie ateities perspektyvas, kaip jos įsivaizduoja galimybes ateityje ugdyti savo kultūrinės meninės kompetencijas, buvo pristatytos dvi – kūrybiškumo ugdymo stovyklos ir kūrybiškumo ugdymo centro – idėjos, kurias informantės vertino, atsižvelgdamos į savo poreikius ir galimybes. Apibendrinant galima teigti, kad dauguma informančių ateityje norėtų dalyvauti kūrybiškumo ugdymo stovykloje (pritarė aštuonios informantės), tuo tarpu tik dvi teigė neabejončios kūrybiškumo ugdymo centro poreikiu.

Pirmoji idėja buvo sutikta labai pozityviai ir palaikančiai (*informantės reagavo labai entuziastingai, tą išdavė jų žvilgsnis bei kūno kalba*):

„Man atrodo, kad ji būtų be galo reikalinga. [...] Būtinai dalyvaučiau“.

„O taip, ji būtų labai reikalinga. Aš mielai dalyvaučiau“.

„Aš manyčiau, kad labai būtų gerai. Ir aš tikrai dalyvaučiau“.

„Tai čia nuostabu!“

„Oi labai vertingi būtų. [...] Labai gaila, kad dabar nieko tokio nėra, nes aš su mielu noru dalyvaučiau“.

„...bet jei galvojant apie pačią idėja, tai manau, kad ji labai šauni. Taip kad aš tik už.“

„Manau, kad taip, nes aš matau, kokia didelė nauda iš šiaip visokių seminarų ir vaikų stovyklų. Man tai tas būtų labai įdomu ir manau, kad važiuotų socialiniai darbuotojai“.

„Manyčiau, kad būtų neprošal, nes kažkokia motyvacija atsirastų pas darbuotojus, nes pas juos irgi kartais trūksta motyvacijos ir nieko nesinori“.

Šešios informantės bandė įsivaizduoti ir prognozuoti, kokia ta stovykla turėtų būti:

„Reikėtų kažkokios kryptingos programos, kažkokių mokymų, nes labai to trūksta“.

„Ir, pavyzdžiui, pasižiūrėti kaip užsieniečiai dirba“.

„...gal kokie kursai: ir meniniai, ir sportiniai. Ir toj stovykloj galėtų būti viskas minimaliai, bet apčiuopiamai, kad tu susidurtum, kaip ką ir kur“.

„...kad pamatyti ką kiti daro, kaip tą daro. Arba, pavyzdžiui, koks nors pleneras“.

„Tik va įsivaizduoti galima: mokymai socialiniams darbuotojams, kur jie išmokyti labiau save išlaisvinti, nes mums visiems būdingas susikaustymas, „paragautų“ skirtingo meno“.

„...juk labai svarbu pasidalinti tą gerą patirtį vieni su kitais, ir pamatyti, kas yra daroma, o kas dar gali būti padaryta, integruota ir pan. Mūsų mintys gali būti naudingi kitiems, o kitų mintys – mums“.

Dvi informantės išreiškė abejonę, ar pajėgtų savo lėšomis dalyvauti kūrybiškumo ugdymo stovykloje, jei ji būtų nefinansuojama:

„Iš savo mažos algos pati apsimokėti už šiuos mokymus net nedirščiau, nes neliktų iš ko gyventi...“

„Aš mielai dalyvaučiau, tik jei būtų didesnis mano atlyginimas“.

Kalbantis apie antrąją alternatyvą – kūrybiškumo ugdymo centrą – informantės buvo atsargesnės, stengėsi giliau paanalizuoti šį pasiūlymą (jų susimąstymą išduodavo žvilgsnis bei ilgesnės pauzės). Iš pritariančiųjų tik dvi teigė neabejojančios kūrybiškumo ugdymo centro būtinybę:

„Tai kad būtų reikalingas, tai tikrai!“

„Kad reikalingas aš net neabejoju!“

Visos likusios informantės nebuvo linkusios skubotai pritarti:

„Apie galimybes sunku kalbėti, ypač kai tokia situacija valstybėje“.

„...tada labai reikėtų žinoti kokybę ir ką tai duotų“.

„Sunku pasakyti...“

„Nebent čia tik labai labai tolimoj ateity“.

„Ši idėja yra gera, bet ar ji pritrauktų daug norinčiųjų ir gyvuotų, ir išsilaikytų, čia jau kitas klausimas“.

Keturios informantės pabrėžė, kad kūrybiškumo ugdymo centro įkūrimas reikalautų didelių investicijų, bet nėra aišku, ar visuomenėje, t.y. tarp tų pačių socialinių darbuotojų, yra tokio centro poreikis, todėl jos pirmiausiai yra linkusios išbandyti kūrybiškumo ugdymo stovyklos ar kitų kūrybinių mokymų veiksmingumą, o jiems pasiteisinus, būtų galima galvoti ir apie centrą:

„Nes reiktų išsiaiškinti, ar apskritai būtų tokio centro poreikis. Aš tai visų pirma apsistočiau ties tais kūrybiniais mokymais, o po keleto metų, jei paklausa augtų ir atsirastų iniciatyvių žmonių, kodėl gi ne“.

„Man atrodo, kad pačioj pradžioj galima būtų išbandyti tą vasaros stovyklą ir pasižiūrėti, koks yra susidomėjimas, ar kyla paklausa ir pan. O tada jau galima galvoti ir apie tokį tikslingą centrą“.

„Bet pirmiausiai galima būtų pabandyti su tais plenerais ar vasaros stovyklom, o paskui jau ir apie centrą galvoti“.

„O gal tiesiog vietoj to kūrybinio centro galėtų būti daugiau seminarų organizuojama, geros patirties perdavimo. Nes tas įkūrimas to centro gal duos naujas vietas dėstytojams, mokytojams, kurie vykdys tuos mokymus, bet realiai netikiu, kad tai būtų nemokama ir kad atsirastų dalyvaujančių“.

Viena informantė pabrėžė, kad visų kūrybinių seminarų ar stovyklų organizavimai gali pasiteisinti tik tada, kai patys socialinį darbą dirbantys specialistai bus motyvuoti ir sieks tobulėjimo savo profesinėje srityje, bei suvoks ugdymosi prasmę:

„...kita vertus, viskas priklauso nuo paties socialinio darbuotojo. Gali būti ir centras, ir stovykla, bet jei darbuotojas yra nemotyvuotas, tai tas neišgelbės. Nes centrų ir dabar yra daug, bet mes arba nežinom, arba nemokam susirasti informacijos, arba negirdėjom“.

Kita informantė teigė, kad kūrybiškumo ugdymo centro gali reikėti tada, jei socialinį darbą studijuotų tikrai pasiryžę siekti pokyčių asmenys:

„Jo, to centro, galbūt reikėtų, jeigu pas mus stojančių žmonių į socialinį darbą būtų padaryta juoda atranka, kurie iš tikrųjų darys... Nes tai bus eilinį kartą išleistas milijonas, bet tik asmeniniams tikslams“.

Ši informantė pabrėžė, kad pirmiausiai reikėtų pakeisti visuomenėje susiformavusią nuostatą, nes kol kas nėra suvokiama investicijų į save nauda:

„Pas mus dar nėra to tokio suvokimo, kad norint kad kažką galėtum daryt, tu turi investuot į save. Taip, tai kainuoja tūkstančius, bet... verta. Aš juk irgi jau kiek tūkstančių būčiau sukauptusi, bet visgi renkuosi seminarus, nes verta. Nes niekas už tave to nepadarys“.

Apibendrinant informančių išsakytas mintis apie galimybes ir būdus ugdyti turimus kultūrinius meninius gebėjimus, galima daryti išvadą, jog kūrybiškumas kaip savybė buvo vertinamas nuo vaikystės, todėl ir jo ugdymui visada buvo skiriamas dėmesys: lankytos papildomos menų mokyklos, vėliau – seminarai, kursai, dalyvauta stovyklose, bendrauta ir dalintasi patirtimi su draugais bei pažįstamais. Informantės suvokdamos, kad tik jos pačios yra atsakingos už kultūrinių meninių gebėjimų lavinimą, didelį dėmesį skiria saviugdai. Svarbu pabrėžti, jog galimybę ateityje suorganizuoti kūrybiškumo ugdymo stovyklą informantės suvokia kaip alternatyvą savo kultūrinių meninių gebėjimų ugdymui. Socialinių darbuotojų kūrybiškumo ugdymo stovyklos idėjai pritarė dauguma, t.y. aštuonios informantės. Dėl kūrybiškumo ugdymo centro įkūrimo būtinybės pasisakė tik dvi informantės, o visos kitos buvo atsargesnės prognozuodamos.

2.3. Kokybinio tyrimo rezultatų aptarimas

Ketvirtasis analizės etapas – empirinis ir teorinis generalizavimas. Šiame etape siekiama gautus empirinius duomenis generalizuoti ir, siejant juos su teorija, aprašyti socialinių darbuotojų kultūrinių meninių gebėjimų bei kūrybiškumo panaudojimą praktiniame socialiniame darbe.

Socialinio darbuotojo santykio su savo profesija įvertinimas. Apibendrinus tyrimo duomenis, išryškėjo, kad socialinės darbuotojos, pasirinkdamos dirbti socialinį darbą, vadovavosi dviem pagrindiniais motyvais: pagalba kitam asmeniui ir galimybe išreikšti savo kūrybiškumą. Darbo pasirinkimą skatino vidinė, o ne išorinė motyvacija: socialinės darbuotojos, būdamos jautrios egzistuojančioms socialinėms problemoms, savo pasirinkimu siekė prisidėti teikiant pagalbą žmonėms, dažnai nekreipdamos dėmesio į atlygį. Tyrimas patvirtino teorinėje dalyje T. Amabile (1998) nagrinėtą kūrybiškumo ir motyvacijos ryšį, jog kūrybingi žmonės veikia skatinami vidinės motyvacijos (žr. 1.3. poskyrį).

Kitas svarbus aspektas, išryškėjęs tyrimo metu, yra tai, kad socialinės darbuotojos, susidurdamos su iššūkiais ir problemomis ir ne visą laiką sulaukdamos kolegų ar bendradarbių paramos, vis tiek nepraranda tikėjimo savo sprendimo tinkamumu, geba sukcentruoti dėmesį į svarbiausius dalykus, tinkamai panaudoti savo kūrybiškumą ir kryptingai siekti pokyčio. Toks atkaklumas ir ištvėringumas yra vienas iš kūrybiškos asmenybės bruožų, aptartų teorinėje dalyje (žr. 1.4. poskyrį).

Svarbu pabrėžti, kad tyrimo rezultatai patvirtino teorinėje dalyje aprašytą kūrybos proceso sąlygą – emocinį įsitraukimą, kurią suformulavo A. Vilkelienė (2003) (žr. 1.5. poskyrį). Socialinės darbuotojos, rasdamos didelį pasitenkinimą savo darbe bei matydamos to darbo prasmę, kartu yra emociškai įsitraukusios ir atsidavusios veikloms, kurias organizuoja dienos metu.

Socialinio darbuotojo kūrybinės veiklos sritys. Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus išryškėjo, kad socialinės darbuotojos darbo metu organizuoja daug įvairių kūrybinių užsiėmimų:

- Pamokų ruošos grupės;
- Socialinių įgūdžių grupės;
- Išvykos, ekskursijos, stovyklos;
- Rankdarbių užsiėmimai;
- Dailės užsiėmimai;
- Muzikos užsiėmimai;
- Teatro užsiėmimai, vaidinimai;
- Kalendorinių ir kitų švenčių, koncertų organizavimas;
- Kiti būreliai (kulinarijos, mankštos, fotografijos).

Visi užsiėmimai priklauso sociokultūrinės veiklos, aprašytos teorinėje dalyje (žr. 1.4. poskyrį), sritims, turi savo tikslus ir metodikas bei pačių socialinių darbuotojų sukurtas programas. Užsiėmimų įvairovė ir

jų tarpusavio suderinamumas patvirtina informančių kūrybiškumą. Tyrimas atskleidė, kad socialinės darbuotojos yra užmezgusios individualų ryšį su menu, kurį aprašė J. Kievišas (2008), todėl joms nesunku meninę raišką integruoti į savo veiklą. Tyrimas taip pat patvirtino teorinėje dalyje (žr. 1.1. poskyrį) aprašytus teiginius, kad socialiniai darbuotojai naudojami menu kaip komunikacijos su visuomene priemone, siekdami įtvirtinti skirtingų socialinių grupių egzistavimą ir kalbėti apie socialines problemas.

Tyrimas iliustravo kaip per socialinių darbuotojų organizuojamus kūrybinius meninius užsiėmimus menas atlieka J. Griniaus (2002) išskirtas meno funkcijas (žr. 1.1. poskyrį).

Kūrybiškumo ir kūrybiškų žmogaus savybių suvokimas ir vertinimas. Apibendrinus tyrimo duomenis galima teigti, kad socialiniai darbuotojai panašiai suvokia kūrybiškumo sampratą. Pagrindinės kūrybiško žmogaus savybės, kurias pokalbio metu išskyrė informantės, buvo:

- lankstumas ir spontaniškumas;
- entuziazmas;
- laisvumas;
- drąsa būti kitokiu;
- svajingumas, fantazija ir idėjiškumas;
- pasitenkinimas procesu, o ne rezultato siekimas;
- naujas požiūris į senus, susiformavusius dalykus;
- nebijojimas klysti;
- konstruktyvus požiūris į kritiką;
- ryžtas nuolat mokytis ir troškimas tobulėti.

Kūrybiško žmogaus savybės, atsiskleidusios interviu su informantėmis metu:

- originalumas ir žaismingumas;
- atvirumas;
- jautrumas problemoms;
- nepasitenkinimas esama situacija.

Informančių išskirtos kūrybiško žmogaus savybės sutampa su teorinėje dalyje nagrinėtais kūrybiškumo komponentais (žr. 1.3. poskyrį). Galima daryti išvadą, jog informantės panašiai apibūdina kūrybišką žmogų, o joms pačioms yra būdingi teorinėje dalyje skirtingų tyrinėtojų išskirti kūrybiškos asmenybės bruožai (žr. 1.3. poskyrį).

Tyrimas atskleidė, kad informantės yra pasiekusios skirtingus kūrybiškumo lygmenis, kuriuos aprašė A. Maslow (1968) (žr. 1.4. poskyrį). Nepriklausomai nuo kūrybiškumo lygmens (pirmo, antro ar integruojančio), visos informantės teigė, jog menas užima reikšmingą vietą jų asmeniniame gyvenime ir darbe.

Laisvalaikio praleidimas. Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus išryškėjo, jog informantės labai turiningai praleidžia savo laisvalaikį, skirdamos jį kultūrinių meninių renginių lankymui, knygų skaitymui, rankdarbiams, išvykoms, šokiams/sportui ar kitai kultūrinei meninei veiklai. Taip pat svarbu pastebėti, kad laisvalaikis socialinėms darbuotojoms svarbus dėl dviejų dalykų: kaip galimybė pailsėti ir kaip laikas pasisemti naujų idėjų ir sumanymų. Galima teigti, kad laisvalaikis ir kūrybinė veikla darbo metu yra integraliai susiję: laisvalaikiu kylančios idėjos įgyvendinamos darbo dienos metu. Tyrimas patvirtino teorinėje dalyje aprašytus teiginius, jog laisvalaikio įvairovė atskleidžia socialinio darbuotojo kūrybiškumą (žr. 1.4. poskyrį) bei atspindi meno ir kultūros svarbą informanto gyvenime (žr. 1.1. poskyrį).

Tyrimo metu išaiškėjo, kad meninė kūrybinė veikla, kuria užsiima socialinės darbuotojos, turi tiesioginę įtaką jų asmeniniam ir profesiniam tobulėjimui. Tai sutampa su teorine medžiaga (žr. 1.1. poskyrį), kad menas svarbus ne tik kaip priemonė darbe su klientais, bet ir socialinių darbuotojų asmenybei. Kitas svarbus dalykas, kurį patvirtino tyrimas, yra tai, kad kūrybiški socialiniai darbuotojai pirmenybę teikia procesui, o ne siekiamam rezultatui. Nors rezultato svarba nėra atmetama, bet labiau akcentuojama proceso vertė.

Socialinio darbuotojo kūrybiškumo prigimtis ir raiška. Atsižvelgiant į tyrimo duomenis galima daryti išvadą, jog tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų kūrybiškumas yra paveldėtas arba didelę įtaką jo formavimuisi turėjo vaikystės patirtys. Tyrimo metu taip pat išaiškėjo, kad informančių kūrybiškumas intensyviausiai pasireiškia šiose srityse:

- idėjų generavimas;
- darbo metodai;
- pokyčiai ir stabilumas;
- konfliktų valdymas;
- emocionalumas ir nuotaika;
- bendravimas;
- naujovių diegimas;

- neverbalinė kalba.

Išanalizavus tyrimo duomenis išryškėjo, kad socialinėms darbuotojoms yra būdingas kūrybinis mąstymas, „*think outside the box*“: idėjų gausumas, suderinamumas ir išbaigtumas, mąstymo savitumas, požiūrio lankstumas, įžvalgumas, naujovių ieškojimas ir įgyvendinimas. Siejant šiuos rezultatus su teorine dalimi, tyrimas patvirtino, kad informančių kūrybinį mąstymą sudaro A. Petruolytės (2001) išskirtos kūrybinio mąstymo dimensijos (žr. 1.3. poskyrį).

Kitas svarbus teorinis aspektas, kurį patvirtino atliktas tyrimas yra tai, kad socialinės darbuotojos susiduria su fenomenu, Y. Martens (2008) pavadintu „idėjų sausra“ (žr. 1.4. poskyrį). Informantės natūraliai priima šią būseną ir bando anksčiau įgyvendintas idėjas pritaikyti naujam kontekstui.

Analizuojat tyrimo duomenis, išryškėjo, kad socialinių darbuotojų kūrybiškumas dirbant su skirtingomis klientų grupėmis pasireiškia skirtingai ir ne su visais galima būti „vienodai kūrybišku“, todėl yra atsižvelgiama į kliento poreikius ir galimybes (žr. 2 lent.). Siejant su teorine dalimi, tyrimas patvirtino, kad socialinės darbuotojos, dirbdamos su skirtingomis klientų amžiaus grupėmis, per kūrybinę meninę veiklą siekia skirtingų tikslų (žr. 1.4. poskyrį).

2 lentelė. Kūrybiškumo ypatumai dirbant su skirtingomis klientų grupėmis

Klientų gr.	Vaikai	Neįgalieji	Pagyvenę asmenys
Darbo specifika	Lankstumas, naujovės, pokyčiai, dinamika, žaismingumas ir laisvumas.	Naujovės diegiamos palaipsniui ir pritaikomos prie neįgaliųjų poreikių ir galimybių. Kūrybinėms užduotims įgyvendinti reikia daugiau laiko.	Didžiausias privalumas – stabilumas. Pokyčiai minimalūs, kūrybinės užduotys prasmingos, o padaryti darbeliai praktiškai pritaikomi. Staigios naujovės nepageidaujamos, nebent diegiamos palaipsniui.
	Metodų įvairovė ir keitimas.	Metodų pastovumas arba retas keitimas.	Metodų pastovumas arba nežymus koregavimas ir tobulinimas.
	Daug vaidybos ir žaidybinių elementų taikymo.	Neįgalieji sunkiau įsikūnija į svetimus vaidmenis, todėl geriausia, kad spektakliuose vaidintų patys save.	Pagyvenę asmenys nelinkę patys vaidinti, o tik stebėti kitų pasirodymus.

2 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Klientų gr.	Vaikai	Neįgalieji	Pagyvenę asmenys
Procesas	Žaisti.	Būti.	Palaikyti ir išklaudyti.
Socialinio darbuotojo vaidmuo	Naujų idėjų generatorius ir kūrybiškumo ugdytojas.	Neįgaliųjų poreikius suprantantis ir juos per kūrybiškumą atliepiantis darbuotojas.	Stabilumo ir pastovumo užtikrintojas bei kūrybiškumo palaikytojas.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo rezultatais

Didžiausio aktyvumo iš socialinio darbuotojo reikalauja vaikai, truputį mažiau neįgalieji. Dirbdamas su pagyvenusiais žmonėmis, socialinis darbuotojas turi būti kantrus, kad gebėtų išklaudyti ir palaikyti bei siekiantis labai minimalių pokyčių. Galima teigti, kad socialinis darbuotojas savo kūrybiškumą tarsi pritaiko prie klientų amžiaus ir socialinio statuso.

Išanalizavus tyrimo duomenis apie socialinių darbuotojų kūrybiškumo raišką, išryškėjo kliūtys, kurios stabdo socialinių darbuotojų kūrybiškumą:

- dienos centrų vadovybės abejingumas;
- bendradarbių/kolegų palaikymo stoka;
- netinkamos darbo sąlygos (pavyzdžiui, mažos patalpos).

Siejant šiuos tyrimo rezultatus su teorija, galima daryti išvadą, jog buvo atskleistos tos pačios kliūtys, kurias G. E. Mathissen and S. Einarsen (2004) įvardija kaip netinkamą darbinę aplinką (žr. 1.5. poskyrį). Teigiamas aspektas yra tai, jog nė viena informantė nesusiduria su visomis kliūtimis iš karto, pasitaiko tik kažkuri viena iš jų. Tyrimo rezultatai patvirtino teorinę medžiagą, kad palanki psichologinė aplinka, stiprus kolektyviškumo jausmas ir pozityvūs santykiai su vadovybe skatina socialinio darbuotojo kūrybiškumo raišką (žr. 1.5. poskyrį).

Kultūrinių meninių gebėjimų lavinimo būdai ir ugdymo perspektyvos ateityje. Atlikus tyrimą išryškėjo, kad socialinės darbuotojos nuolat ugdo ir lavina turimas kultūrinės meninės kompetencijas. Tai patvirtina teorinėje dalyje nagrinėtus teiginius, kad kompetencija yra dinamiška, todėl reikalauja nuolatinio tobulinimo ir atnaujinimo (žr. 1.2. poskyrį). Iš tyrimo paaiškėjo, kad informantės lankė papildomas menų mokyklas, vėliau – kursus ar seminarus, dalyvavo ir sėmėsi žinių iš vasaros stovyklų. Informantės taip pat akcentavo mokyklos ir studijų metais įgytos patirties naudą. Dabartiniu metu socialinės darbuotojos didžiausią dėmesį skiria saviugdai ir bendravimui su kolegomis, draugais bei

bendradarbiais, kai yra dalinamasi gerąja patirtimi. Šie tyrimo rezultatai patvirtino, kad socialinėms darbuotojoms nepakanka jų individualaus kūrybiškumo, aprašyto teorinėje dalyje (žr. 1.3. poskyrį), todėl labai svarbu bendrauti su kitais specialistais, kuomet kyla socialinis kūrybiškumas.

Analizuojant gautus tyrimo rezultatus, išryškėjo, kad informantės ateityje taip pat pasiryžusios ugdyti turimus gebėjimus. Problema, kuri buvo įvardinta, yra ta, kad Lietuvoje nėra parengta jokios programos ar užsiėmimų, skirtų būtent socialinių darbuotojų kūrybiškumo ugdymui, kultūrinių meninių gebėjimų lavinimui. Informantės bandė prognozuoti ir svarstyti ateities galimybes, kuriomis pasinaudojus būtų galima toliau tobulėti, ir dauguma pritarė socialinių darbuotojų kūrybiškumo ugdymo stovyklos idėjai. Šiuos tyrimo duomenis siejant su teorinėje dalyje analizuotais kultūrinės kompetencijos komponentais (žr. 1.2. poskyrį), galima teigti, jog informančių gebėjimas prognozuoti atskleidžia jų kultūrinę kompetentingumą.

Išanalizavus gautus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad tyrime dalyvavusios socialinės darbuotojos turi išugdytas kultūrinės meninės kompetencijas, kurios net ir pačioms informantėms nesuvokiant, yra panaudojamos dirbant socialinį darbą (žr. 3 lent.). Nors dauguma informančių siūlė klausti kolegų, kad įvertintų jų kūrybiškumą, bet tyrimas atskleidė, kad ši savybė labai akivaizdžiai atsiskleidžia per veiklas, vykdomas dienos centruose. Tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų kūrybiškos veiklos iliustracijas galima rasti prieduose (žr. 3 priedas).

3 lentelė. **Socialinio darbuotojo kultūrinių meninių kompetencijų raiška**

Kultūrinės kompetencijos elementai	Žodinė ir nežodinė kompetencija	Bendros kalbos radimas su visais dienos centrą lankančiais lankytojais, gebėjimas prakalbinti kiekvieną, neverbalinės kalbos naudojimas bei supratimas.
	Kultūrinis išprusimas ir sąmoningumas	Domėjimasis kultūriniu šalies gyvenimu ir mieste vykstančiais renginiais, išvykos ir ekskursijos į istorines vietas, kultūrinių renginių lankymas.
	Atvirumas naujovėms	Naujų metodų taikymas, savanorių ar praktikantų pasiūlymų priėmimas, bendradarbiavimas ir patirties perėmimas iš kolegų.
	Tolerancija ir lankstumas	Pozityvus požiūris į kiekvieną klientą, pastangos atliepti kiekvieno poreikius, organizuoti įvairaus pobūdžio užsiėmimus.

3 lentelės tęsinys kitame puslapyje

3 lentelės tęsinys

Kultūrinės kompetencijos elementai	Prisitaikymas ir emocinė stiprybė	Prisitaikymas prie ribotų darbo sąlygų (ankštos patalpos, mažai laiko), emocinė stiprybė bendraujant su protinę ir psichinę negalią turinčiais klientais, su vaikais bei pagyvenusiais asmenimis. Tvirtumas ir pasitikėjimas savimi siekiant užsibrėžtų tikslų.
	Kultūrinė įžvalga ir gebėjimas prognozuoti	Prognozavimas ir svarstymai, kaip ateityje būtų galima ugdyti socialinių darbuotojų kultūrinius meninius gebėjimus.
	Asmenybės komunikaciniai įgūdžiai	Atviras, nuoširdus, paprastas, empatiškas bendravimas su klientais, siekiant įsiklausyti ir išgirsti kiekvieną. Mokėjimas išreikšti savo nuomonę, užmegzti ir palaikyti pokalbį.
Meninės kompetencijos elementai	Jautrumas grožiui, gamtos garsams, muzikai	Socialinės darbuotojos mėgsta išvykas į gamtą, iš ten pasisemia naujų idėjų; muziką pasitelkia atsipalaidavimui; meną suvokia kaip gražų ir estetišką.
	Gebėjimas spontaniškai reikšti savo nuotaiką, jausmus, mintis	Sumanymai ir idėjos kyla spontaniškai, socialinės darbuotojos yra emociškos, randa skirtingus būdus reikšti savo jausmus ir vidinį pasaulį: vaidyba, tapyba, muzikavimas ir pan.
	Jautrumas įvairių meno šakų raiškos priemonėms	Darbe taikomi teatro elementai, pasitelkiamas piešimas, muzikinės improvizacijos ir kitos meninės raiškos formos.
	Gebėjimas atrasti ir išmėginti atsipalaidavimui tinkančią meninę raišką	Vienos socialinės darbuotojos atsipalaiduoja klausydamos muzikos arba šokdamos, kitos – piešdamos, dar kitos – užsiimdamos įvairiais rankdarbiais ir pan. Vis dėlto kiekviena atsipalaidavimui pasitelkia meną.
	Gebėjimas kurti	Kūrybos procesas vyksta spontaniškai darbo metu, kai reikia kažką suorganizuoti, ir po darbo, kai turimos idėjos yra „nešiojamos savyje“, persvarstomos, sudėliojamos ir išbaigiamos.
	Gebėjimas vertinti, kas gražu, kas ne	Socialinės darbuotojos turi savo požiūrį į meną, joms būdinga konstruktyvi kritika.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Benett ir Landis, 2004 ir pagal „Priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi bendrąją programą“, 2002 bei remiantis tyrimo rezultatais

Vertinant lentelėje pateiktą informaciją galima daryti išvadą, kad kultūrinė ir meninė kompetencija svarbi ne tik darbe su klientais, bet ir socialiniui darbuotojui kaip asmenybei, nes jis geba išreikšti savo emocijas ir atsipalaiduoti, sugeba prisitaikyti, yra tolerantiškas ir nesmerkia kitų, turi bendravimo įgūdžių. Kinta socialinio darbuotojo gyvenimo kokybė, kuri turi tiesioginės įtakos jo darbui.

Apibendrinant atliktą tyrimą, svarbu pastebėti, kad jis buvo naudingas dėl dviejų dalykų:

- visų pirma, tyrėjui atsirado galimybė iš arčiau susipažinti su socialinių darbą dirbančiais specialistais, pamatyti jų darbą „iš vidaus“ ir įsitikinti, kad motyvuotai šį darbą dirbantys žmonės sugeba labai daug duoti savo klientams, o tuo pačiu ir patys gauna. Tyrimas padėjo įsitikinti, kad socialiniame darbe labai reikalingas kūrybiškumas bei turimi kultūriniai meniniai gebėjimai. Net ir mažiausių gebėjimų tinkamas panaudojimas yra labai vertingas ir produktyvus. Svarbiausia leisti reikštis savo kūrybiškumui ir jo nestabdyti.

- antra, tyrimas buvo naudingas pačioms informantėms, nes jos galėjo įvertinti jau nuveiktus darbus, įsigilinti ir išanalizuoti savo taikomų darbo metodų efektyvumą, daugiau susikoncentruoti ties savo pačių indėliu į vykdomą veiklą. Kelios informantės pripažino iki šiol neturėjusios realios galimybės įvertinti savo kūrybinio darbo ir apmąstyti jo prasmės, o po interviu pamačiusios, kad tikrai yra nuveikta daug gražių ir reikšmingų dalykų. Interviu metu iš informančių reakcijų, gestikuliacijų, veido mimikos ir kitos neverbalinės kūno kalbos tyrėjas galėjo suprasti, kad jos yra susidomėjusios ir įsitraukusios į pokalbį. Informantės stengėsi įsigilinti į užduodamus klausimus ir atsakyti kiek galima išsamiau, kiekviena pateikdavo konkrečių pavyzdžių iš savo praktinės patirties. Interviu metu atsakydamos į klausimus, informantės dalijosi savo įžvalgomis, kelios įvardijo savo susikurtus „gyvenimo moto“, kitos drąsiai atskleidė ir pasidalino svajonėmis. Buvo tokių informančių, kurios savo kalboje vartojo daug metaforų, palyginimų, aforizmų, kas padėjo susidaryti nuomonę, jog socialinių darbuotojų meninės kompetencijos atsiskleidžia net ir jų kalboje. Pasibaigus pokalbiui, tos informantės, su kuriomis interviu vyko ne jų darbo vietoje, apgailestavo neturėjusios galimybės pademonstruoti sukurtų rankdarbių ar kitų darbų, todėl kvietė pakartotinai atvykti į dienos centrus.

Galima daryti išvadą, kad tyrėjas ir tiriamieji liko patenkinti ir įvertinę tyrimo praktinę naudą.

IŠVADOS

1. Socialinis darbuotojas, išsiugdęs kultūrinės ir meninės kompetencijas, yra pastabesnis ir imlesnis naujovėms, darbe geba taikyti šiuolaikines kultūrinės inovacijas, dirba integruodamas įvairias meninės raiškos formas, jo veikla yra dinamiškesnė ir įvairesnė.
2. Kultūrinis meninis socialinio darbuotojo aktyvumas ir akiračio platumas tampa jo profesionalumo indikatoriumi ir yra ne mažiau svarbūs nei profesinė ar dalykinė patirtis, žinios bei įgūdžiai.
3. Kūrybinis mąstymas socialiniams darbuotojams padeda įprasminti savo kasdienę veiklą, lanksčiai reaguoti į pokyčius, išlaikyti motyvaciją, problemose išvelgti naujas galimybes ir įprastus dalykus pamatyti iš naujos perspektyvos.
4. Kūrybiškai mąstantys socialiniai darbuotojai sugeba organizuoti užsiėmimus, kurie būtų įdomūs, prasmingi ir ugdantys.
5. Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialinio darbo pasirinkimą skatina vidinė motyvacija: informantės pasirinko šį darbą dėl galimybės suderinti pagalbą kitam asmeniui ir kūrybiškumą.
6. Tyrime dalyvavusios socialinės darbuotojos savo darbą įvardija kaip tarnystę, buvimą bendruomenėje, pagalbą kitam asmeniui. Tyrimas atskleidė, kad pozityvus požiūris į dirbamą darbą stimuliuoja kūrybinę socialinių darbuotojų energiją ir skatina ieškoti naujų veiklos formų.
7. Socialinių darbuotojų kūrybiškumas kinta priklausomai nuo to, su kokia klientų grupe dirbama. Informantės teigė, kad su vaikais reikia daug žaismingumo, judėjimo ir metodų keitimo, tuo tarpu pagyvenusiems asmenims veikla turi būti prasminga ir palaikanti gyvybines jėgas. Kūrybinis darbas su neįgaliaisiais turi didinti jų pasitikėjimą savimi, vystyti turimus gebėjimus, padėti išreikšti vidinius jausmus ir nuotaikas.
8. Kūrybiškumas pasireiškia taip pat per socialinių darbuotojų pomėgius ir laisvalaikį, kuris skiriamas kultūrinių meninių renginių lankymui, teatrui, knygoms, rankdarbiams, šokiams arba sportui, kelionėms ir kitai kultūrinei meninei veiklai. Laisvalaikis yra ne tik poilsis, bet ir laikas pasisemti naujų idėjų.
9. Meninė kūrybinė veikla, pasak apklaustų socialinių darbuotojų, padeda tenkinti saviraiškos ir saviugdos poreikius, skatina lankstų požiūrį į kliento problemas, didina pasitikėjimą savimi ir padeda labiau save pažinti.

REKOMENDACIJOS

1. Vykdyti kūrybines stovyklas ir plenerus, kuriuose galima būtų susipažinti bei išbandyti įvairias meninės raiškos formas, dalyvauti kūrybinėse dirbtuvėse, dalintis turima patirtimi. Būtų vertinga pasikviesti menininkų bei sociokultūrinio darbo specialistų iš kitų valstybių.
2. Organizuoti kūrybinius socialinių darbuotojų mokymus bendradarbiaujant su kultūros ir meno institucijomis, meno draugijomis, menininkų sąjungomis, Muzikos ir Dailės terapijos asociacijomis, muziejais bei galerijomis.
3. Dienos centrams bendradarbiauti tarpusavyje: organizuoti kūrybinius vakarus, seminarus ar diskusijas, dalintis ir perimti vieni kitų gerąją patirtį.
4. Įstaigoms ar organizacijoms teikti meninius socialinius projektus, siųsti socialinius darbuotojus į menines pažintines stažuotes užsienyje.

LITERATŪRA

1. Aleknaitė-Bieliauskienė R. Sociokultūros – intelektualinio kapitalo ir inovacinės politikos sąveikos paradigma: šiandienos aktualijos // Socialinis darbas: mokslo darbai. – 2008, Nr. 7 (2), p. 5-13.
2. Almonaitienė J. Motyvacija kaip psichologinis kūrybiškumo veiksnys // Psichologija. – 1997, Nr. 16, p. 65.
3. Almonaitienė J. Šiuolaikinis požiūris į kūrybingumą ir jo vertinimo problemas // Psichologija. – 2000, Nr. 21, p. 82-89.
4. Amabile T. How to Kill Creativity // Harvard Business Review. – 1998, Vol. 76, No. 5, p. 76-87.
URL: <http://a-small-lab.com/resources/how-to-kill-creativity-amabile-1998/>
5. Amabile T. Motivation and Creativity: Effects of Motivational Orientation on Creative Writers // Journal of Personality and Social Psychology. – 1985, Vol. 48, No. 2, p. 393-399.
6. Arts education for all: what experts in Germany are saying // A magazine for German Commission for UNESCO. – 2009, 96 p.
7. Becket–Textor I. Kūrybiškumas vaikų darželyje / iš vokiečių kalbos vertė I. Druktenytė. – Vilnius, 2001, 119 p.
8. Beresnevičius G. Kūrybiškumo ugdymas ir asmenybės adaptacija// Acta Paedagogica Vilnensia. – 2006, Nr. 17, p. 57-65.
9. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. – Klaipėda, 2008, 304 p.
10. Bitinas B. Ugdymo filosofijos pagrindai. – Vilnius, 2000, 197 p.
11. Carter-Birken P. Creative connections – art museums reach out to persons with disabilities // Social Work Today. – 2009, Vol. 9, No. 4, p. 16-20.
12. Create. Innovate. Grow: Closing Conference of the European Year of Creativity and Innovation. – 2009, Brussels. URL: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1942&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>
13. Cultural education, innovation, creativity and youth (CICY). Conference, Brussels. – 2009, 14 p.
14. Cultural education: the promotion of cultural knowledge, creativity and intercultural understanding through education. Report of Committee on Culture, Science and Education. – Council of Europe, 2009 URL: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc09/EDOC11989.htm>

15. Dahlberg S. T. Think and be heard: creativity, aging and community engagement // National Arts Forum Series. – 2007, 5 p.
16. Defining values: evaluating arts programmes. – London: Comedia, 1997.
17. Elias K. Art Centers for Adults with Disabilities. The Community Arts Network, 2002. URL: http://www.communityarts.net/readingroom/archivefiles/2002/02/art_centers_for.php
18. Encyclopedia of creativity. Volume 1 (A-H). – USA, 1999, 850 p.
19. EU funding for culture. Culture action Europe newsletter. URL: <http://www.cultureactioneurope.org/lang-en/think/eu-funding-forculture?e4b73c3745ac4bc374714928e835769b=41fae7013000d8a51f2846>
20. Fisher G. Distances and diversity: sources for social creativity. Proceedings of Creativity and cognition. – London, 2005, p. 128-136.
21. Fisher G. Integrating individual and social creativity. Creativity research in the USA and L3D. First international conference Moscow, 2005, 50 p.
22. Fisher G. Social Creativity: Making All Voices Heard. University of Colorado, Center for LifeLong Learning and Design (L3D). – USA, 2008, 9 p.
23. Gaižutis A. Meno sociologija. – Vilnius, 1998, 218 p.
24. Girdzijauskienė R. Vaikas. Muzika. Kūryba. Metodinė priemonė. Vilnius, 2003, 64 p.
25. Giržadienė A. Jaunesnio mokyklinio (I – IV klasės) amžiaus vaikų kūrybiškumo ypatumai: magistro darbas. – Vilnius: Vilniaus Pedagoginis universitetas, 2005. – 74 p.
26. Grakauskaitė – Karkockienė D. Kūrybos psichologijos pagrindai. Metodinė priemonė. Vilnius, 2006, 102 p.
27. Grakauskaitė – Karkockienė D. Kūrybos psichologija. Vilnius, 2002, 238 p.
28. Grakauskaitė – Karkockienė D. Pedagoginio profilio studentų kūrybiškumo pokyčiai // Acta Paedagogica Vilnensia. – 2006, Nr. 17, p. 57-65.
29. Grinius J. Grožis ir menas. – Vilnius, 2002, 535 p.
30. Howkins J. Kūrybos ekonomika. – Vilnius, 2010, 276 p.
31. Indrašienė V., Garjonienė L. D. Socialinių darbuotojų kompetencijų vertinimas atestacijos metu // Socialinis ugdymas: mokslo darbai. – 2007, Nr 4 (15), p. 67-82.
32. International Year for the Rapprochement of Cultures 2010. UNESCO leaflet. – 2010. URL: http://www.unesco.org/culture/pdf/2010/2010_leaflet_en
33. Ivanauskienė V., Varžinskienė L. Socialinių darbuotojų kompetencija ir nuolatinis mokymasis // Profesinis rengimas. – 2003, Nr (6), p. 128-137.

34. Ivanauskienė V., Varžinskienė L. Socialinių darbuotojų profesinių vertybių raiška praktinėje veikloje // Socialinis darbas: mokslo darbai. – 2007, Nr. 6 (1), p. 76-82.
35. Ivanauskienė V., Varžinskienė L. The development of social workers-practitioners' professional qualification in the context of lifelong learning // Tiltai. – 2007, Nr. 3 (40), p. 17-24.
36. Yuri M. Unlocking creativity with the physical workplace. Delft University of Technology. – The Netherlands, 2008, p. 303-312.
37. Johnson L. C. Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris. – Vilnius, 2003, 372 p.
38. Kazragytė V. Vaidybos integravimas į priešmokyklinės grupės veiklą // Pedagogika. – 2005, Nr. (78), p. 43-47.
39. Karnilienė R. Floristikos galimybės ugdant kūrybiškumą pradinėse klasėse: magistro darbas: kultūros ir meno edukologija. – Vilnius: Vilniaus Pedagoginis universitetas, 2006. – 85 p.
40. Kavaliauskaitė I. Estetinio ugdymo efektyvinimo metodai šiuolaikinės meninės raidos kontekste // Humanitariniai mokslai. Jaunųjų mokslininkų darbai. – 2008, Nr. 4 (20), p. 43 – 46.
41. Kievišas J., Kievišas A. Meninis ugdymas švietimo institucijoje. – Šiauliai, 2008, 70 p.
42. Kūrybiškumas ir inovacijos. Konkurencingumo skatinimas regionuose // Panorama. – 2009, 28 p.
URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag29/mag29_lt.pdf
43. Lemme B. H. (2003). Suaugusiojo raida / vertė A. Nemanienė. – Kaunas, 2003, p. 176.
44. Lepeškienė V. Humanistinis ugdymas mokykloje. – Vilnius, 1996, p. 61.
45. Leung C. F. S. The relationship between creativity and fieldwork performance of social work students: thesis for the degree of Doctor of Education: School of Education. – UK, University of Leicester, 2009. – 230 p.
46. Mokymasis visą gyvenimą – žinioms, kūrybiškumui ir naujovėms skatinti. Grindžiamasis dokumentas (vertimas iš anglų kalbos), 2008, 25 p. URL: http://www.mss.gov.si/en/zakonodaja_in_dokumenti/events/conference_promoting_innovation_and_creativity/
47. Monginaitė L. Įvadas į psichologiją. – Vilnius, 2005, 144 p.
48. Palaimaitė A., Radzevičienė A. Kultūrinė kompetencija jaunimo nevyriausybinų organizacijų tarptautinės veiklos kontekste // Mokslas – Lietuvos ateitis. – 2009, t. 1, Nr. 3, p. 46-50.
49. Pauliukevičiūtė A., Raipa A. Kultūros valdymo socialinis poveikis // Socialinis darbas: mokslo darbai. – 2010, Nr. 9 (1), p. 27-37.
50. Petruolytė A. Kūrybiškumo ugdymo aktualijos. – Vilnius, 1995, p. 3.
51. Petruolytė A. Kūrybiškumo ugdymas mokant. – Vilnius, 2001, 128 p.

52. Petruolytė A. Vidurinės mokyklos sustiprinto mokymosi profilio mokinių kūrybiškumo ypatumai // *Pedagogika* – 86. – 2007, p. 90-97.
53. *Psichologijos žodynas*. – Vilnius, 1993, 368 p.
54. Ranta-Tyrkko S. At the intersection of theatre and social work in Orissa, India: academic dissertation. *Social Work – Finland: University of Tampere*, 2010. – 344 p. – URL: <http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-8003-4.pdf>
55. Rauhe H., Demmer Ch. *Kultūros vadyba. Profesionalaus meno teorija ir praktika*. – Vilnius, 2004, 573 p.
56. Reflections on creativity in social work and social work education. *Disciplinary perspectives on creativity in higher education. The Higher Education Academy*, 2007, 17 p.
57. Ringel S. The reflective self: a path to creativity and intuitive knowledge in social work reeducation // *Journal of Teaching in Social Work*. – 2004, vol. 23, no. 3, p. 15-28.
58. Rupšienė L. Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. *Metodinė priemonė*. – Klaipėda, 2007, 147 p.
59. Spierts M. *Balansavimas ir aktyvinimas. Metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas / vertė A. Savickaitė ir Z. Stanevičienė*. – Vilnius, 2003, 216 p.
60. Steponavičienė, E. Kūrybiškos asmenybės bruožų svarba ugdymo procese // *Gimtas žodis*. – 2005 URL: http://www.gimtasizodis.lt/steponaviciene_05_4.htm
61. Šinkūnienė J. R., Katkonienė A. Socialinių darbuotojų profesinės veiklos motyvacijos veiksniai // *Socialinis darbas: mokslo darbai*. – 2010, Nr. 9 (1), p. 64-74.
62. Šinkūnienė J. R. Laisvalaikio studijos ir rekreacijos administravimas // *Socialinis darbas: mokslo darbai*. – 2005, Nr. 4 (1), p. 122–131.
63. *Tarptautinių žodžių žodynas*. – Vilnius, 1999, 233 p.
64. *Use or Ornament? The social impact of participation in the Arts*. London: Comedia, 1997. URL: <http://www.arts-research-digest.com/archive/digests/643>
65. Uzdila J. V., Paukštienė G. Socialinio darbuotojo vaidmuo ikimokyklinėje ugdymo institucijoje teikiant socialines paslaugas. // *Socialinis ugdymas: mokslo darbai*. – 2007, Nr 4 (15), p. 94-107.
66. Večkienė N. P., Povilaikaitė S. Socialinio darbo sampratos kaita // *Profesinis rengimas*. – 2005, Nr. (9), p. 130-141.
67. Vilkelienė A. *Ypatingųjų vaikų integruotas muzikinis ugdymas. Specialioji meno pedagogika: monografija*. – Vilnius, 2003, 200 p.
68. Žemaitaitytė I. Meno veiklos, į kurią įtraukiami priklausomybės ligomis sergantys asmenys, ypatumai // *Socialinis darbas: mokslo darbai*. – 2007, Nr. 6 (2), p. 21-27.

69. Witte R. Cultural competency record. Documenting competencies through cultural education. German Federation of Associations for Cultural Youth Education. – 2006, 19 p. URL: http://portal.unesco.org/culture/en/files/30184/11415086931rolf_witte.pdf/rolf%2Bwitte.pdf
70. Working Group on developing synergies with education, especially arts education. Open method of coordination. European agenda for culture. Final report. – 2010, 62 p.
71. Шеффер Д. Дети и подростки. Психология развития. – Москва, 2003, с. 487, 497.

Teisės aktai:

1. Dėl priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi bendrosios programos: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 06 24 įsakymas Nr. 1147 // Valstybės žinios. – 2003, Nr. 5-214.
2. Dėl socialinių darbuotojų kvalifikacinių reikalavimų ir atestavimo tvarkos patvirtinimo: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 10 16 įsakymas Nr. 127 // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 101.
3. Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programos patvirtinimo: Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 07 04 nutarimas Nr. 82 // Valstybės žinios. – 2005, Nr. 12-391.
4. Europos Parlamento ir Tarybos Rekomendacija dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų (rekomendacija 2006/962 (EB)).
5. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas dėl Europos kūrybiškumo ir naujovių metų 2009 (sprendimas 2008/0064 (COD)).
6. Socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios. – 2006, Nr. 17-589.
7. Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 01 09 įsakymas Nr. ISAK- 43(2).

Internetinės svetainės:

1. Creativity Coaching Association. <http://www.creativitycoachingassociation.com/> [žiūrėta 2010 11 13].
2. Creativity World Forum. <http://stateofcreativity.com/events/cwf/> [žiūrėta 2010 11 13].
3. European Year of Creativity and Innovation 2009. <http://create2009.europa.eu> [žiūrėta 2010 11 23].
4. European Year of Intercultural Dialogue 2008. <http://www.interculturaldialogue2008.eu/> [žiūrėta 2010 11 23].

5. International Centre for Creativity and Imagination. <http://www.appliedimagination.org/> [žiūrēta 2010 11 28].
6. The 1st World Conference on Arts Education 2006. UNESCO Culture. http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=39673&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [žiūrēta 2010 11 28].
7. The 2nd World Conference on Arts Education 2010. <http://www.artsedu2010.kr/index.jsp> [žiūrēta 2010 11 28].
8. Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009. www.vilnius2009.lt [žiūrēta 2010 11 28].

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Jaglinska S. Socialinių darbuotojų kultūrinių meninių kompetencijų analizė / Socialinio darbo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. J. R. Šinkūnienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2010. – 86 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe apžvelgtos socialinių darbuotojų kultūrinės meninės kompetencijos, išnagrinėtas kultūrinių meninių gebėjimų panaudojimas praktiniame socialiniame darbe, iškeltos kompetencijų tobulinimo problemos bei pateiktos rekomendacijos dėl kompetencijų ugdymo. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu nagrinėjama kultūros ir meno reikšmė bei jų poveikio galimybės socialiniame darbe, kūrybiško mąstymo taikymas socialiniame darbe, socialinio darbuotojo kūrybiškumo raiškos ypatumai, aprašomos ir nagrinėjamos sąlygos bei kliūtys kūrybiškumui reikštis. Antroje darbo dalyje analizuojami kokybinio tyrimo duomenys: atskleistas informantų požiūris į kultūrą ir meną bei kūrybiškumo svarbą socialiniame darbe, išanalizuotos socialinio darbuotojo kūrybinės veiklos sritys, kūrybiškų socialinių darbuotojų savybės, kūrybiškumo prigimtis, meninių gebėjimų ugdymo būdai ir perspektyvos.

Pagrindiniai žodžiai: socialinis darbuotojas, kultūra, menas, kultūrinė meninė kompetencija, kultūrinis meninis ugdymas, kūrybiškumas.

Jaglinska S. The analysis of the cultural-artistic competences of social workers / Master's Work in Social Work. Supervisor assoc. doc. dr. J. R. Šinkūnienė. – Vilnius: Faculty of Social Policy, Mykolas Romeris University, 2010. – 86 p.

ANNOTATION

The final master's thesis presents the review of cultural-artistic competences of social workers as well as gives an indepth study of the practical use of cultural-artistic competences in social work. The thesis also raises the problem of the improvement of the competences and provides recommendations for the development of them. The first part of the thesis presents a theoretical study of the significance of culture and art alongside with their possible impact on the social work. In addition, it presents the peculiarity of

implementation of creative thinking and social workers' artistic expression. Finally, it describes and analyses the possible conditions and probable obstacles for the artistic expression. The second part of the thesis analyses the data of the quantitative research which discloses the informants' outlook on the culture, art, and the importance of the artistic expression in the social work. Also, it examines the areas of social workers' artistic expression, the features of creative social workers, the nature of artistic expression, as well as the methods and perspective for the development of the artistic ability.

Key Words: social worker, culture, art, cultural-artistic competence, cultural-artistic training, creativity.

Jaglinska S. Socialinių darbuotojų kultūrinių meninių kompetencijų analizė / Socialinio darbo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. J. R. Šinkūnienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2010. – 86 p.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Socialinio darbo magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, nes Lietuvai tampant įvairialype ir multikultūrine valstybe kūrybingų sprendimų ir novatoriškų veiklos būdų reikalaujama ne tik iš verslo ar privataus sektoriaus, bet ir iš socialinės politikos. Kad socialinis darbuotojas gebėtų suteikti kokybiškas paslaugas ir produktyviai veiktų kintančioje politinėje, ekonominėje ir socialinėje erdvėje, jam reikia būti kūrybiškam ir turėti kultūrinės meninės kompetencijas.

Magistro darbe keliami klausimai: ar socialiniams darbuotojams reikalingas kūrybiškumas, ar kultūrinės ir meninės veiklas organizuojantys socialiniai darbuotojai turi reikiamas kompetencijas ir geba jomis pasinaudoti, ar socialiniame darbe apskritai suvokiamas kūrybiškumo ir meninių gebėjimų poreikis ir sudarytos galimybės jų ugdymui?

Išsiaiškinus, kad Lietuvoje nėra atlikta mokslinių tyrimų, skirtų šiai mažai nagrinėtai socialinių darbuotojų kompetencijų rūšiai, magistro darbe iškeltas *tikslas* – nustatyti ir įvertinti socialinių darbuotojų kultūrinių meninių kompetencijų taikymą bei jų įtaką socialinio darbo praktikos kokybei. Darbe iškelti tokie *uždaviniai*: išanalizuoti kultūrinių ir meninių kompetencijų įtaką socialinio darbo kokybei; išnagrinėti kūrybiško mąstymo praktinį pritaikymą socialiniame darbe; išanalizuoti socialinių darbuotojų požiūrį į kūrybiškumą socialiniame darbe; atskleisti ir palyginti socialinių darbuotojų kūrybiškumo raiškos būdus; iširti, kokią įtaką kultūrinės meninės kompetencijos turi socialinio darbuotojo asmenybei ir jo darbo kokybei.

Teorinėje darbo dalyje išanalizuotos kultūros ir meno poveikio galimybės socialiniame darbe, aprašyti ir išnagrinėti socialinio darbuotojo kūrybiškumo raiškos būdai, sąlygos, kliūtys ir ugdymo galimybės. Atlikta teisinių dokumentų, skirtų bendrųjų gebėjimų, kūrybiškumo ir kultūriniam meniniam ugdymui, analizė.

Pasirinkus pusiau struktūruoto interviu metodą, apklausta 10 socialinių darbuotojų. Empirinis tyrimas atskleidė, kad socialiniams darbuotojams būdingas kūrybinis mąstymas, kuris pasižymi laisvu naujų idėjų kūrimu, požiūrio lankstumu, jautrumu problemoms, išsvermingumu ir kantrybe siekiant pokyčių. Socialiniai darbuotojai dirba skatinami vidinės motyvacijos, geba savo veikloje integruoti įvairias meninės raiškos formas, pirmenybę teikia procesui, o ne darbo rezultatams, didelį dėmesį skiria saviugdai.

Veiksniai, slopinantys kūrybiškumą, yra netinkama darbinė aplinka: vadovaujančio personalo abejingumas, bendradarbių palaikymo stoka ir pozityvaus grįžtamojo ryšio nebuvimas.

Darbo struktūra: įvadas, teorinė ir empirinė dalys, darbo rezultatų aptarimas, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Darbo apimtis – 86 psl. teksto be priedų, 3 lentelės, 86 bibliografiniai šaltiniai, 3 priedai.

Magistro darbas gali būti naudingas socialinį darbą studijuojantiems studentams ir socialiniams darbuotojams, besidomintiems kūrybiškumo ir meninių gebėjimų poveikio galimybėmis socialiniame darbe. Darbas galėtų turėti praktinę naudą socialinių įstaigų ir organizacijų administracijoms, kurios būtų paskatintos skirti daugiau dėmesio socialinių darbuotojų kultūriniam meniniam ugdymui.

Jaglinska S. The analysis of the cultural-artistic competences of social workers / Master's Work in Social Work. Supervisor assoc. doc. dr. J. R. Šinkūnienė. – Vilnius: Faculty of Social Policy, Mykolas Romeris University, 2010. – 86 p.

SUMMARY

The subject-matter of the social work master's thesis is relevant to the present day situation as Lithuania is becoming a manifold, multicultural country in which creative solutions and innovative ways of operation are necessary not only in the sectors of business or private life, but also in the social politics. If social workers are to provide quality services as well as operate productively in the changing political, economical and social spheres, they have to be creative and possess all the vital cultural-artistic competences.

The thesis raises the following questions: whether social workers need creativity; whether the social workers, who organise cultural and artistic activities, have the necessary competences and if they are able to use them; if the necessity of creativity and artistic abilities in the social work is properly realized and whether there are good conditions for the development of the later?

After the data survey it was found that in Lithuania there are no scientific studies which would look into the subject of the cultural-artistic competences of social workers. Thus, the aim of the master's thesis was to determine and evaluate the application of cultural-artistic competences as well as to see what influence they have on the quality of the practical work of the social workers. The objectives of the thesis are the following: to analyse the influence of the cultural-artistic competences on the quality of social work; to analyse the practical application of the creative thinking in the social work; to analyse the view of the social workers on the creativity in social work; to reveal and compare different ways of creative expression of social workers; to explore what influence the cultural-artistic competences have on the personality and quality of work of the social workers. The results are presented in a descriptive manner.

The theoretical part of the thesis analyses the possible impact of the culture and art on the social work. It also describes and looks into a social worker's manner of creative expression, examines the present conditions, possible obstacles and opportunities for the development. The analysis of the legal documents, designed for the development of the overall abilities, creativity and cultural-artistic competences, was carried out.

A partially structured interview method was applied and 10 social workers were interviewed. The empirical study has shown that creative thinking is characteristic of social workers. This kind of thinking

is distinguished by the free creation of new ideas, flexibility of the views, sensitivity to problems, endurance and patience while reaching for the changes. Most social workers are driven by inner motivation. They can integrate different forms of artistic creativity into their activity. The preference is given to the process, not the result of the work. Great attention is paid to the self-education. However, there are certain factors which inhibit creativity and which are known as unsatisfactory working conditions, i.e. indifference of the managers, lack of support from the colleagues, and absence of positive feedback.

The structure of the thesis is the following: introduction, theoretical and empirical parts, consideration of the results of the work, conclusions, recommendations, references and appendixes. The size of the work is 86 pages of the text without appendixes, 3 tables, 86 references, 3 appendixes.

The results of the research of this master's thesis can be useful for the students who study social work and for the social workers who are interested in implementation of creativity and artistic abilities in social work. The thesis can be of practical value for the administration of social institutions and organizations. They could be encouraged to pay more attention to the cultural-artistic development of the social workers.